

URBIS CENTAR d.o.o. BANJALUKA
PLANIRANJE, PROJEKTOVANJE I KONSALTING

**PROSTORNI PLAN ZA PODRUČJE
BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA
GORAŽDE
ZA PERIOD 2008 - 2028. GODINA**

- NACRT -

Banja Luka, oktobar 2013. godine

PREDMET: PROSTORNI PLAN ZA PODRUČJE BOSANSKO -
PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE ZA PERIOD 2008 -
2028. GODINA

INVESTITOR: VLADA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA
GORAŽDE

LOKACIJA: BOSANSKO - PODRINJSKI KANTON GORAŽDE

VRSTA DOKUMENTA: PROSTORNI PLAN KANTONA

NOSILAC PRIPREME: MINISTARSTVO ZA URBANIZAM, PROSTORNO
UREĐENJE I ZAŠTITU OKOLINE U VLADI KANTONA

VERIFIKACIJA:

NOSILAC IZRADE: "URBIS CENTAR", d.o.o. BANJALUKA

UČESNICI NA IZRADI: mr BRANISLAV BIJELIĆ, dipl. prost. planer,
VLADIMIR BORISAVLJEVIĆ, dipl. inž. saobraćaja,
mr RISTO STJEPANOVIĆ, dipl. inž. građ.,
mr MILAN PRŽULJ, dipl. inž. elektrotehnike,
BRANKICA MIČIĆ, dipl. inž. elektrotehnike,
STEVO ŽDRNJA, dipl. inž. mašinstva,
GORDAN MILINKOVIĆ, dipl. inž. geodezije,
SLAVICA PAŠTAR, dipl. inž. elektrotehnike,
mr BORIS MARKOVIĆ, dipl. inž. šumarstva,
BRANISLAV MIČIĆ, dipl. inž. poljoprivrede,
BRANKO IVANKOVIĆ, dipl. inž. geologije,
SVJETLANA KODŽO, master životne sredine,
DANIJELA MILJIĆ, dipl. pravnik,
DALIBOR PASPALJ, geometar.

DIREKTOR

SNEŽANA MRĐA - BADŽA, dipl. inž. arhitekture

SADRŽAJ

I	TEKSTUALNI DIO	7
	UVODNE NAPOMENE	7
A.	OPŠTI I POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA	9
B.	PROJEKCIJA PROSTORNOG RAZVOJA	22
I.	STANOVNIŠTVO	23
II.	SISTEM NASELJA	28
III.	POLJOPRIVREDNA ZEMLJIŠTA	35
III.	ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA	39
IV.	VODE I VODNE POVRŠINE	43
V.	VODNA INFRASTRUKTURA	48
VI.	MINERALNA NALAZIŠTA	52
VII.	PROIZVODNJA I PRIJENOS ENERGIJE	55
VIII.	SAOBRAĆAJ	60
IX.	PRIVREDA	65
X.	DRUŠTVENE DJELATNOSTI	71
XI.	POSEBNO ZAŠTIĆENI PROSTORI	73
XII.	ZAŠTITA I UNAPREĐENJE ŽIVOTNE SREDINE	77
XIII.	ZAŠTITA I REVITALIZACIJA KULTURNO - ISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEĐA I NJIHOVA EKONOMSKA VALORIZACIJA	82
XIV.	MINSKA POLJA	84
XV.	UGROŽENOST PODRUČJA	86
XVI.	OSNOVNA NAMJENA PROSTORA I POJEDINIH PODRUČJA	90

C. PROJEKCIJA RAZVOJA PROSTORNIH SISTEMA	97
I. OSNOVA PROSTORNOG RAZVOJA SISTEMA NASELJA	98
II. OSNOVA PROSTORNOG RAZVOJA PRIVREDNE JAVNE INFRASTRUKTURE	99
III. OSNOVA PROSTORNOG RAZVOJA ŽIVOTNE SREDINE	100

II GRAFIČKI DIO

1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA BOSNE I HERCEGOVINE ZA PERIOD OD 1981. DO 2000. GODINE
2. SINTEZNI PRIKAZ POSTOJEĆEG STANJA PROSTORNOG UREĐENJA
3. SISTEM NASELJENIH MJESTA SA DRUŠTVENOM INFRASTRUKTUROM
- 4a. POLJOPRIVREDNA ZEMLJIŠTA
- 4b. ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA
5. VODE I VODENE POVRŠINE
6. MINERALNE SIROVINE
7. PRIVREDNE ZONE
- 8a. POVRŠINE ZA PROIZVODNJU I PRENOS ENERGIJE
- 8b. VODNA INFRASTRUKTURA
- 9a. SAOBRAĆAJNE POVRŠINE I KORIDORI
- 9b. TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA
- 10a. ZAŠTIĆENI OBJEKTI I POVRŠINE KULTURNO - ISTORIJSKOG NASLJEĐA
- 10b. ZAŠTIĆENI OBJEKTI I POVRŠINE PRIRODNOG NASLJEĐA I PROSTORI ZA SANACIJU
11. POVRŠINE NAMJENJENE ZA SPORT, REKREACIJU I TURIZAM
12. POVRŠINE NAMJENJENE DEPONOVANJU KOMUNALNOG, INDUSTRIJSKOG I DRUGOG OTPADA
13. POVRŠINE POSEBNE NAMJENE
14. NEPLODNA I DRUGA ZEMLJIŠTA KOJA SE NE MOGU KORISTITI
- 15a. SINTEZNI PRIKAZ KORIŠTENJA PROSTORA I RAZVOJ PROSTORNIH SISTEMA U PLANSKOM PERIODU
- 15b. URBANA I RURALNA PODRUČJA - REŽIMI GRAĐENJA

Karte 2-15b su u razmjeri 1:50000. Karte iz Prostornog plana Bosne i Hercegovine, koje čine izvod iz ovog Plana, su u razmjeri 1: 1 250 000.

I TEKSTUALNI DIO

UVODNE NAPOMENE

Na osnovu ugovora "Nastavak izrade Prostornog plana za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde za period 2008 - 2028. godina i izrada Studije ranjivosti prostora Bosansko - podrinjskog kantona Goražde", sklopljenog između Ministarstva za urbanizam, prostorno uređenje i zaštitu okoline Bosansko - podrinjskog kantona Goražde (br. 1504-P/11, od 01.12.2011. godine) i Urbis centra d.o.o. Banja Luka, a nakon usvojene Prostorne osnove za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde za period 2008 - 2028. godina (zajedno sa Studijom ranjivosti), u skladu s važećom zakonskom procedurom, pristupilo se izradi Prostornog plana za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Opšti i posebni ciljevi prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona Goražde, prema članu 20. Uredbe o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata, preuzeti su iz usvojene Prostorne osnove Prostornog plana za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Prostornim planom za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde elaborirani su: Projekcija prostornog razvoja (razrada usvojene osnovne koncepcije razvoja), Projekcija razvoja prostornih sistema i Odluka o provođenju Prostornog plana za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Prostornim planom za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde obuhvaćena je ukupna površina Bosansko - podrinjskog kantona Goražde koja iznosi 502.28 km².

Bosansko - podrinjski kanton Goražde se nalazi između 43° 34' 6.2" i 43° 46' 24.8" S.G.Š. i 18° 31' 30.5" i 19° 01' 01.4" I.G.D. Najjužnija tačka obuhvata nalazi se u dolini Drine u opštini Foča - Ustikolina (područje naseljenog mjesta Filipovići), dok je najsjevernija locirana u kanjonu Prače u opštini Pale - Prača (područje naseljenog mjesta Vražalice). Najzapadnija tačka je na području naseljenog mjesta Unukovići u opštini Foča - Ustikolina, a najistočnija tačka se nalazi na području naseljenog mjesta Milanovići u opštini Goražde.

Ovaj kanton se nalazi u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine.

Kanton u svom sastavu ima tri opštine: Foča – Ustikolina, Goražde i Pale - Prača. Bosansko - podrinjski kanton Goražde je federalna jedinica u sastavu entiteta Federacije Bosne i Hercegovine (poslije Posavskog kantona najmanji kanton po površini u FBiH).

U površini FBiH Bosansko - podrinjski kanton Goražde učestvuje sa oko 1.93 %, a u površini BiH sa oko 0.98 %.

Tabela 1: Opštine u sastavu Bosansko - podrinjskog kantona Goražde i njihova površina

OPŠTINA	POVRŠINA* (km ²)
FOČA - USTIKOLINA	161.26
GORAŽDE	253.34
PALE - PRAČA	87.68
UKUPNO	502.28

*Površine utvrđene u programu AUTO CAD.

Obrada podataka izvršena je aktuelnim i Uredbom propisanim softverskim alatima radi formiranja baze podataka, a na način da je svaki podatak prostorno definisan i da je moguća primjena podataka u geoinformacionom sistemu (GIS) kako bi se mogao koristiti u analizama i poređenju sa susjednim teritorijama.

Uredbom o jedinstvenoj metodologiji za izradu planskih dokumenata propisana je potreba poređenja planiranih rješenja iz prostorno - planske dokumentacije višeg i istog reda i aktuelnog stanja u prostoru. Osnova za ovo poređenje su planska rješenja iz Prostornog plana Bosne i Hercegovine za period od 1981. do 2000. godine, pošto je većina ostalih ključnih strateških prostorno - planskih dokumenata (Regionalni prostorni plan Gornja Drina i Prostorni plan opštine Goražde) rađenih u periodu 1980 - ih godina za ovaj prostor ostala neusvojena od lokalnih skupština (faza nacrti).

Realizacija planskih rješenja iz Prostornog plana Bosne i Hercegovine na području današnjeg Bosansko - podrinjskog kantona Goražde je izrazito niska. U oblasti infrastrukture nije realizovano nijedno plansko rješenje strateškog karaktera (hidroelektrana Goražde, magistralni put Renovica - Mesići, željeznička pruga dolinom Prače). Jedino se u određenoj mjeri realizovao koncept razvoja mreže naselja i regionalizacije, u kome je gradsko naselje Goražde definisano kao mezoregionalni centar, te većina planskih rješenja iz oblasti telekomunikacione infrastrukture. U oblasti prirodnih resursa nije došlo do aktiviranja identifikovanih ležišta mineralnih sirovina. U samom Prostornom planu BiH je primjetan prostorni konflikt između poljoprivrede (zemljište namijenjeno isključivo poljoprivredi) i hidroenergetike u dolini Drine. Planirana zaštićena područja prirode nisu stavljena pod zvaničnu zaštitu.

A. OPŠTI I POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

I OPŠTI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

Osnovni cilj organizacije, uređenja i korištenja prostora Bosansko - podrinjskog kantona Goražde jeste:

Aktiviranje prostornih potencijala Bosansko - podrinjskog kantona Goražde na osnovu principa održivog razvoja, čime će se povećati njegova privlačnost za investiranje i obezbjediti uslovi za povećanje standarda.

Opšti ciljevi plana su sljedeći:

- Definisanje i pozicioniranje gradskog naselja Goražde kao regionalnog centra u Federaciji BiH i Bosni i Hercegovini, a takođe i definisanje mjesta i pozicije čitave teritorije kantona u regionalnom okruženju i evropskom kontekstu.
- Veća kohezija prostora, putem razvoja i poboljšanja infrastrukturnih mreža, kao i povećanje dostupnosti društvenoj infrastrukturi, posebno za stanovnike seoskih naselja.
- Povećanje ekonomske konkurentnosti kantona kroz prestruktuiranje i unapređenje ekonomskih struktura (industrija), aktiviranje prirodnih resursa i razvoj turizma i prestizanje nivoa bruto domaćeg proizvoda po stanovniku Federacije BiH.
- Obnova stambenog fonda i utvrđivanje nove stambene i zemljišne politike u skladu sa ciljevima plana.
- Zaštita i unapređenje životne sredine, deminiranje terena kontaminiranih minama, čuvanje i poboljšanje stanja prirodnih i kulturnih vrijednosti, jačanje identiteta Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Zadaci Plana koji iz ovih ciljeva proizilaze su:

- ❖ Zaustavljanje negativnih demografskih trendova (depopulacija, iseljavanje, starenje stanovništva);
- ❖ Obnova stambenog fonda i poboljšanje kvaliteta stambenog fonda do kraja vremenskog horizonta plana;
- ❖ Stvaranje racionalne i uravnotežene mreže naselja kojoj će na vrhu biti regionalni centar Goražde i dva opštinska centra nižeg ranga: Prača i Ustikolina;
- ❖ Smanjivanje razvojnih razlika između centra i periferije podsticanjem razvojnih inicijativa na teritoriji opština Foča – Ustikolina i Pale - Prača;
- ❖ Aktiviranje prirodnih resursa u ekonomske svrhe poput mineralnih resursa: gips, barit, krečnjak; vodnih resursa kao što su razna izvorišta, rijeka Drina; šumskih bogatstava Jahorine; snage vjetra na području planinskih prevoja;
- ❖ Saobraćajna integracija sa okruženjem (veze sa Kantonom Sarajevo i RS – brzi put Sarajevo – Goražde, magistralni put Goražde - Hrenovica, magistralni put Hrenovica - Mesići, nova trasa magistralnog puta Ustikolina - Trnovo); kao i saobraćajna integracija unutar samog kantona;
- ❖ Dovođenje gasa na područje kantona iz pravca Sarajeva ili Trnova;
- ❖ Izgradnja višenamjenskih akumulacija na vodotocima kantona (proizvodnje električne energije, za potrebe kontrole proticaja, vodosnabdijevanja,

- navodnjavanja, rekreacije i ribolova itd.); kao i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda za opštinske centre;
- ❖ Poboljšanje dostupnosti i prostornih standarda objekata javnih službi, prije svega u oblasti obrazovanja, zdravstva (aktiviranje seoskih ambulanti), socijalne zaštite, kulture (aktiviranje društvenih domova), sporta itd;
  - ❖ Formiranje novih i proširenje postojećih proizvodnih zona;
  - ❖ Identifikacija prostora sa potencijalima za razvoj dosada nedovoljno razvijenih grana turizma kao što su zimski, planinski, seoski, eko turizam, kulturni, eskurzioni, dječiji, omladinski turizam;
  - ❖ Rješavanje problema deponovanja otpada kroz izgradnju kantonalne sanitarne deponije;
  - ❖ Zaštita i unapređenje područja prirodnih vrijednosti kao što su rijeka Drina, šire područje Jahorine i kanjon Prače;
  - ❖ Identifikacija neregistrovanog i zaštita registrovanog kulturno – istorijskog naslijeđa kao što su neolitsko naselje Lug, nekropola, nekropola stećaka u Kosačama i Goršićima, groblje na Presjeci, most na Kožetini, Semiz Ali-pašino turbe sa haremom Semiz Ali-pašine džamije u Prači itd.;
  - ❖ Transgranična saradnja sa Srbijom i Crnom Gorom na zajedničkim razvojnim inicijativama – stvaranje Evroregiona; kao i razvoj transregionalne saradnje.

Ispunjavanjem ciljeva i zadataka ovog plana, Bosansko – podrinjski kanton Goražde će 2028. god. biti investiciono atraktivan, infrastrukturno pristupačan i ekološki očuvan prostor u čijoj privrednoj strukturi će dominirati ekološki prihvatljivija industrija i turizam, sa značajnim udjelom ostalih usluga, uz naprednu poljoprivredu i šumarstvo.

II POSEBNI CILJEVI PROSTORNOG RAZVOJA

1. TERITORIJA I VEZE SA SUSJEDNIM PROSTORIMA

Posebni ciljevi u pogledu veza sa susjednim prostorima Bosansko - podrinjskog kantona Goražde su:

- Realizacija zajedničkih razvojnih projekata sa Kantonom Sarajevo,
- Inteziviranje svih vrsta veza (prije svega u oblasti infrastrukture, turizma i zaštite prirode i životne sredine) sa graničnim prostorima Republike Srpske (dolina Drine, kanjon Prače, Jahorina),
- Transgranična saradnja sa Zlatiborskim okrugom u Srbiji i opštinama sjevernog dijela Crne Gore na zajedničkim razvojnim inicijativama, kao i aktiviranje transregionalne saradnje sa nekim razvijenim brdsko - planinskim regionom u Evropskoj uniji (Slovenija, Češka, Slovačka).

2. PRIRODNI USLOVI I RESURSI

POLJOPRIVREDNO ZEMLJIŠTE

Posebni ciljevi u oblasti poljoprivrednog zemljišta, kao i u oblasti poljoprivrede u planskom periodu, su sljedeći:

- Sprečavanje pretvaranja kvalitetnog poljoprivrednog u nepoljoprivredno zemljište,
- Dodjela državnog poljoprivredno zemljište zapaženim poljoprivrednim proizvođačima kako bi uvećali svoj posjed i dr.,
- Korištenje sorti višeg genetskog potencijala,
- Viši nivo korištenja đubriva i pesticida,
- Korištenje adekvatne mehanizacije,
- Izmjena Zakona o nasljeđivanju kako bi se spriječilo dalje usitnjavanje zemljišta,
- Podsticanje tržišta zemljištem ukidanjem poreza na promet zemljišta,
- Podsticanje programa komasacije zemljišta,
- Razvoj poljoprivrednog zemljišta investiranjem u sisteme za navodnjavanje, te putem agromelioracija u širokim riječnim dolinama,
- Nadoknađivanje deficita obradivog zemljišta uređenjem zemljišta hidromelioracijama (odvodnjavanje i navodnjavanje poljoprivrednih površina),
- Proizvodnja hrane u zaštićenom prostoru (staklenici, plastenici, gljivarnici),
- Razvijanje prehrambene industrije koja će omogućiti proizvodima šireg područja da apsorbuju nova tržišta. Deficit vode rješavati izgradnjom hidroakumulacija, regulacijama rijeka i izgradnjom ustava u cilju prihranjivanja podzemlja.
- Primjena zakonske regulative kod promjene namjene zemljišta tj. zaštita boniteta - I, II, III i IV kategorije od njihovog korištenja izvan sfere poljoprivrede,
- Izrada odgovarajućih projekata u cilju daljeg razvoja sistema odvodnje zemljišta,
- Omogućavanje posebnim odlukama korištenja sredstava akumuliranih promjenom namjene zemljišta u druge svrhe, za uređenje zemljišta i njegovo istraživanje,

- Istraživanje varijante zemljišne rente kao tržišne kategorije i na osnovu toga donošenje propisa o renti kao jednom od regulatora korištenja prostora,
- Donošenje razvojnih programa kroz planove zaštite i racionalnog korištenja zemljišta,
- Podržavanje razvoja poljoprivredno – prehrambene proizvodnje,
- Pojačavanje i intenziviranje rada inspeksijskih službi iz ove oblasti,
- Donošenje odredbe o standardima kvaliteta i zahtjevima za obilježavanje proizvoda,
- Povećanje stočnog fonda u predjelima gdje je stočarstvo dominantno,
- Povećanje površina pod krmnim biljem i povećanje proizvodnje i prinosa radi povećanja stočnog fonda, potreba za proizvodnjom kvalitetne stočne hrane, te potrebom popravljivanja kvaliteta zemljišta djelovanjem leguminoza kao bioloških melioratora zbog prisustva azotofiksatora na korijenu biljaka,
- Poboljšanje genetske osnove za stočarsku proizvodnju,
- Usmjeravanje vrste stočarstva prema specifičnostima opština,
- Organizovanje monitoringa tj. praćenja promjena korištenja zemljišta uz formiranje zemljišnog informacionog sistema (ZIS), kao dijela geografskog informacionog sistema.

ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA

Preporuke o načinu korišćenja šuma i šumskog zemljišta na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona Goražde prikazane su preko sljedećih posebnih ciljeva:

- Zabrana smanjenja površina pod šumom (krčenje šuma),
- Pristup trajnom i racionalnom korišćenju šuma i šumskog zemljišta, u cilju obezbjedjenja svih društvenih potreba i zahtjeva koji se postavljaju pred šume,
- Obezbjedjenje integralnog korišćenja ukupnih potencijala šuma u šumskim područjima,
- Utvrđivanje proizvodnih potencijala staništa, kako bi korišćenje bilo s tim usaglašeno, a time i trajna planska zaštita bioekološke stabilnosti šuma u šumskim područjima,
- Formiranje strukture šuma koja će moći davati ujednačene prihode po količini i kvalitetu,
- Posebna zaštita rijetkih, reliktnih i ugroženih vrsta i njihovih zajednica i staništa,
- Pri izradi planova gazdovanja koristiti razrađene metodologije koja daju najefikasnije rezultate,
- Uvođenje savremenih informacionih tehnologija (GIS) u procesu planiranja u šumarstvu,
- Zabrana industrijskih sječa u zaštićenim područjima i potencijalno erozionim zonama,
- Usklađivanje svih aktivnosti u okviru šuma i šumskih zemljišta sa odredbama šumskogopodarskih osnova.

3. STANOVNIŠTVO I STANOVANJE

Posebni ciljevi vezani za stanovništvo su:

- Podizanje stope nataliteta u svim opštinama kantona i eliminisanje negativnog prirodnog priraštaja na nivou kantona do kraja vremenskog horizonta plana,
- Povratak predratnog stanovništva, prevashodno iz izbjeglištva i inostranstva;
- Smanjivanje emigracije sa područja kantona;
- Donošenje kantonalne populacione politike i opštinskih populacionih politika.

Posebni ciljevi u oblasti stanovanja su:

- Obnova porušenih i oštećenih stambenih jedinica,
- Pобољшanje kvaliteta stambenog fonda (prosječna veličina stana, struktura stambenih jedinica, opremljenost instalacijama),
- Povećanje učešća stambenih jedinica u višeporodičnim stambenim objektima u ukupnom stambenom fondu,
- Definisane vikend zone na teritoriji kantona (zona sekundarnog stanovanja),
- Kreiranje i donošenje stambene politike Bosansko – podrinjskog kantona Goražde i opštinskih populacionih politika.

5. INFRASTRUKTURA

SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA

Saobraćajna mreža predstavlja osnov privrednog i socijalnog života stanovništva. Dobra saobraćajna mreža je uslov za korišćenje teritorije i njenih resursa. Stoga je osnovni cilj koji se postavlja u Prostornom planu Bosansko – podrinjskog kantona Goražde u organizaciji putne mreže (planiranja, a zatim sukcesivnog projektovanja i građenja), da se formira takva mreža da omogući privredno korišćenje svih potencijala teritorije (poljoprivreda, šumarstvo, turizam i dr.). Načinom formiranja putne mreže mora se stvoriti osnov za materijalno rentabilan i socijalno kvalitetan život stanovnika u mjestima koja oni nastanjuju. Ovaj se zahtjev naročito oštro postavlja imajući u vidu postojeće stanje. To je uslov da se autohtono stanovništvo zadrži u svojim mjestima, te da ne pribjegava migraciji (migracija dovodi na jednoj strani do napuštanja i propadanja potencijala i resursa teritorije, a na drugoj strani do velikih materijalnih izdataka koji su bez pokrića i socijalnih problema). Prema tome, generalni cilj bi bio pokrivenost teritorije putevima koji zadovoljavaju kriterijume korišćenja u privredi i socijalne svrhe. Konkretno, to za svaku pojedinu saobraćajnicu znači da saobraćajnice treba da budu planirane, a zatim projektovane i izgrađene tako da se njima mogu normalno kretati privredna i putnička vozila, uključujući i autobuse.

Posebni ciljevi u oblasti saobraćajne infrastrukture su:

- Dobra povezanost teritorije kantona sa susjednim teritorijama, a time i sa širim prostorima,
- Dobra povezanost svih dijelova teritorije, preciznije - svakog naseljenog mjesta sa opštinskim centrima,
- Dobra međusobna povezanost zona lokalnih centara na teritoriji kantona.

TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Dalji razvoj poštanskog saobraćaja mora se ogledati u njegovom uspješnijem funkcionisanju kroz uvođenje novih tehnologija i u ovoj oblasti tako da se omogući:

- Prenos fizičkog tereta,
- Prenos dokumenata elektronskim putem,
- Pružanje usluga putem javnih govornica,
- Stvaranje uslova za pružanje telekomunikacionih usluga u uslovima liberalizovanog tržišta (Internet i dr.),
- Formiranje poštanske štedionice za deponovanje novca i kreditiranje stanovnika kroz tržište bankarsko-finansijskih usluga,
- Realizacija projekta: hibridna pošta, sorting centar, Internet kiosk, trezorno poslovanje i kataloška prodaja.

S obzirom na relativno dobru razvijenu telekomunikacionu infrastrukturu na predmetnom području BH Telecom d.d. Sarajevo u narednom periodu planira:

- izgradnju optičkih pravaca i pristupne mreže,
- instalaciju komunikacione opreme na područjima koja to nemaju,

- rekonstrukciju svih gradskih mreža sa primjenom optičkih kablova na predmetnom području u cilju pružanja integralnih telekomunikacionih usluga (prenos govora, podataka većih brzina, TV),
- instalacija MSAN i DSLAM uređaja za pružanje usluge ADSL u svim područjima van sjedišta opština,
- signal mobilne telefonije povećati na 100 % pokrivenosti predmetnog područja, kao i uvođenje novih usluga GSM (bežični internet itd.).

Prema dugoročnom planu razvoja RTV (Radio-televizija Bosne i Hercegovina - BHRT) mreže u narednom planskom periodu planira se:

- Postavljanje opreme za program FTV na objektima gdje već postoji oprema za program BHT,
- Izgradnja novih objekata za BHT i FTV za nepokrivena područja,
- Sanacija postojećih dotrajalih objekata infrastrukture,
- Izrada strategije i projektnih rješenja za prelazak na digitalnu televiziju, čija realizacija se očekuje do kraja planskog perioda.

ENERGETSKA INFRASTRUKTURA

Elektroenergetska infrastruktura

Posebni ciljevi u oblasti elektroenergetske infrastrukture su:

- Obezbjedenje dovoljne i kvalitetne količine električne energije za svakog kupca na području kantona,
- Isporuka električne energije u skladu sa normama kvaliteta električne energije koje su sadržane u Opštim uslovima za isporuku električne energije JP EP BiH i u evropskoj normi EN 50160,
- Smanjivanje gubitaka u elektrodistributivnoj mreži,
- Izgradnja novih elektroenergetskih kapaciteta (TS 110/10(20) kV na području opštine Pale - Prača i potrebnih TS 10(20)/0,4 kV, te pripadajućih srednjenaponskih i niskonaponskih vodova),
- Izgradnja novih proizvodnih kapaciteta (male/mini HE u slivu rijeka Kolina i Prača i elektrane na sunčevu energiju),
- Prelazak na 20 kV naponski nivo i postepeno napuštanje 35 kV mreže i postrojenja (dugoročno),
- Obezbjedenje dvostranog napajanja za radijalne SN vodove na pravcima Goražde - Ustikolina i Goražde - Prača,
- Obezbjedenje dvostranog napajanja BPK iz dvije izvorišne tačke po 10(20) kV naponskom nivou.

Termoenergetika i energetski izvori

Posebni ciljevi u oblasti termoenergetike:

- Dovođenje prirodnog gasa na područje kantona,
- Podsticanje energetske efikasnosti, prvenstveno u zgradarstvu.

Posebni ciljevi u oblasti energetskih izvora su:

- Veće korištenje solarne energije,
- Mjerenje potencijala energije vjetra, i njeno eventualno korišćenje, na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde.

HIDROTEHNIČKA INFRASTRUKTURA

Osnovni cilj iz oblasti hidrotehničke infrastrukture je obezbijediti dovoljne količine higijenski ispravne vode za cjelokupno stanovništvo na području svih opština Bosansko - podrinjskog kantona Goražde. Izgradnja odgovarajućih kanalizacionih sistema i odgovarajućih postrojenja za prečišćavanje (tretman) otpadnih voda predstavlja zakonsku obavezu za sve subjekte koji troše vodu. Korišćenje voda za ostale potrebe (hidroenergetika, navodnjavanje zemljišta i sl.) mora biti u skladu sa raspoloživim vodnim resursima.

Ciljevi upravljanja vodama se mogu nazvati i vizijom razvoja iz oblasti voda, što predstavlja skup ciljeva navedenih u Zakonu o vodama Federacije Bosne i Hercegovine, a koji su:

- Postizanje dobrog stanja, odnosno dobrog ekološkog potencijala površinskih i podzemnih, odnosno vodnih i za vodu vezanih ekosistema;
- Umanjenje šteta uzrokovanih raznim štetnim djelovanjem voda;
- Osiguranje potrebnih količina vode odgovarajućeg kvaliteta za razne namjene i podsticanje održivog korišćenja voda, uzimajući u obzir dugoročnu zaštitu raspoloživih izvorišta i njihovog kvaliteta.

Navedeni ciljevi se odnose na osnovne djelatnosti upravljanja vodama: zaštitu voda, zaštitu od voda i korištenje voda uz podsticanje održivog upravljanja vodama. Pojam održivo upravljanje vodama, podrazumijeva neophodnu promjenu fokusa interesovanja i djelovanja unutar oblasti upravljanja vodama. U dosadašnjem periodu ova oblast je bila usmjerena ka obezbjeđenju potrebnih količina vode za vodosnabdijevanje stanovništva, proizvodnju hrane i zadovoljenje potreba energetike i industrije.

Posebni ciljevi u oblasti korištenja voda:

- Povećanje obuhvata javnim vodovodnim sistemima,
- Smanjenje gubitaka u javnim vodovodima,
- Racionalno korištenje, zaštita, unapređenje stanja i očuvanje vodnih resursa koji se koriste ili se planiraju koristiti za potrebe javnog vodosnabdijevanja.

Posebni ciljevi u oblasti zaštite voda:

- Postizanje i održavanje dobrog stanja površinskih i podzemnih voda radi zaštite akvatične flore i faune i potreba korisnika vode.
- Uspostavljanje registra zaštićenih područja i definisanje načina i uslova korišćenja prostora u cilju zaštite kvaliteta voda.
- Smanjenje tereta zagađenja od urbanih otpadnih voda.

- Smanjenje emisije štetnih i toksičnih materija koje produciraju pojedini industrijski zagađivači kroz uspostavljanje sistema dozvola (kvota) zagađivač plaća.
- Smanjenje količina zagađenja koje dospijeva u površinske i podzemne vode sa uređenih i divljih deponija krutog otpada.
- Smanjenje unosa tereta zagađenja od poljoprivrednih aktivnosti planskim korištenjem zemljišta i pravilnom upotrebom agrotehničkih mjera.
- Smanjenje unosa tereta zagađenja od aktivnosti vezanih za eksploataciju šuma primjenom postupaka i praksi koje u najmanjoj mjeri imaju uticaj na vode.
- Izgradnja sistema za prikupljanje i odvodnju otpadnih voda za naselja ispod 500 stanovnika.
- Smanjenje unosa tereta zagađenja od saobraćaja.
- Uspostava katastra zaštićenih područja prema odredbama Zakona o vodama Federacije BiH.
- Poboljšanje sistema dojava i efikasnog reagiranja u slučaju pojave akcidentnih i izvanrednih zagađenja.
- Definisane minimalnih proticaja kao garantovanih količina vode za pojedina vodna tijela koja obezbjeđuju opstanak i razvoj akvatične flore i faune koja u tim vodotocima obitava u prirodnim uvjetima.

Posebni ciljevi u oblasti zaštite od voda:

- Smanjenje rizika od poplava na prihvatljivu mjeru,
- Obnova i sanacija postojećih sistema zaštitnih vodnih objekata,
- Uređenje vodnog režima i novi pristup uređenju vodnih područja,
- Uspostava sistema hidrološkog prognoziranja i ranog upozorenja,
- Smanjenje erozija,
- Rješavanje pitanja unutrašnjih voda,
- Rješavanje problema nedostatka vode,
- Koordinacija sistema upravljanja vodama i zemljištem,
- Prevencija i spremnost za slučaj katastrofe preliivanja ili rušenja brana.

KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

Posebni ciljevi vezani za komunalnu infrastrukturu su:

- Stavljane što većeg broja grobalja pod gazdovanje komunalnih preduzeća,
- Rješavanje statusa aktivnih grobalja kojima ne gazduju mjesne zajednice i vjerske zajednice,
- Zatvaranje neaktivnih grobalja u udaljenim ruralnim područjima i manjih grobalja u opštinskim centrima,
- Izgradnja objekta za sakupljanje, preradu i spaljivanje životinjskih ostataka,
- Izgradnja kantonalne sanitarne deponije za odlaganje komunalnog otpada,
- Sanacija i rekultivacija postojećih odlagališta otpada.

6. DRUŠTVENE DJELATNOSTI

Posebni ciljevi koji se nameću u pogledu društvenih djelatnosti su:

- Pобољшanje prostornog rasporeda objekata javnih službi radi povećanja njihove dostupnosti stanovništvu,
- Uspostavljanje mobilnih javnih službi i njihovo praktično funkcionisanje,
- Omogućavanje privatnim akterima konkurisanje sa programima u sektoru standardnih javnih službi i u skladu sa tim obezbjeđivanje korišćenja namjenskih javnih fondova,
- Usklađivanje sa prostornim normativima koji važe za javne službe, što znači izgradnju novih objekata, proširenje postojećih, kao i sanaciju i adaptaciju objekata koji nisu u funkciji, ili su imali sličnu funkciju,
- Podizanje kvaliteta usluga javnih službi.

Potrebe u sektoru obrazovanja i nauke definisane su na osnovu posebnih ciljeva u oblasti javnih službi, uz uvođenje jednog posebnog sektorskog cilja, i to:

- Organizovanje rada u jednoj smjeni u osnovnom i srednjem obrazovanju (dostizanje stručnih standarda).

7. PRIVREDA

Na osnovu sagledavanja stanja i strukture privrede Bosansko - podrinjskog kantona Goražde, a uzimajući u obzir opšte ciljeve privrednog razvoja BiH, kao osnovni ciljevi privrednog razvoja kantona u narednom periodu nameću se:

- Povećanje broja zaposlenih, posebno putem proširenja postojeće prerađivačke industrije,
- Podsticanje razvoja malih i srednjih preduzeća sa posebnim akcentom na preduzeća proizvodnog karaktera,
- Proširenje postojećih i stvaranje novih proizvodno-poslovnih i industrijskih zona,
- Razvoj energetike i rudarstva putem iskorištavanja prirodnih bogatstava sa posebnim akcentom na hidropotencijal i iskorištavanja rude gipsa i drugih mineralnih sirovina,
- Razvoj različitih vidova turizma (riječni, planinski, lovni, ribolovni, seoski, kulturni, rekreativni i etno turizam),
- Usklađivanje privrednog razvoja sa zaštitom životne sredine shodno ekonomskoj snazi privrede.

8. ŽIVOTNA SREDINA I UGROŽENOST

Savremeni koncept zaštite životne sredine zahtijeva kontinuirano praćenje stepena aerozagađenja, hidrozagađenja, pedozagađenja, biljnog pokrivača, faune, higijenskog stanja sredine, zdravstvenog stanja ljudi, buke, vibracija, štetnih zračenja i drugih pojava i pokazatelja stanja životne sredine.

Opšti kriterijumi za zaštitu životne sredine polaze od međunarodno utvrđenih ekoloških principa koji se mogu svesti na slijedeće:

- Najbolja politika zaštite životne sredine zasnovana je na preventivnim mjerama, što podrazumijeva blagovremeno sprečavanje ekološki negativnih uticaja na životnu sredinu, umesto uklanjanja njihovih posljedica;
- U procesu donošenja odluka o izgradnji privrednih i infrastrukturnih objekata mora se analizirati i jasno utvrditi uticaj njihove izgradnje i rada na kvalitet životne sredine.

Zaštita životne sredine Bosansko - podrinjskog kantona Goražde postići će se ostvarivanjem više posebnih ciljeva:

- Zaštita neobnovljivih resursa;
- Štednja energija i korištenje "najčistijih mogućih tehnologija";
- Smanjenje otpada i njegova reciklaža;
- Razmatranje zemljišta kao punopravnog resursa;
- Provođenje procesa deminiranja;
- Zaštita voda od zagađenja (sveobuhvatno kanalsanje i prečišćavanje otpadnih voda iz naselja i industrijskih pogona, zaštita podzemnih voda);
- Održavanje vodotoka Drine u propisanoj drugoj kategoriji, kao i zadržavanje trenutne klase rijeke Drine (druga klasa);
- Zaštita riječnih korita od devastacije (neplanska eksploatacija šljunka, erozija, uništavanje riječne vegetacije itd.);
- Zaštita zemljišta od zagađenja (kroz zaštitu poljoprivrednog i građevinskog zemljišta u naseljima i njihovim ivičnim zonama; zaštita zemljišta od zagađenja aerosedimentima, od deponovanja otpadaka, na svim, za to nepredviđenim mjestima itd.);
- Zaštita vazduha od zagađenja (kroz uvođenje jedinstvenih sistema toplifikacije; kontrolisanje aerorozagađenja od saobraćaja; poštovanje mezo i mikro klimatskih uslova pri izboru lokacija za potencijalne zagađivače; aktivacija predviđenih postrojenja, tj. sistema i uređaja za prečišćavanje u okviru industrijskih procesa; korištenje alternativnih goriva itd.);
- Zaštita od buke (kroz adekvatno planiranje saobraćajnica, saobraćajnih tokova i kontrolisanja saobraćajne buke; kao i različite mjere zaštite - planirane mjere zaštite ogledaju se kroz pravilno lociranje izvora buke u odnosu na prijemnik, smanjenje stvaranja buke, pravilno projektovanje zaštitnih zona, sprečavanje njenog širenja u okolinu itd.);
- Zaštita vegetacije (zaštita od nelegalne sječe, različitih bolesti i elementarnih nepogoda, kao i ugrožavanja pejzažnih vrijednosti vegetacije);
- Uspostavljanje efikasnog sistema prikupljanja čvrstog otpada koji bi funkcionisao na što većem prostoru kantona, a samim tim opsluživao veći broj stanovnika;
- Smanjenje uticaja prekograničnog zagađenja svih komponenti životne sredine sa teritorije Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Posebni cilj u sferi zaštite od elementarnih nepogoda, tehničkih opasnosti i ratnih dejstava je sljedeći:

- Povećana zaštita ljudi i materijalnih dobara preduzimanjem prvenstveno preventivnih mjera.

9. PRIRODNO NASLJEĐE

Posebni ciljevi koji se nameću u pogledu zaštite prirodnih vrijednosti su:

- Očuvanje prirodnih dobara u najvećoj mogućoj mjeri i zadržavanje svih vrijednosti - počev od kvaliteta vazduha i voda, biljnog pokrivača, faune, do globalne zaštite predjela i oblasti,
- Razvijanje informacionog sistema u oblasti zaštite kulturno - istorijskog i prirodnog nasljeđa (globalni pristup) i uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa na nivou čitavog područja obuhvata plana,
- Edukacija stručnjaka, upravljača, vlasnika i korisnika kulturnih dobara u prirodno vrijednim ambijentalnim cjelinama u cilju postizanja zaštite i ostvarivanja ekonomske dobiti, odnosno ostvarivanja principa samoodrživosti zaštićenog područja,
- Identifikacija i stavljanje pod zaštitu vrijednih prirodnih područja.

10. KULTURNO NASLJEĐE

Posebni ciljevi koji se nameću u pogledu kulturno – istorijskih dobara su:

- Zaštita i očuvanje arheoloških lokaliteta kao kulturnih dobara,
- Predlaganje i provođenje mjera tehničke i fizičke zaštite svih objekata kulturno - istorijskog nasljeđa,
- Hitna zaštita ugroženih nacionalnih spomenika BiH,
- Institucionalno jačanje kreiranjem radnog mjesta za oblast kulturnog nasljeđa na nivou kantona,
- Uspostavljanje informacionog sistema u oblasti zaštite kulturno - istorijskog nasljeđa i uspostavljanje efikasnog sistema monitoringa na nivou kantona,
- Uključivanje kulturnih dobara u planove razvoja Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

B. PROJEKCIJA PROSTORNOG RAZVOJA

I STANOVNIŠTVO

1. BROJ STALNIH STANOVNIKA

U projekciji stanovništva do 2028. godine pošlo se od sljedećeg:

- broj stanovnika Bosansko - podrinjskog kantona Goražde će rasti u odnosu na period 1991 - 2011. godinu,
- broj stanovnika 2028. godine neće dostići broj iz 1991. godine,
- rast prirodnog priraštaja,
- stopa mortaliteta će se povećavati,
- nastaviće se proces starenja stanovništva,
- udio mladog stanovništva u ukupnom stanovništvu će se postepeno smanjivati,
- rast doseljavanja na područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Kao relevantna projekcija u Prostornoj osnovi je odabrana i kasnije korištena tzv. realistična varijanta (varijanta 2) projekcije broja stanovnika. Ova varijanta podrazumjeva postepeni rast prirodnog priraštaja (prvenstveno kroz rast nataliteta) i njegov prelazak u pozitivne vrijednosti u svim opštinama do kraja planskog perioda, uz povratak oko 1800 stanovnika (pretežno iz izbjeglištva i inostranstva), kao i manje izraženu emigraciju. Prosječna stopa rasta u planskom periodu iznosi 4 ‰ na godišnjem nivou.

Tabela 2: Projekcija broja stanovnika po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde u periodu 2011 – 2028. godina

PROJEKCIJA BROJA STANOVNIKA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE U PERIODU 2011 - 2028. GODINA					
OPŠTINA	2011	2015	2020	2025	2028
FOČA - USTIKOLINA	1734	1798	1905	2022	2098
GORAŽDE	30017	30079	30606	31289	31797
PALE - PRAČA	1067	1088	1135	1188	1223
UKUPNO	32818	32965	33646	34499	35118
STOPE DINAMIKE STANOVNIŠTVA (‰)		1.1	4.1	5	5.9

Broj stanovnika u planskom periodu povećaće se na 35118 stanovnika, odnosno za 2300 stanovnika ili 7 ‰. Najveći relativni rast broja stanovnika se očekuje u opštini Foča - Ustikolina (gotovo 21 ‰), nešto manji porast će biti prisutan u opštini Pale - Prača (14.62 ‰), dok se najmanji relativni rast populacije očekuje u opštini Goražde (5.93 ‰).

2. STRUKTURA STALNOG STANOVNIŠTVA

Starosna struktura

Na kraju planskog perioda (2028. godine) očekuje se da 14.13 % stanovništva kantona bude mlado stanovništvo (0-14 godina), 71.3 % zrelo stanovništvo (15 - 64 godina), a 14.57 % staro stanovništvo (iznad 65 godina).

Tabela 3: Projekcija starosne strukture po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

OPŠTINA	STAROSNI KONTIGENTI						Ukupan broj stanovnika
	0-14		15-64		65>		
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	
FOČA - USTIKOLINA	314	14.97	1364	65.01	420	20.02	2098
GORAŽDE	4452	14	22894	72	4451	14	31797
PALE - PRAČA	195	15.95	783	64.02	245	20.03	1223
UKUPNO	4961	14.13	25041	71.30	5116	14.57	35118

Što se tiče starosne strukture po opštinama, u opštinama Foča - Ustikolina i Pale - Prača se očekuje nešto veći udio starog stanovništva (oko 20 %) i posljedično manji udio zrelog stanovništva (64 - 65 %) u odnosu na prosjek kantona.

Polna struktura

U planskom periodu se predviđa porast učešća ženskog stanovništva i na nivou kantona i nivou pojedinačnih opština i uravnoteženje polne strukture stanovništva.

Učešće ženskog stanovništva 2028. godine se projektuje na 50.5 - 51 % stanovništva kantona. Gledajući po opštinama, udio ženskog stanovništva će biti veći od prosjeka kantona u opštini Goražde.

Nacionalna struktura

Do kraja planskog perioda ne očekuje se bitnija promjena nacionalne strukture stanovništva kantona. Bošnjačko stanovništvo će imati i dalje najveće učešće sa oko 97.5 %, dok će se udio srpskog stanovništva blago povećati na oko 2.3 %.

3. BROJ I VELIČINA DOMAĆINSTAVA

Za projekciju broja domaćinstava, kao osnovni element pored projekcije broja stanovnika uzima se projektovana prosječna veličina domaćinstva do 2028. godine.

Kao relevantna projekcija u Prostornoj osnovi je odabrana i kasnije korištena tzv. realistična varijanta (varijanta 2) projekcije broja domaćinstava. Ova varijanta podrazumjeva postepeno blago smanjenje prosječne veličine domaćinstva (3.22 člana - 2028. godine) što će na kraju planskog perioda dovesti do porasta broja domaćinstava po prosječnoj stopi od 7 ‰ na godišnjem nivou u odnosu na 2011. godinu.

Tabela 4: Projekcija broja domaćinstava po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde u periodu 2011 – 2028. godina

PROJEKCIJA BROJA DOMAĆINSTAVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE U PERIODU 2011 - 2028. GODINA					
OPŠTINA	2011	2015	2020	2025	2028
FOČA - USTIKOLINA	537	565	609	656	688
GORAŽDE	8785	8873	9163	9539	9784
PALE - PRAČA	350	360	381	405	422
UKUPNO	9672	9798	10153	10601	10894
STOPE DINAMIKE DOMAĆINSTAVA (‰)		3.2	7.1	8.7	9.1

Tabela 5: Projekcija prosječne veličine domaćinstva po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde u periodu 2011 – 2028. godina

PROJEKCIJA PROSJEČNE VELIČINE DOMAĆINSTVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE U PERIODU 2011 - 2028. GODINA					
OPŠTINA	2011	2015	2020	2025	2028
FOČA - USTIKOLINA	3.23	3.18	3.13	3.08	3.05
GORAŽDE	3.42	3.39	3.34	3.28	3.25
PALE - PRAČA	3.05	3.02	2.98	2.93	2.9
UKUPNO	3.39	3.36	3.31	3.25	3.22
STOPE DINAMIKE STANOVNIŠTVA (‰)					

Najmanja projektovana prosječna veličina domaćinstva 2028. godine karakterisaće opštinu Pale - Prače - 2.95 člana, dok se najveća prosječna veličina domaćinstva očekuje u opštini Goražde - 3.25 člana.

Kao rezultat pada prosječne veličine domaćinstva i rasta broja stanovnika u planskom periodu, najveći relativni rast broja domaćinstava u planskom periodu projektovan je u opštini Foča - Ustikolina (28.12 %) , a zatim slijede opštine Pale - Prača (20.57 %) i Goražde (11.37 %).

4. ZAPOSLENOST

Projektovani broj zaposlenih (radnih mjesta) 2028. godine iznosiće 8041 zaposlenih (radnih mjesta). Na kraju planskog perioda projektovana stopa zaposlenosti iznosiće 22.9 %. Njihova distribucija po opštinama data je u sljedećoj tabeli.

Tabela 6: Projekcija zaposlenosti po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

ZAPOSLENOST* 2028. GODINE		
OPŠTINA	BROJ RADNIH MJESTA	UČEŠĆE U STANOVNIŠTVU (%)
FOČA - USTIKOLINA	425	20.26
GORAŽDE	7433	23.38
PALE - PRAČA	183	14.96
UKUPNO	8041	22.90

*Radna mjesta

Iz tabele je vidljivo da se najveći relativni porast zaposlenosti očekuje u opštini Pale - Prača, zatim u opštini Foča - Ustikolina, dok će relativno najmanji porast zaposlenosti (godišnji rast oko 2.1 %) biti prisutan u opštini Goražde. Međutim, u apsolutnim iznosima najveći rast broja zaposlenih očekuje se u opštini Goražde (2221 zaposlenih, odnosno radnih mjesta). Uslijed toga najveća stopa zaposlenosti (23.38 %) karakterisaće opštinu Goražde

5. GUSTINA NASELJENOSTI

U skladu sa porastom broja stanovnika Bosansko - podrinjskog kantona Goražde očekuje se rast gustine naseljenosti.

Tabela 7: Projekcija gustine naseljenosti po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

GUSTINA NASELJENOSTI 2028. GODINE (st/km²)			
OPŠTINA	POVRŠINA (km²)	STANOVNIŠTVO	GUSTINA NASELJENOSTI
FOČA - USTIKOLINA	161.26	2098	13.01
GORAŽDE	253.34	31797	125.51
PALE - PRAČA	87.68	1223	13.95
UKUPNO	502.28	35118	69.92

Najveća gustina naseljenosti 2028. godine karakterisaće opštinu Goražde - 125.51 st/km², dok će opština Foča - Ustikolina i dalje imati najmanju gustinu naseljenosti među opštinama u sastavu kantona, ali će se približiti gustini naseljenosti opštine Pale - Prača.

II SISTEM NASELJA

1. URBANIZACIJA

U vremenskom horizontu plana demografska komponenta urbanizacije neće više biti toliko izražena. Ostale dvije komponente procesa urbanizacije – fizionomska i funkcionalna - biće u planskom periodu izraženije nego u sadašnjem trenutku. U vremenskom horizontu plana naseljena mjesta Ustikolina i Prača kao opštinski centri neće ispuniti demografsko – statistički kriterijum za gradska naselja, već će predstavljati mješovita naselja po demografsko – statističkom kriterijumu M. Macure. Goražde će u planskom periodu predstavljati jedino gradsko naselje (grad) na teritoriji Bosansko - podrinjskog kantona Goražde. Projektovani broj stanovnika 2028. godine iznosi 18865 stanovnika, a stopa urbanizacije 53.72 %.

2. NASELJSKA STRUKTURA

U pogledu populacione distribucije naseljenih mjesta, do kraja vremenskog horizonta plana ne predviđa se njena značajnija promjena u odnosu na postojeće stanje.

Tabela 8: Projekcija populacione distribucije naseljenih mjesta po opštinama Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

DISTRIBUCIJA NASELJENIH MJESTA PREMA BROJU STANOVNIKA 2028. GODINE		
KATEGORIJA NASELJENIH MJESTA PREMA BROJU STANOVNIKA	BROJ NASELJENIH MJESTA	%
ispod 200	173	87.82
200 - 499	18	9.14
500 - 999	2	1.02
1000 - 1999	3	1.52
iznad 2000	1	0.51
UKUPNO	197	100

Porast broja stanovnika bi se u narednom periodu trebao očekivati u gradu Goraždu, prigradskim naseljenim mjestima, naseljenim mjestima sa centralitetom, demografski većim naseljenim mjestima i povratničkim naseljenim mjestima. Naseljeno mjesto Ustikolina bi trebalo prijeći u višu kategoriju (1000 - 1999 stanovnika) sa projektovanih 1030 stanovnika, kao i naseljeno mjesto Prača (500 - 1999 stanovnika) sa projektovanih 557 stanovnika. U

kategoriju naseljenih mjesta sa 200 - 499 stanovnika bi trebala prijeći naseljena mjesta Zebina Šuma, Čitluk, Hubjeri, Osanica i Turkovići.

Do kraja vremenskog horizonta plana područje Bosansko – podrinjskog kantona Goražde će ostati karakteristično po niskom urbanom uticaju i maloj ljudskoj intervenciji u prostoru, osim područja opštine Goražde, gdje će ta intervencija biti umjerena. Inače, grad (gradsko naselje) Goražde će na kraju planskom perioda biti blizu kriterijuma za određivanje funkcionalnog urbanog područja (0.5 % populacije BiH), a sa prigradskim naseljima će ispunjavati kriterijum za funkcionalno urbano područje.

U planskom periodu desiće se manje promjene u morfološko – fizionomskoj strukturi naseljenih mjesta na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde. Promjene će se sastojati u poguščavanju građevinskih reona naseljenih mjesta (naselja), kao i povećanju broja višespratnih objekata (apsolutno i relativno).

3. SISTEM CENTARA (SISTEM NASELJA PO ZNAČAJU)

Za definisanje planirane mreže naseljenih mjesta odnosno sistema centara u ovom planu je korišćeno više indikatora, pored onih za utvrđivanje stanja mreže naseljenih mjesta i to:

- Planirana opremljenost naseljenih mjesta tehničkom i društvenom infrastrukturom (javne službe),
- Planirana saobraćajna mreža,
- Projektovani broj stanovnika u naseljenom mjestu i gravitacionom području,
- Buduća morfologija naseljenih mjesta i gustina izgrađenosti naseljenih mjesta,
- Potencijali u privrednoj oblasti,
- Smjernice i vizije razvoja lokalne samouprave.

Na osnovu ovih kriterijuma na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde zadržavaju se iste kategorije centara i naseljenih mjesta koja pripadaju pojedinim kategorijama centara, kao i kod stanja sistema centara i to:

1. **Regionalni centar** – naseljeno mjesto Goražde;
2. **Opštinski centar nižeg ranga** – naseljena mjesta Ustikolina (opština Foča - Ustikolina) i Prača (opština Pale – Prača);
3. **Sekundarni opštinski centar** – naseljeno mjesto Vitkovići (opština Goražde);
4. **Lokalni centar** – naseljena mjesta Jabuka u opštini Foča - Ustikolina; Bogušići, Čitluk (Berič), Ilovača, Kolovarice (Sadba), Osanica u opštini Goražde; Turkovići (Hrenovica) u opštini opština Pale – Prača;
5. **Primarno naseljeno mjesto** – preostala naseljena mjesta (177);
6. **Prigradsko naseljeno mjesto** – naseljena mjesta Bačci, Budići, Grabovik, Laleta, Kazagići, Kolijevke, Sedlari, Sopotnica i Zupčići (opština Goražde).

4. PROSTORNE CJELINE

Planirane prostorne cjeline na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde su definisane na osnovu planirane mreže naseljenih mjesta (naselja), odnosno na osnovu gravitacionih zona planiranih sekundarnih opštinskih i lokalnih centara. Generalno, zadržavaju se iste zone sekundarnih opštinskih i lokalnih centara, kao u slučaju stanja organizacije prostora, pošto se zadržava postojeći sistem centara.

Kod planiranih zona sekundarnih opštinskih i lokalnih centara neće doći do značajnijih promjena u gustini naseljenosti u odnosu na postojeće stanje, odnosno promjene u gustini naseljenosti odgovaraće stopi rasta broja stanovnika po zonama u vremenskom horizontu plana.

Tabela 9: Zone sekundarnih opštinskih centara i zone lokalnih centara na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

ZONA SEKUND-ARNOG CENTRA	ZONA LOKAL-NOG CENTRA	PRIGRAD-SKA NASELJENA MJESTA	NASELJENA MJESTA U SASTAVU ZONE LOKALNOG CENTRA	POVRŠINA (km ²)	BROJ STANOVNIKA 2028. GODINE U ZONI LOKALNOG CENTRA
Ustikolina	Jabuka		Bešlići, Bujakovina, Dragomilići, Glušca, Jabuka, Kolakovići, Kolun, Lokve, Marevo, Mazlina, Podgrađe, Račići, Rodijelj, Slavičići, Stojkovići, Unukovići, Vujinovići, Zabor	96.04	254
	Ustikolina		Bavčići, Borovinići, Brajići, Bunčići, Cvilin, Donje Žešće, Filipovići, Gostičaj, Mravljača, Njuhe, Petojevići, Previla, Prisoje, Sorlaci, Ustikolina, Zebina Šuma	65.22	1844
Goražde	Goražde	Bačci, Budići, Grabovik, Laleta, Kazagići, Kolijevke, Sedlari, Sopotnica, Zupčići	Bačci, Biljin, Blagojevići, Bučje, Budići, Čurovi, Deševa, Gaj, Glamoč, Goražde, Grabovik, Hubjeri, Hadžići, Ilino, Jarovići, Kazagići, Kolijevke, Konjbaba, Laleta, Milanovići, Mirvići na Podhranjenu, Mravi, Odžak, Oručevac, Osječani, Ostružno, Pijevac, Podhomara, Podhranjen, Podkozara Donja, Prisoje, Radići, Radijevići, Rosijevići, Sedlari, Sopotnica, Ušanovići, Vranpotok, Vučetići, Zupčići, Žuzelo	73.34	23184
	Ilovača		Bahovo, Bare, Batkovići, Bezmilje, Boškovići, Bratiš, Butkovići Ilovača, Crvica, Čatovići, Donja Bukvica, Donji Bogovići, Faočići, Gornja Bukvica, Gornji Bogovići, Gusići, Hrančići, Ilovača, Knjevići, Konjevići, Kovači, Kraboriš, Kreča, Nekopi, Orahovice, Plesi, Raškovići, Ropovići, Sijedac, Sofići, Šabanci, Šehovići, Šemihova, Utješinovići, Zabus, Zorovići, Žilići	90.01	1399
	Osanica		Borovići, Đakovići, Kola, Kosače, Kučine, Osanica, Pijestina, Poratak, Rešetnica, Vrbica, Zubovići u Oglečevi	16.55	1186
Vitkovići	Bogušići		Bogušići, Butkovići, Gočela, Jagodići, Kamen, Lukarice, Ratkovići	8.65	713

	Čitluk	Brajlovići, Brekovi, Čitluk, Čehajići, Gunjačići, Guskovići, Kušeši, Markovići, Mirvići, Morinac, Mrkovi, Ozrenovići, Radovovići, Skravnik, Spahovići, Šašići, Tupačići, Vlačići, Vraneši, Vremci, Završje, Zubovići	36.54	850
	Kolovarice	Bakije, Brijeg, Donje Selo, Dragolji, Džindići, Gunjevići, Karauzovići, Karovići, Kolovarice, Kutješi, Novakovići, Paraun, Perjani, Potrkuša, Vranići, Sućurići, Žigovi	15.15	1339
	Vitkovići	Ahmovići, Brezje, Čovčići, Donja Brda, Dučići, Gornja Brda, Kalac, Kodžaga Polje, Mravinjac, Uhotići, Vitkovići	13.1	3066
Prača	Prača	Brdarići, Dateljji, Kamenica, Komrani, Prača, Srednje	31.46	738
	Turkovići	Brojnići, Bułozi, Donja Vinča, Čeljadinići, Čemernica, Jarovići, Petovići, Strane, Renovica, Šainovići, Turkovići, Vražalice	56.22	485
UKUPNO			502.28	35118

5. SISTEM NASELJA PO KARAKTERU

Osnova za utvrđivanje planiranog sistema naselje po karakteru je tipologija naselja po karakteru M. Macure (demografsko – statistički kriterijum).

Tabela 10: Naseljena mjesta po karakteru na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

NASELJENA MJESTA PREMA KARAKTERU 2028. GODINE			
KATEGORIJA NASELJENIH MJESTA PREMA KARAKTERU	NAZIV NASELJENOG MJESTA	BROJ STANOVNIKA 2028. GODINE	UČEŠĆE NEPOLJO- PRIVREDNOG STANOVNIŠTVA 2028. GODINE (%)
Gradska naselja	Goražde	18865	99
Mješovita naselja	Vitkovići	1784	99
	Baćci	1480	98
	Ustikolina	1030	90
	Zupčići	565	90
	Prača	557	90
Seoska naselja	Ostala 191 naseljena mjesta	10837	16.5
UKUPNO		35118	73

6. SISTEM NASELJA PO DOMINANTNOJ PRIVREDNOJ DJELATNOSTI

Tabela 11: Naseljena mjesta prema dominantnoj privrednoj djelatnosti na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

NASELJENA MJESTA PREMA DOMINANTNOJ PRIVREDNOJ DJELATNOSTI 2028. GODINE	
KATEGORIJA NASELJENIH MJESTA PREMA DOMINANTNOJ PRIVREDNOJ DJELATNOSTI	NAZIV NASELJENOG MJESTA
Naseljena mjesta industrijskog - trgovačkog tipa	Goražde
Naseljena mjesta industrijskog tipa	Vitkovići
Naseljena mjesta mješovitog privrednog tipa	Baćci
	Budići
	Bogušići
	Brijeg
	Cvilin
	Čitluk
	Čovčići
	Dučići
	Džindići
	Grabovik
	Ilovača
	Jabuka
	Laleta
	Lukarice
	Kalac
	Kazagići
	Kolijevke
	Kolovarice
	Mravinjac
	Njuhe
	Osanica
	Perjani
	Podkozara Donja
	Potrkuša
	Prača
	Sedlari
	Sopotnica
	Šainovići
	Turkovići
	Vranići
Ustikolina	
Zebina Šuma	
Zupčići	
Naseljena mjesta turističko - poljoprivrednog tipa	Gornji Bogovići
	Mazlina
	Vražalice
Naseljena mjesta poljoprivrednog tipa	Ostala 159 naseljenih mjesta

Na kraju planskog perioda u ukupnom broju naseljenih mjesta na području kantona će i dalje dominirati naseljena mjesta poljoprivrednog tipa (iznad 50 % aktivnog stanovništva u poljoprivredi). Naseljena mjesta mješovitog privrednog tipa (nijedna privredna djelatnost iznad 40 % aktivnog stanovništva) biće prvenstveno koncentrisana u dolinama Drine i Prače, a u ovu kategoriju ulaziće i svi lokalni centri izvan ovih riječnih dolina, kao i prigradska naseljena mjesta. Aktiviranjem turističkih sadržaja u planiranim turističkim zonama očekuje se funkcionalna transformacija u naseljenim mjestima Gornji Bogovići, Mazlina i Vražalice (iznad 70 % aktivnog stanovništva u turizmu i poljoprivredi). Jedino naseljeno mjesto industrijskog tipa (iznad 70 % aktivnog stanovništva u industriji) predstavljaće Vitkovići, dok će Goražde predstavljati naseljeno mjesto industrijsko - trgovačkog tipa (iznad 70 % aktivnog stanovništva u industriji i trgovini).

7. STANOVANJE I STANOVI

Projekcija broja stanova je uslovljena trima osnovnim komponentama: prirodnim i mehaničkim kretanjem stanovništva i amortizacijom stambenog fonda. Pretpostavlja se da će mehaničko kretanje stanovništva u budućnosti najviše uticati na porast broja stanovnika, ali taj segment stanovništva će se većim dijelom vraćati u stambene jedinice koje su trenutno nenastanjene, a egzistiraju na teritoriji Bosansko – podrinjskog kantona Goražde. Zbog toga će glavni faktori koji će uticati na porast broja stambenih jedinica prije svega biti prirodno kretanje stanovništva i amortizacija stambenog fonda, a u obzir treba uzeti i projektovano blago smanjenje prosječne veličine domaćinstva.

Ukoliko se hipoteza o projekciji broja stanovnika i domaćinstava doslovno prenese na projekciju stambenog fonda dolazi se do brojke od 1222 stambenih jedinica koje će se izgraditi u periodu 2011 - 2028. na području kantona kao posljedica komponente kretanja stanovništva. Takođe bi bilo potrebno zamjeniti 2460 stambenih jedinica u sklopu amortizacije stambenog fonda, što ukupno daje 3682 nove stambene jedinice.

Na ovaj način projektovana veličina ukupnog stambenog fonda na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde iznosila bi 12353 stambene jedinice u 2028. godini. U odnosu na 2011. god. došlo bi do blagog porasta broja stanova (10.98 %).

Projektovani broj stanova u 2028. godini od 12353 stana se realno može dostići u vremenskom horizontu plana. Zbog toga se planira izgradnja 3682 novih stanova u periodu 2011 – 2028. U ovaj broj planiranih stanova su uračunati i stanovi koje treba zamjeniti u sklopu amortizacije stambenog fonda (2460 stambenih jedinica).

Planirani broj od 3682 stambene jedinice koje je potrebno napraviti u periodu 2011 - 2028. na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde da bi se dostigao projektovani broj stanova od 12353 stambene jedinice ne odnosi se samo na novu stambenu izgradnju na neizgrađenom zemljištu, već i na zamjenu dotrajalog stambenog fonda i obnovu oštećenih i porušenih stambenih objekata (sada van funkcije) na izgrađenom prostoru (zemljištu).

Sljedeća tabela pokazuje distribuciju projektovanog broja novih stanova po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona Goražde.

Tabela 12: Projekcija broja novih stanova po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

PROJEKCIJA BROJA NOVIH STANOVA PO OPŠTINAMA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE 2028. GODINE	
OPŠTINA	BROJ STAMBENIH JEDINICA
FOČA - USTIKOLINA	360
GORAŽDE	3112
PALE - PRAČA	210
UKUPNO	3682

Najveći broj novih stanova 2028. godine je planiran u opštini Goražde (84.52 % projektovanog broja stanova).

Pogušćavanje građevinskih reona bi trebalo predstavljati jedan od prioriteta plana. To se može postići većim udjelom višeporodične stambene izgradnje u ukupnoj stambenoj izgradnji nego što je to dosad bio slučaj.

Pogodna područja za stanovanje na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde u vremenskom horizontu biće opštinski centri i njihova prigradska naselja, kao i sekundarni opštinski i lokalni centri.

Izgradnju objekata za povremeno stanovanje (vikend izgradnja) treba isključivo usmjeriti prema područjima u kojima već postoje vikend naselja, kao i prema prostorima gdje je planiran razvoj turizma.

III POLJOPRIVREDNA ZEMLJIŠTA

Poljoprivredna zemljišta kao planska kategorija su razmatrana na prostoru kantona izvan definisanih urbanih područja. Ova zemljišta unutar urbanih područja biće detaljnije razrađena dokumentima prostornog uređenja nižeg reda (urbanistički planovi, zoning planovi i regulacioni planovi).

1. KATEGORIZACIJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA

Kategorizacija zemljišta vrši se po raznim osnovama, kako bi se objektivno utvrdila proizvodna sposobnost tla na određenom prostoru. Zavisno od uslova i položaja tla u prostoru postoji niz klasifikacija, a za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde, sa aspekta plodnosti tla, relevantne su tri klasifikacije zemljišta:

- Pedološka klasifikacija ili tipološka struktura tla,
- Katastarska klasifikacija ili katastarsko bonitiranje i
- Bonitiranje tla kao relativna ocjena njegovog kvaliteta.

Pedološka klasifikacija zemljišta (stanje) je detaljno obrađena u poglavlju o pedološkim karakteristikama tla u okviru Prostorne osnove i u značajnoj mjeri je poslužila kao podloga za opštu bonifikaciju tla.

Tabela 13: Pedološka klasifikacija planiranog poljoprivrednog zemljišta na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
Distrični kambisol	3284.79	26.06
Eutrični kambisol	213.37	1.69
Fluvisol	378.03	3.00
Kalkokambisol	256.18	2.03
Ranker (sa distričnim i eutričnim kambisolima)	7852.11	62.29
Rendzina i kalkomelanosoli	558.37	4.43
Sirozem	16.50	0.13
Bez podataka	45.75	0.36
UKUPNO	12605.10	100.00

Katastarskom klasifikacijom utvrđuje se pogodnost zemljišta za gajenje određene kulture i njegova plodnost. Ovom klasifikacijom se utvrđuje katastarska kultura i unutar nje klasa za svaku parcelu posebno. Na bazi plodnosti tla i načina iskorištavanja, svaka parcela se svrstava u jednu od 8 katastarskih klasa, a plodnost tla se određuje na osnovu fizičkih i hemijskih osobina tla, položaja, vodno-vazdušnog režima i klimatskih uslova proizvodnje.

S obzirom na način iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta, katastarske kulture se dijele na:

- Oranice ili njive – na kojima se uzgajaju uglavnom ratarske kulture,
- Bašte ili vrtove – površine uglavnom za proizvodnju povrća,

- Voćnjaci – površine zasađene višegodišnjim voćnim kulturama,
- Vinogradi – nasadi vinove loza,
- Travnjaci – mogu biti livade i pašnjaci;
  - Livada je površina poljoprivrednog obradivog tla, obrasla grupacijom samoniklih ili nadosijanih višegodišnjih graminea i leguminoza.
  - Pašnjaci su površine poljoprivrednog (neobradivog) zemljišta, obrasle samoniklim ili nadosijanim gramineama, a iskorištavaju se samo ispašom.
- Ribnjaci su prirodna ili izgrađena uzgajališta riba,
- Trstici ili bare su močvarna tla, koja se praktično ne mogu koristiti u poljoprivrednoj proizvodnji, ali se mogu posebnim melioracionim mjerama prevesti u obradiva poljoprivredna tla.

Ova klasifikacija zbog podjeljenosti rubnih katastarskih opština entitetskom granicom ne daje precizne i kvalitetne podatke u slučaju Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Osim katastarske klasifikacije, a u cilju utvrđivanja pogodnosti tla za uzgoj bilja i ocjene plodnosti zemljišta, vrši se bonitiranje poljoprivrednog zemljišta, koje podrazumijeva relativnu ocjenu kvaliteta tla, a izražava se u poenima (bodovima) od 1 do 100.

Za potrebe bonitiranja uzimaju se u obzir slijedeća svojstva zemljišta:

- Endomorfološka (dubina profila, zbijenost, skeletnost, plastičnost, ljepljivost),
- Fizička svojstva (tekstura, struktura, propusnost),
- Hemijska svojstva (pH, humoznost, sadržaj CaCO₃ i hranjivost elemenata),
- Orografske karakteristike (ekspozicija, nagib, nadmorska visina),
- Hidrološke prilike (plavljenje, odvodnjavanje, navodnjavanje).

Tabela 14: Bonitetna klasifikacija planiranog poljoprivrednog zemljišta na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
III kategorija	462.67	3.67
IVa kategorija	53.68	0.43
IVb kategorija	483.33	3.83
V kategorija	4495.93	35.67
VI kategorija	2908.86	23.08
VII kategorija	347.95	2.76
VIII kategorija	19.31	0.15
Zona šuma	3123.46	24.78
Rijeka	8.17	0.06
Izgrađeno	137.59	1.09
Bez podataka	564.15	4.48
UKUPNO	12605.10	100.00

2. OBRADIVA I NEOBRADIVA ZEMLJIŠTA PO NAMJENI

Obradiva i neobradiva poljoprivredna zemljišta kao planska kategorija izdvojena su na osnovu CORINE LC klasifikacije (stanje 2006. godine).

Tabela 15: Kategorizacija planiranog poljoprivrednog zemljišta prema obradivosti na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
Voćnjaci	33.13	0.26
Kultivisano zemljište	4966.85	39.40
Ostalo poljoprivredno zemljište	4381.89	34.76
Pašnjaci	3186.75	25.28
Bez podataka	36.47	0.29
UKUPNO	12605.10	100.00

U obradiva zemljišta ubrajaju se voćnjaci, kultivisano zemljište i ostalo poljoprivredno zemljište, dok u neobradiva zemljišta svrstavaju pašnjaci.

3. BILANS POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA PO UPOTREBNOJ VRIJEDNOSTI

Osnovu za bilans planiranog poljoprivrednog zemljišta po upotrebnoj vrijednosti predstavlja bonitiranje poljoprivrednog zemljišta, odnosno klasifikacija planiranog poljoprivrednog zemljišta na agrozone.

Tabela 16: Bilans planiranog poljoprivrednog zemljišta po upotrebnoj vrijednosti (kategorizacija na agrozone) na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
Prva agrozona	999.68	7.93
Druga agrozona	7404.79	58.74
Treća agrozona	367.25	2.91
Zona šuma	3123.46	24.78
Rijeka	8.17	0.06
Izgrađeno	137.59	1.09
Bez podataka	564.15	4.48
UKUPNO	12605.10	100.00

4. PODRUČJA MELIORACIJE I KOMASACIJE

U okviru uređenja poljoprivrednog zemljišta, a u cilju poboljšanja uslova za poljoprivrednu proizvodnju, povećanje plodnosti, racionalnije i ekonomičnije upravljanje zemljištem, provode se mjere uređenja zemljišta: melioracije, komasacije, arondacije i sl.

Pod pojmom melioracija poljoprivrednog zemljišta podrazumijevaju se sve mjere u cilju poboljšanja i popravljivanja poljoprivredne vrijednosti nekog zemljišta. U okviru ovih mjera (melioracija) postoje radikalni zahvati, kada se na nekom većem području organizuju poslovi odvodnjavanja ili navodnjavanja, a s druge strane postoje i manji zahvati na popravci plodnosti tla kao što su na primjer; humizacija, fosfatizacija i drugo meliorativno đubrenje, produbljivanje oraničnog sloja itd.

U okviru projekta "Razvoj sistema navodnjavanja" (IDP) u BiH, finansiranom od strane Svjetske banke, između ostalog je razmatrano 6 lokacija u Bosansko - podrinjskom kantonu Goražde koje su objedinjene pod nazivom "podprojekat Goražde". Površine ovih lokacija za navodnjavanje su prilagođene u skladu sa osnovnom namjenom prostora kantona i iznose:

- Cvilinsko polje - 89.63 ha,
- Gunjevići - 2.36 ha,
- Kolovarice - 8.34 ha,
- Hubjeri i Kazagići - 18.67 ha,
- Zupčići - 33.12 ha,
- Ahmovići i Kodžaga Polje - 22.4 ha.

U okviru obuhvata lokacija planiranih za navodnjavanje nalaze se i manje površine građevinskog zemljišta.

Arondacija poljoprivrednog zemljišta predstavlja zaokruženje nekog prostora u cilju racionalnijeg korištenja zemljišta, dok je komasacija mjera uređenja zemljišnih površina sa ciljem stvaranja većih parcela pravilnijeg oblika (bez izvlaštenja). Ukoliko bude interesa za ove mjere uređenja zemljišta, arondaciju i komasaciju treba maksimalno podržati.

III ŠUME I ŠUMSKA ZEMLJIŠTA

Šumsko zemljište kao planska kategorija je razmatrano na prostoru kantona izvan definisanih urbanih područja. Ova zemljišta unutar urbanih područja biće detaljnije razrađena dokumentima prostornog uređenja nižeg reda (urbanistički planovi, zoning planovi i regulacioni planovi).

1. KATEGORIZACIJA ŠUMSKOG ZEMLJIŠTA

U ekološko - vegetacijskom pogledu (Stefanović, 1983.), teritorija Bosansko - podrinjskog kantona Goražde pripada Goraždansko - fočanskom rejonu, koji se nalazi u prelazno Ilirsko – mezijskoj oblasti, odnosno Gornje - drinskom području.

U nižim predjelima ovog kantona preovladavaju hrastove fitocenoze – šume sladuna i cera (*Quercetum confertae – cerris*), iznad njih su šume kitnjaka i cera (*Quercetum petraeae – cerris*), odnosno šume kitnjaka (*Quercetum petraeae montanum*) na toplijim ekspozicijama, dok su na hladnijim položajima zastupljene šume bukve (*Fagetum montanum*). Na ovom području takođe fragmentarno egzistiraju rijetko zaostale enklave šume bukve i jele sa smrčom (*Piceo – Abieti – Fagetum*).

U kanjonima rijeka i na litičastim padinama zastupljene su termofilne fitocenoze – šume crnog graba (*Orno – Ostryetum*) i šume bukve i crnog graba (*Ostryo – Fagetum*).

Ekološko - vegetacijska kategorizacija planiranog šumskog zemljišta na prostoru kantona je prikazana u sljedećoj tabeli.

Tabela 17: Ekološko - vegetacijska kategorizacija planiranog šumskog zemljišta na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
Subalpinske šume bukve	573.64	1.69
Šume bukve	14420.50	42.60
Šume bukve i jele sa smrčom	452.82	1.34
Šume cera	267.44	0.79
Šume jele i smrče	62.19	0.18
Šume kitnjaka	2178.10	6.43
Šume kitnjaka i cera	1745.72	5.16
Šume medunca i crnog graba	293.46	0.87
Šume sladuna i cera	4034.17	11.92
Šume vrba i topola	371.22	1.10
Termofilne šume bukve	492.94	1.46
Bez podataka	8955.99	26.46
UKUPNO	33848.18	100.00

2. BILANS ŠUMSKOG ZEMLJIŠTA

Osnovu za bilans planiranog šumskog zemljišta predstavlja CORINE LC klasifikacija (stanje 2006. godine).

Tabela 18: Bilans planiranog šumskog zemljišta po CORINE LC tipologiji (stanje 2006. godine) na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

Kategorija	Površina (ha)	%
Listopadne šume	31246.31	92.31
Četinarske šume	611.93	1.81
Mješovite šume	658.79	1.95
Sukcesija šumske vegetacije	1293.36	3.82
Prirodni travnjaci	19.89	0.06
Ogoljene površine	1.35	0.00
Rijetka vegetacija	15.89	0.05
Bez podataka	0.65	0.00
UKUPNO	33848.17	100.00

3. ŠUMSKO-PRIVREDNA PODRUČJA

Gazdovanje šumama i šumskim zemljištem u državnom vlasništvu, koje se nalaze u okviru Šumskogospodarskog područja (ŠGP) "Bosansko - podrinjskog", vrši JP "Bosansko-podrinjske šume" d.o.o. Goražde, a na temelju važeće Šumsko privredne osnove, koja je uradjena 2007. godine i važi do 2016. godine.

Specifičnost proizvodnje u okviru ovog ŠGP uslovlila je formiranje četiri gospodarske jedinice:

- GJ "Potkozara"
- GJ "Kolunska rijeka"
- GJ "Osanica"
- GJ "Prača"

Ovakva organizacija šumsko - privrednih područja će se vjerovatno zadržati i u planskom periodu.

4. ZAŠTITNE ŠUME, ZAŠTIĆENE ŠUME, ŠUMSKI REZERVATI

Na području kantona su pokrenute inicijative na zaštiti prirodnih vrijednosti na pojedinim lokalitetima, zbog čega je na istim primjenjen poseban režim gospodarenja šumama.

Riječ je o lokalitetu Veliki čair u odjelu 66 GJ "Prača" u opštini Pale - Prača, gdje je izgradjena kaptaža za snabdijevanje fiziološkom vodom, zatim spomen park "Rorovi" u odjelu 141 i Stećansko groblje Goršić polje u odjelu 36 u GJ "Osanica" u opštini Goražde.

5. PODRUČJA PREDVIĐENA ZA POŠUMLJAVANJE I PREVOĐENJE U VREDNIJE SASTOJINE

Površine koje su predviđene za pošumljavanje sastoje se od planiranog šumskog zemljišta kategorije goleti, čistine, progale i površine nastale usljed formiranja velikih sjecišta u eksploataciji šuma.

U zakonskom i tehnološkom smislu subjekt gospodarenja šumama je obavezan na prosti oblik i prošireni oblik biološke reprodukcije na osnovu Plana pošumljavanja.

Ukupna površina predviđena za pošumljavanje u okviru planiranog šumskog zemljišta iznosi 864.87 ha. Najveće površine (iznad 10 ha) se nalaze oko najviših vrhova Jahorine - Stolac, Mirkovica, Kožalj, Ruda brda, Borovac, Ruda glava, Gornja Glavica, kao i na lokalitetima Vranovina i Hranjen, te na području naseljenih mjesta Blagojevići, Deševa, Donja Bukvica, Brezje, Čovčići, Kalac, Lokve, Marevo, Dragomilići, Bulози i Vražalice.

6. KORIŠTENJE ŠUMA I ŠUMSKOG ZEMLJIŠTA.

Šumsko zemljište, šume, biljni i životinjski svijet jesu prirodno dobro od opšteg i javnog interesa za sve stanovnike u Bosansko - podrinjskom kantonu Goražde. Posmatrano sa ovog stanovništva, a za dobrobit sadašnjih i budućih stanovnika lokalne zajednice veoma je važno znati da se o ovim raspoloživim dobrima mora voditi trajna briga i pažnja kroz održivo integralno planiranje, korištenje i zaštitu.

Funkcije šuma i mogućnost njihovog korišćenja u privredne svrhe su brojne kako u direktnom tako i indirektnom smislu. Sa druge strane stanje u šumarstvu u Federaciji BiH, je više nego teško što se odražava i na nepostojanje standardne zakonske regulative iz ove oblasti sa nizom uzroka koji su doveli oblast šumarstva u ovakvo stanje.

U odnosu na zadate ciljeve plana, rješenja za njihovu realizaciju zasnivaju se na sljedećim postavkama:

- Uspostava optimalnog organizacijskog modela i pravnog subjekta za gospodarenje šumama na području kantona koji će biti ekonomski potpuno održiv.
- Promjena pristupa korištenja šuma i šumskih zemljišta sa monofunkcionalnog na polifunkcionalni.
- Etat je potrebno definisati u odnosu na takvu koncepciju i u odnosu na realno moguć stepen iskorišćenja u odnosu na stepen postojeće i planirane otvorenosti šuma, a prema stanju zaliha na takvim površinama.
- U kontekstu proizvodne funkcije šuma, otvaranje novih šumskih puteva (Bosansko – podrinjski kanton Goražde spada u najneotvorenije u FBiH) i investiranje u savremenu mehanizaciju predstavlja jedan od prioriteta, kako na osnovu redovnih investicija, proširene reprodukcije šuma ili zajedničkih investicija sa sektorom iskorišćavanja šuma i drvne industrije, pa čak i kreditnih linija.
- Deminiranje šumskih kompleksa.
- Pošumljavanje degradiranih površina, kao i površina pogodnih za pošumljavanje prema šumsko – privrednoj osnovi, sa definisanjem plana prioriteta.
- Sklapanje dugoročnih ugovora sa prerađivačima višeg stepena prerade.

U cilju povećanja korištenja potencijala staništa primjenjivati tehnike gajenja koje odgovaraju konkretnim sastojinama i staništima, odnosno prelazak na sastojinski koncept

gazdovanja. Takođe, melioracija degradiranih staništa predstavlja jedan od prioriteta plana, zbog visokog učešća izdanačkih šuma. Pored toga je potrebno zaustaviti u najvećoj mjeri proces prenamjene šumskog zemljišta, posebno u građevinske svrhe.

U privatnom sektoru potrebno je inicirati formiranje udruženja privatnih šumovlasnika. Certifikacijom šuma omogućiti dobijanje proizvoda sa značajno većom vrijednosti nego sada, gdje najmanji dio profita ostvaruju sami vlasnici. Pored toga potrebno je preusmjeravanje dijela sredstava proširene reprodukcije šuma u privatni sektor u smislu subvencija privatnih vlasnika zemljišta za osnivanje šumskih kultura i plantaža.

Značajno je podržati stare zanate, kao i tradicionalna korišćenja zemljišta u smislu podrške sektoru turizma. U saradnji sa sektorom poljoprivrede potrebno je usaglasiti zajedničku zemljišnu politiku, a u skladu sa zatečenim stanjem korišćenja zemljišta (na osnovu ortofoto snimanja), demografskoj strukturi, projekcijama razvoja i dr., a ujedno i rješavati pitanja uzurpacija.

Takođe, potrebno je podržati u značajnijoj mjeri naučno–istraživački rad u oblasti šumarstva, strukovna udruživanja i licenciranja, uvođenje informacionih tehnologija kao sredstva planiranja, evidencije i kontrole u sektoru, naročito GIS podršku i sl.

Pored toga, treba izvršiti certifikaciju šuma prema FSC standardima, te vrijedne dijelove proglasiti šumama visoke zaštitne vrijednosti.

IV VODE I VODNE POVRŠINE

1. BILANS VODA

Pod bilansom voda, u smislu Zakona o vodama, treba smatrati odnos između raspoloživih količina vode, s jedne strane, i potrebnih količina vode određenog kvaliteta, s druge strane, u određenom vremenskom periodu, u odnosu na posmatrano područje. U konkretnom slučaju, radi se o bilansu voda kvaliteta pitke vode, namijenjene za potrebe stanovništva i privrede na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde i opština u njegovom sastavu.

Potrebe za vodom stanovništva i privrede

Projekcija potrebnih količina vode po pojedinim opštinama je u zavisnosti od priključenog broja stanovnika, specifične potrošnje po stanovniku (l/st/dan) i gubitaka u vodovodnim sistemima. Projekcija se daje za 2028. godinu, posebno za urbana naselja, posebno za ruralna naselja, sa specifičnom potrošnjom vode od 330 l/st/dan za urbana naselja i 300 l/st/dan za ruralna naselja, te koeficijent dnevne neravnomjernosti $K_{dn} = 1,6$.

Tabela 19: Projekcija potrebnih količina voda po opštinama Bosansko – podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

Opština	Gradsko naselje		Ruralno područje		Ukupno prognozirane količine vode m ³ /dan (l/sek)
	Broj stanovnika	Prognozirane količine vode m ³ /dan (l/sek)	Broj stanovnika	Prognozirane količine vode m ³ /dan (l/sek)	
Goražde	18865	9960.72 (115.3)	12932	6207.36 (71.84)	16168.08 (187.14)
Pale - Prača	0	0	1223	587.04 (6.8)	587.04 (6.8)
Foča - Ustikolina	0	0	2098	1007.04 (11.66)	1007.04 (11.66)
Ukupno	18865	9960.72 (115.3)	16253	7801.44 (90.3)	17762.16 (205.6)

Na osnovu podataka prezentovanih u prethodnoj tabeli može se konstatovati da je za raspoložive količine vode na postojećim i planiranim izvorištima u planskom periodu iskazan suficit u vodi, što znači da postojeća i planirana izvorišta zadovoljavaju i perspektivne potrebe za vodom, u uslovima optimalnog korištenja istih.

2. IZVORIŠTA VODE, STAJAĆE, TEKUĆE I PODZEMNE VODE, MINERALNE, TERMALNE I LJEKOVITE VODE, VODE ZA PIĆE

Izvorišta vode - podzemne vode

U dijelu teksta Prostorne osnove koji opisuje hidrogeološke karakteristike data je kategorizacija terena prema tipu poroznosti, a ista je prikazana na hidrogeološkoj karti.

Prema strukturnom tipu poroznosti, izdan je podjeljana na:

- Zbijeni tip izdani formiran u aluvijalnim i terasnim sedimentima i siparima. U ovom tipu izdani podzemna voda je sa slobodnim nivoom. Imajući u vidu da je zbijeni tip izdani relativno malo rasprostranjen na području kantona iz ovog tipa izdani se ne mogu očekivati značajnije količine podzemnih voda. Prihranjivanje ovog tipa izdani je na račun infiltracije a dreniranje preko bunara. Iz bunara se može očekivati izdašnost do 5 l/s. Što se tiče kvaliteta podzemnih voda može se očekivati mikrobiološka neispravnost imajući u vidu da se radi o izdani sa relativno plitkim nivoom podzemnih voda. U ovom tipu izdani se nalazi bunar koji je u funkciji vodosnabijevanja dijela opštine Foča-Ustikolina.
- Zbijeni i/ili pukotinski tip izdani je formiran u permo-trijaskim sedimentima i ova izdan ima relativno male količine podzemnih voda koje je moguće koristiti. Prihranjivanje je najvećim dijelom od atmosferskih taloga a dreniranje preko izvora male izdašnosti do 1 l/s. Podaci o kvalitetu voda iz ovog tipa izdani nisu bili dostupni.
- Pukotinsko-karstna poroznost je formirana u trijskim krečnjacima i ovo je jedan od značajnijih tipova izdani u kantonu. Iz ovog tipa izdani se mogu očekivati izvori izdašnosti i preko 1 l/s. Takođe se može očekivati zadovoljavajući kvalitet ovih voda sa aspekta vodosnabdijevanja
- Pukotinska poroznost je formirana u stijenama silurske, devonske i permske starosti. U devonskim krečnjacima je formirano više izvorišta termalnih voda. Količine malomineralizovanih pitkih voda su vrlo ograničene u ovom tipu akvifera.
- Uslovno bezvodni dijelovi terena su formirani kompleksu karbonskih stijena i u magmatskim stijenama. Ove formacije predstavljaju barijeru kretanju podzemnim vodama. Iz ovog kompleksa moguće je formiranje izvora male izdašnosti ispod 0,1 l/s koji mogu i da presuše u pojedinim periodima godine.

Stajaće vode

Na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde nema značajnijih prirodnih jezera. Takođe nema, u pravom smislu, izgrađenih hidroakumulacija koje bi po svojoj namjeni odgovorile bilo kojoj vodoprivrednoj namjeni. Na rijeci Prača izgradnjom brane MHE "Kaljani" je stvoren uspor vode - manja akumulacija koja se nalazi u koritu ove rijeke. Vještačko jezero nastalo izgradnjom HE "Višegrad" prostire se do Kopača (kota uspora 336 m nadmorske visine).

U planskom periodu je predviđeno formiranje vještačke akumulacije Vražalice na rijeci Prači.

Tekuće vode

Najveći vodotok na teritoriji Bosansko – podrinjskog kantona Goražde je rijeka Drina, a zatim po dužini slijede rijeke Prača, Kolina (Kolunska rijeka) i Osanica. Od većih vodotoka se još mogu izdvojiti Odska rijeka i Podhranjenski potok.

Ovo područje spada u red područja relativno izdašnih vodom u razmjerama Bosne i Hercegovine (u rijeku Drinu sa ovog područja otiče prosječno 17.5 lit/sec/km²). Područje kantona pripada Drinskom slivu, izuzev jednog malog dijela naseljenog mjesta Dragomilići - najzapadni dio kantona, koji pripada slivu rijeke Bosne (Duboki potok otiče prema Crnoj rijeci).

U planskom periodu nisu predviđene značajnije promjene u mreži vodotoka na području kantona.

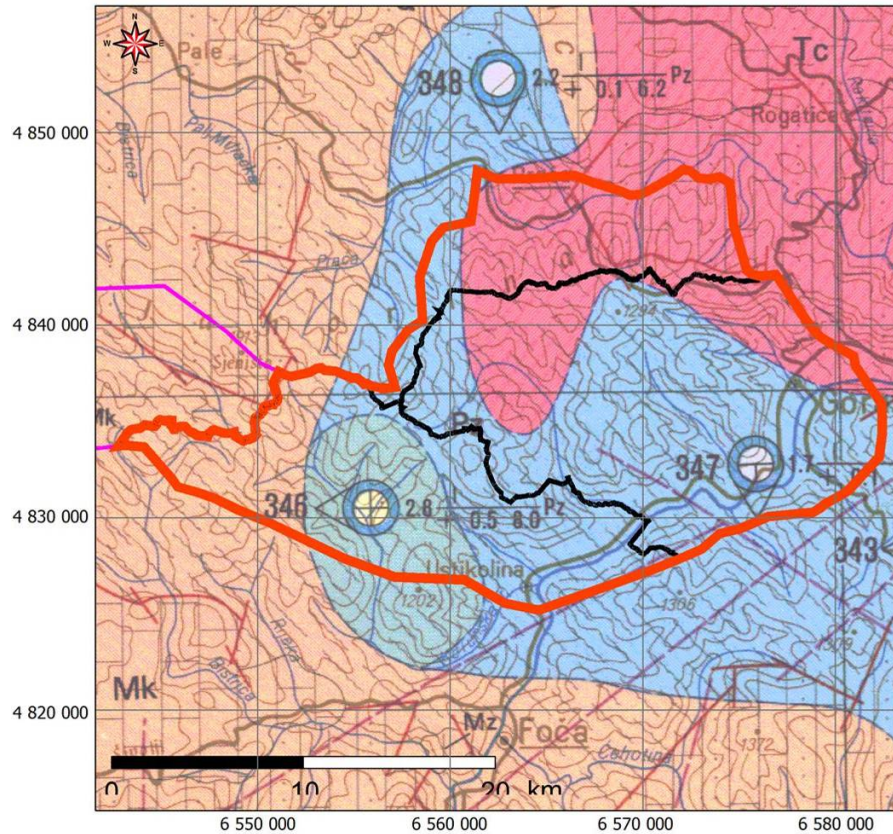
Mineralne, termalne i termomineralne vode

Kategorizacija obuhvata plana je izvršena na osnovu karte mineralnih i termalnih voda SFRJ (1:500.000) uz modifikacije. Područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde prema hidrohemijskim karakteristikama spada u sljedeće provincije:

- Hidrokarbonatno Ca, Mg-Ca i Mg-Ca-Na sa M do 5 g/l;
- Sulfatno-hidrokarbonatno Mg-Ca i Na-Mg-ca sa M do 5 g/l;
- Različitog anijonskog sastava, Na, Ca-Na, silicijumske, fluorine;
- Oblast u kojima mineralne, termalne i termomineralne vode nisu poznate.

U tabeli 2 u okviru tekstualnog dijela Prostorne osnove su prikazani svi izvori mineralnih, termalnih i termomineralnih voda na teritoriji kantona.

Slika 1: Karta mineralni i termalnih voda Bosansko - podrinjskog kantona Goražde (modifikovana Karta mineralnih i termalnih voda SFR Jugoslavije, 1:500.000)

Hidrogeohemijska provincija

- Hidrokarbonatno Ca, Mg-Ca i Mg-Ca-Na sa M do 5 g/l
- Sulfatno-hidrokarbonatno Mg-Ca i Na-Mg-ca sa M do 5 g/l
- Različitog anijonskog sastava, Na, Ca-Na, silicijumske, fluorne
- Oblast u kojima mineralne, termalne i termomineralne vode nisu poznate

Ostale oznake

Naziv po katalogu	B-bužotina I-izvor	ugljodioksidne
mineralizacija (g/l)	stratigrafska oznaka akvifera	hladne vode do 20 °C
+ samoizliv - crpljenje	pH vrijednost	moguće iskorišćavanje:sirovinsko
	izrašnost (l/s)	

Vode za piće – izvori za snabdijevanje vodom

Imajući u vidu hidrogeološke karakteristike područja obuhvata plana može se reći da je predmetno područje sa malim količinama akumuliranih podzemnih voda. Samim tim na teritoriji kantona ne postoje značajniji i veći izvori koji bi se mogli koristiti za potrebe vodosnabdijevanja.

Vodosnabdijevanje Goražda se vrši preko kaptiranja na površinskom toku Drine i za ovo izvorište su urađene i utvrđene zone sanitarne zaštite.

Za izvorište Starac (kaptirani izvor) u opštini Goražde, koje je locirano na samoj entitetskoj granici, nisu utvrđene zone sanitarne zaštite. Ove zone se vjerovatno najvećim dijelom nalaze na teritoriji opštine Novo Goražde.

Najznačajnije izvorište u opštini Pale - Prača je kaptirani izvor Čemernica koje se koristi za vodosnabdijevanje naseljenog mjesta Turkovići, dok su za vodosnabdijevanje Prače kaptirani izvori Pogled, Datelji i Komrani. Za potrebe dijela opštine Foča-Ustikolina izgrađen je bunar u aluvionu Drine, a takođe je kaptirano vrelo Kreča.

Predmetni izvori koji su u funkciji vodosnabdijevanja pojedinih naseljenih mjesta nisu u stalnom monitoringu kvalitativnih i kvantitativnih karakteristika podzemnih voda. Pored toga za ove izvore nisu utvrđene zone sanitarne zaštite što predstavlja osnov za zaštitu i održivi razvoj izvorišta.

3. VJEŠTAČKE AKUMULACIJE

U planskom periodu je predviđeno formiranje vještačke akumulacije Vražalice na rijeci Prači. Njena površina iznosiće 1.94 ha i nastaće izgradnjom MHE "Vražalice".

4. ZAŠTITNE ZONE I POJASEVI

U planskom periodu je potrebno utvrditi zone sanitarne zaštite za izvorišta vodosnabdijevanja u opštini Foča - Ustikolina - bunar u aluvionu Drine i vrelo Kreča, kao i za izvorište Starac u opštini Goražde (vjerovatno se najvećim dijelom nalaze na teritoriji opštine Novo Goražde).

V VODNA INFRASTRUKTURA

1. SISTEMI SNABDJEVANJA VODOM

Planovi razvoja vodovodnih sistema

Urbano područje Goražde ima riješeno pitanje vodosnabdijevanja, jer kapacitet izvorišta (vodozahvata) Vitkovići zadovoljava planske potrebe za vodom.

Goražde se nekad vodom snabdijevao sa izvorišta Cicelj u Čajničju. Planom je ostavljena mogućnost da se ponovo aktivira ovo izvorište (alternativni izvor vodosnabdijevanja) s obzirom da je u susjednoj opštini Novo Goražde kao jedna od varijanti vodosnabdijevanja predložena varijanta dovoda vode sa vrela Cicelj. Potrebno bi bilo rekonstruisati postojeći dovodni cjevovod koji je potpuno van funkcije, kao i prateće objekte vodovodnog sistema.

U prvoj etapi realizacije ovog dokumenta planira se završetak vodovoda Starac, odnosno priključenje preostalih mjesnih zajednica na ovaj vodovodni sistem (MZ Sadba, MZ Osanica i dio MZ Vitkovići).

U opština Pale - Prača za vrijeme većih padavina javljaju se problemi sa zamućenjem izvorišta. Planom je predviđeno da se vodosnabdijevanje naseljenog mjesta Prača, kao i MZ Hrenovica, vrši sa postojećih izvorišta.

Opština Foča – Ustikolina ima neriješeno pitanje izvorišta. Planom je predviđeno zahvatanje vode sa Kosovske rijeke u blizini sela Bunčići. Ovako zahvaćena voda bi se dalje transportovala cjevovodom koji bi se vezao na postojeći cjevovod - izvorište "Kreča" – rezervoar "Nišani".

2. SISTEMI ODVOĐENJA OTPADNIH VODA

Zakonska je obaveza prečišćavati sve otpadne vode naselja i industrije. Industrijski pogoni koji proizvode tehnološke otpadne vode moraju imati ugrađene odgovarajuće uređaje za pretretman svojih otpadnih voda i iste se moraju dovesti na kvalitet otpadnih voda koje se mogu upustiti u javnu kanalizaciju ili površinske vodotoke. Izdvojeni pogoni, kao što su klaonice, autopraonice, servisi za opravak vozila, benzinske stanice i sl. također moraju imati odgovarajući tretman svojih otpadnih voda (separatori masti, ulja, naftnih derivata i sl).

Ovim planom su predviđene trase glavnih kolektora i lokacije uređaja za prečišćavanje otpadnih voda opštinskih centara na području kantona: Goražda, Ustikoline i Prače; kao i otpadnih voda sa područja MZ Hrenovica. Varijantno rješenje za odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda Goražda i susjednih prigradskih naselja je produžavanje glavnog kolektora prema susjednoj opštini Novo Goražde i izgradnja zajedničkog uređaja za prečišćavanje otpadnih voda u Kopačima.

Za trase kolektora i lokacije postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u MZ Prača i Hrenovica postoji urađena projektna dokumentacija. Korisnici vode u ostalim naseljima (ruralna naselja) također moraju tretirati svoje otpadne vode na odgovarajućim uređajima (septičke jame, sabirne jame, prefabrikovani septički uređaji).

U cilju zaštite vodotoka potrebno je utvrditi zaštitne zone vodotoka (sa propisanim režimima ponašanja u njima) planskim dokumentima nižeg reda. U zaštitnom pojasu je zabranjeno deponovanje i izgradnja svih objekata izuzev vodoprivrednih, vodenica, objekata za sport i rekreaciju, objekata neophodnih za istražne radove, objekata predviđenih za rad vodovodnih sistema. U zaštitnim zonama vodotoka ne mogu se graditi objekti, izvoditi drugi radovi, niti koristiti zemljište na način koji ugrožava prirodne vrijednosti, količinu i kvalitet vode.

3. ZAŠTITA OD VODA I UREĐENJE VODA

Zaštita od voda

Izgradnjom niza novih akumulacija, a posebno Buk Bijele (uzvodno od Foče), ukupne zapremine 410 hm³, znatno će se smanjiti rizik od poplava rijeke Drine na području kantona. Zaštita od poplava rijeke Prače obezbjediće se regulacijom ove rijeke na potezu Prača - Kaljani.

Navodnjavanje

Razvoj sistema navodnjavanja poljoprivrednog zemljišta planiran je na sljedećim lokacijama:

- Cvilinsko polje - 89.63 ha,
- Gunjevići - 2.36 ha,
- Kolovarice - 8.34 ha,
- Hubjeri i Kazagići - 18.67 ha,
- Zupčići - 33.12 ha,
- Ahmovići i Kodžaga Polje - 22.4 ha.

Hidroelektrane i akumulacije

Planom su predviđene sljedeće MHE:

- MHE "Babina voda" – rijeka Kolina,
- MHE "Kolina 4" – rijeka Kolina,
- MHE "Kolina 5" – rijeka Kolina,
- MHE "Kosova" – Kosovska rijeka,
- MHE "Prača" – rijeka Prača,
- MHE "Vražalice" – rijeka Prača.

Postojeće vodene površine u planskom periodu će biti uvećane formiranjem akumulacije Vražalice, vezane za proizvodnju električne energije. Riječ je o akumulaciji na rijeci Prači. Ukupna površina planirane akumulacije iznosi 1.94 ha.

4. KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

GROBLJA

Određen broj grobalja u udaljenim ruralnim naseljima i manjih grobalja u opštinskim centrima Bosansko - podrinjskog kantona Goražde će do 2028. godine postati potpuno neaktivan i planira se njihovo zatvaranje.

Groblja u opštinskim centrima, sekundarnim opštinskim centrima i lokalnim centrima mogu zadovoljiti potrebe za sahranjivanjem tih naseljenih mjesta do 2028. godine uz određena proširenja u pojedinim slučajevima.

U postojećoj proizvodno – poslovnoj zoni Vitkovići potrebno je planirati izgradnju objekta za sakupljanje, preradu i spaljivanje životinjskih ostataka (prema Uredbi EU stočna groblja su zabranjena).

KOMUNALNI OTPAD

Planiranje lokacija za deponije uključuje analize brojnih parametara koje za krajni cilj imaju smanjenje zagađenja i opasnosti za stanovništvo i životnu sredinu.

Utvrđivanje lokacije za deponije je jedna od faza izgradnje koju je neophodno poštovati i koja podliježe specifičnim zakonskim i stručnim uslovima, kao i specifičnoj proceduri obezbjeđenja podataka i iznalaženja optimalnih rješenja.

Deponija se planira za vrijeme duže od 20 godina, ali može se planirati i za kraći period ako je potrebno. Smatra se da se godišnje odloži po stanovniku jedan kubni metar otpada u rastresitom stanju.

Deponija je sanitarno – tehnički uređen prostor na kome se odlaze čvrsti otpad koji kao otpadni materijal nastaje na javnim površinama, u domaćinstvima u procesu proizvodnje, u saobraćaju, upotrebi, a koji nema svojstva otpadnih materija i ne može se prerađivati, odnosno racionalno koristiti.

Lokacija za deponiju sa tehničko – tehnološkog aspekta u planiranju, projektovanju i izgradnji treba da obezbjeđuje:

- potpuno sanitarno – epidemiološku sigurnost za stanovništvo okolnih stambenih područja i osoblja koje radi na deponiji,
- zaštita od zagađenja zemljišta, vazduha, podzemnih i površinskih voda,
- racionalno korištenje i uštedu zemljišta,
- maksimalnu mehanizaciju svih vrsta radova.

Dokumentom Strategija upravljanja otpadom BiH¹ definisane su lokacije deponija za različite vrste otpada (komunalni, industrijski, medicinski).

Prema projekciji produkcije industrijskog otpada i drugih relevantnih parametara definisan je međuentitetski lokalitet (centar za tretman industrijskog otpada) za industrijski otpad na području opštine Rogatica. Lokacija za odlaganje medicinskog otpada, odnosno centra za tretman otpada je entitetska varijanta i definisana je na području Sarajeva (otpada koji nakon tretmana može da se deponuje na sanitarnu deponiju Smiljevići).

¹ "BiH Solid Waste Management Strategy", EU PHARE, AEA Tehnology Environment, Oxfordshire, UK. 2002. godine.

Koncept ovog dokumenta predviđa i definisanje lokacija za transfer stanice u okviru ostvarivanja projekta regionalnih deponija na području BiH.

Godine 2009. urađena je Studija vrednovanja lokacije regionalne sanitarne deponije za regiju Gornje Podrinje (obrađivači: HEIS i Bosna-S). U ovoj studiji je kao najpovoljnija lokacija za regionalnu sanitarnu deponiju na osnovu višektiterijumskog vrednovanja izabrana lokacija Trešnjica u opštini Goražde. U međuvremenu su opštine iz RS odustale od ove lokacije, a kao moguća lokacija za regionalnu sanitarnu deponiju za opštine u RS se izdvojio lokalitet Carevo guvno u opštini Čajniče.

Prijedlog Prostornog plana Federacije BiH za period 2008 - 2018. godina je definisao lokalitet Trešnjica na području naseljenog mjesta Vučetići u opštini Goražde kao planirani centar za upravljanje otpadom - međuopštinsku deponiju. Zbog svega navedenog lokalitet Trešnjica je planiran kao kantonalna sanitarna deponija.

Postojeće privremene deponije komunalnog otpada Gavrić, Međugradi i Šišeta se zadržavaju do stavljanja u funkciju kantonalne sanitarne deponije na lokalitetu Trešnjica.

VI MINERALNA NALAZIŠTA

1. ISTRAŽENI I POTENCIJALNI MINERALNI RESURSI

Analizom rudonosnih formacija na prostoru Bosansko - podrinjskog kantona Goražde, kao i analizom istraženosti rudnih ležišta i pojava definisana su rudna polja i ležišta po količini i kvalitetu, njihova perspektivnost i značaj.

Raznovrsne mineralne sirovine ovog prostora istražene i potencijalne, imaju značaj za društvenu reprodukciju opština i kantona, te Federacije BiH i Bosne i Hercegovine.

Mineralne sirovine, kao pretežno iscrpljiv, odnosno neobnovljiv resurs nisu značajne samo po više ili manje istraženim rezervama, već kao privredni subjekti.

Stepen istraženosti mineralnih sirovina na ovom području može se prikazati slijedećim:

1. Mineralne sirovine koje su detaljno istražene ili se eksploatišu:
  - podzemne vode na lokalitetu Kriva Draga-ležište Bijele Vode - na ovom lokalitetu se vrši eksploatacija podzemnih pitkih voda, mada je ovo ležište još u fazi istraživanja i za njega je određen samo istražni prostor.
2. Utvrđene, ali nedovoljno istražene mineralne sirovine:
  - gips: Radeljevići, Presjeka, Jabuka, Mehmedovići, Šahbašići i dr. (naseljeno mjesto Lokve - opština Ustikolina),
  - barit: Brdarići, Šajinovići, Zorovići i dr.
  - mineralna i termomineralna voda: Prača, Bogušići, Toplik Čeljadinići, više izvora u opštini Ustikolina i dr,
  - tehnički građevinski kamen: Međugradi (opština Prača); Jabuka - Drenovići, Mazlina - Smjeća, Mjehovine, Mravljača - Brdo i Zebina Šuma - Bogatac (opština Foča – Ustikolina); Podmjera i Ušanovići (opština Goražde).
3. Neizvjesno perspektivne mineralne sirovine niskog stupnja poznavanja:
  - grafit,
  - olovo, cink, bakar, antimon (Sjenokos, Čurovi, Osječani, Šajinovići, Kosače, Kreča, Jabuka, Nekopi; zona Prača – Klek – Jabuka),
  - mangan,
  - geotermalna energija.

Mineralni resursi u strategiji razvoja privrede kantona

Ovim potpoglavljem omogućeno je sagledavanje mogućnosti privređivanja na bazi mineralnih resursa, a prostorno planiranje treba da omogući i odgovarajuće provođenje.

Zbog pretežno niskog stupnja istraženosti potrebno je prvo izvršiti odgovarajuća detaljna geološka istraživanja odgovarajuće mineralne vrste i lokacije.

Tehnički građevinski kamen (lokacije Ušanovići, Podmjera, Međugradi, Jabuka - Drenovići, Zebina Šuma - Bogatac, Mravljača - Brdo, Mjehovine, Mazlina - Smjeća) kao mineralni resurs mogao bi se najbrže aktivirati u intenzivnoj eksploataciji. Da bi se na nekom od ovih lokaliteta mogla vršiti eksploatacija tehničkog kamena, neophodno je da se sprovedu detaljna geološka istraživanja i da se utvrde bilansne rezerve mineralne sirovine. Tek nakon završetka istih može se razmatrati mogućnost da se vrši eksploatacija tehničkog kamena.

Šljunak i pijesak iz riječnih tokova i priobalja mogu se eksploatisati samo na osnovu dozvola nadležnih vodoprivrednih i drugih organa.

Nalazišta gipsa (Lokve - opština Ustikolina) sa već značajnim dijelom istraženosti takođe su mineralni resurs koji zaslužuje pažnju u smislu brzog aktiviranja.

Pitke i mineralne vode u budućnosti moraju imati kvalitetniji privredno razvojni tretman. Mnogobrojni izvori različite izdašnosti neadekvatno se koriste ili se uopšte ne koriste (Toplik Čeljadinići, Bogušići, više izvora u opštini Ustikolina i dr.). Na lokalitetu Kriva Draga, na nalazištu Bijele Vode, vrši se eksploatacija podzemnih pitkih voda koje se flaširaju. Prema postojećim informacijama za ovo izvoriste nisu utvrđene rezerve i ovo izvoriste je još u fazi istraživanja.

2. UTVRĐENE REZERVE

Gipsane naslage zauzimaju velike površine terena sela Šahbašići i njegove šire okoline. Pružaju se od Presjeke, pa do Hrdžavaca, Štuka i Pobiranovića u dolini Kolinske rijeke. Debljine gipsanih naslaga su takođe znatne i kreću se do oko 20 m. Regionalnim geološkim istraživanjem, koje su izvršili E. Kulenović i E. Ramović 1976. godine, procjenjeno je da rezerve gipsa iznose 49.000.000 tona.

Za ostale mineralne sirovine nisu utvrđene i verifikovane rezerve.

3. EKSPLOATACIONA POLJA (PODZEMNI I POVRŠINSKI KOPOVI)

Na teritoriji kantona nisu utvrđena eksploataciona polja, i jedino se eksploatiše podzemna voda. Ostali mineralni resursi su eksploatisani ili se eksploatišu u vrlo malom obimu ili je eksploatacija bila ograničena u vrijeme vršenja istraživanja (gips).

4. MOGUĆNOST KORIŠTENJA POVRŠINA NAD PODZEMNIM KOPOVIMA

Imajući u vidu da se na teritoriji kantona ne vrši podzemna eksploatacija mineralnih sirovina, po ovom osnovu nema ograničenja u smislu korišćenja prostora. Ukoliko se pak bude vršila podzemna eksploatacija, neophodno je da se nakon završene eksploatacije daju uslovi za korišćenje zemljišta iznad samog podzemnog kopa.

5. DEPONIJE JALOVINE

Obzirom da se jedino vrši eksploatacija podzemnih voda, na predmetnom obuhvatu ne postoje deponije jalovine.

6. EKSPLOATACIONA POLJA PLANIRANA ZA SANACIJU I REKULTIVACIJU

Na teritoriji kantona jedino je lokacija bivšeg gliništa na području naseljenog mjesta Zupčići u blizini napuštene ciglane moguća za rekultivaciju. Neophodno je uraditi Projekat

rekultivacije i sanacije koji će da definiše sve elemente sanacije i rekultivacije predmetne lokacije.

VII PROIZVODNJA I PRIJENOS ENERGIJE

1. IZVORI ENERGIJE SA POTREBAMA U PLANSKOM PERIODU

ELEKTROENERGIJA

Potrebe za električnom energijom

U narednom periodu u Bosansko - podrinjskom kantonu Goražde se očekuje povećanje potreba za električnom energijom uslovljenih rastom broja domaćinstava, povećanom potrošnjom električne energije kod ostalih potrošača, izgradnjom urbanih područja i njihove infrastrukture.

Ukoliko bi nivo potrošnje domaćinstava+ostala potrošnja porastao po stopi od 1 % na godišnjem nivou procjena potrošnje električne energije kantona za period do 2028. godine bi izgledala na način prikazan u sljedećoj tabeli.

Tabela 20: Prirast broja domaćinstava i potrošnje u MWh u periodu 2011 - 2028. godina

Opština	Godina						
	2011	2015		2020		2028	
	Domaćinstva	Domaćinstva	MWh	Domaćinstva	MWh	Domaćinstva	MWh
Foča-Ustikolina	537	594	3547.19	668	4192.50	808	5491.57
Goražde	8785	9006	53781.13	9402	59008.83	10232	69541.79
Pale-Prača	350	374	2233.42	410	2573.24	476	3235.13
UKUPNO	9672	9974	59561.74	10480	65774.57	11516	78268.49

Očekivano vršno opterećenje za domaćinstava+ostala potrošnja za upotrebno vrijeme od 3200 sati je dato u narednoj tabeli.

Tabela 21: Očekivano vršno opterećenje (MW) u periodu 2011 - 2028. godina

GODINA	MWh	P(MW)
2011	55506	17.35
2028	78268.49	24.46

2. OBJEKTI ZA PROIZVODNJU ENERGIJE I PRIJENOS ENERGIJE

ELEKTROENERGETIKA

Proizvodnja električne energije

Pored već postojećih MHE "Osanica 1", MHE "Osanica 4", MHE "Kaljani" i MHE "Čemernica", na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde planirana je izgradnja većeg broja MHE:

- MHE "Babina voda" ($P_i=133$ kW) – rijeka Kolina,
- MHE "Kolina 4" ($P_i=430$ kW) – rijeka Kolina,
- MHE "Kolina 5" ($P_i=410$ kW) – rijeka Kolina,
- MHE "Kosova" ($P_i=380$ kW) – Kosovska rijeka,
- MHE "Prača" ($P_i=626$ kW) – rijeka Prača,
- MHE "Vražalice" ($P_i=396$ kW) – rijeka Prača.

Na području kantona prema Nacrtu Studije elektroenergetskog i termoenergetskog sistema Bosansko - podrinjskog kantona Goražde za period 2008 - 2028. godine i Studiji energetskeg sektora u BiH, Modul 4 - proizvodnja električne energije, planirana je izgradnja HE Ustikolina (instalirane snage 3 x 22 MW), a prema razvojnom programu Javnog preduzeća Elektroprivreda Bosne i Hercegovine (dopis br. 01-18270/09 od 30.07.2009. godine) planirana je i izgradnja i HE Goražde. U nacrtu Prostornog plana Federacije BiH za period 2008 - 2028. godina planirana je HE Ustikolina, instalirane snage 66 MW i predviđene godišnje proizvodnje od 255 GWh. Inače, dolina Drine na potezu Mravinjac - Ustikolina - entitetska granica je ovim planom definisana kao "područje posebnog obilježja od značaja za FBiH sa aspekta proizvodnje i korištenja energije".

U Zaključku Skupštine Bosansko - podrinjskog kantona Goražde od 30.05.2012. godine kojom su definisane Smjernice za planska rješenja od ključne važnosti za prostorni razvoj Bosansko - podrinjskog kantona Goražde u Prostornom planu Federacije BiH za period 2008 - 2028. godina i Prostornom planu za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde za period 2008 - 2028. godina u dijelu koji se odnosi na energetske infrastrukturu između ostalog se navodi: *"Rješenje iz Nacrta Prostornog plana Federacije BiH kojim je planirana hidroelektrana Ustikolina na Drini je neprihvatljivo jer je u koliziji sa odlukama protiv izgradnje ovog objekta općinskih vijeća Goražda i Foča - Ustikoline"*.

Na lokalitetu Tovarnica, na području naseljenog mjesta Datelji planirana je izgradnja solarne elektrane "Prača - Tovarnica" ($P_i=998.75$ kW).

Trafo - stanice

Izgradnja transformatorskih stanice 110/X planiranih Studijom energetskeg sektora u BiH vezana je za izgradnju gorenavedenih HE i MHE:

- u periodu do 2010. godine pojednostavljena TS 110/10(20) kV Prača, transformacija 110/10(20) kV, 8 MVA; glavni razlog izgradnje je priključak malih hidroelektrana, a koristila bi se i za potrebe distribucije električne energije,

- u slučaju izgradnje HE Ustikolina, u periodu 2010 - 2015. godina, pojednostavljena TS 110/10(20) kV Ustikolina, transformacija 110/10(20) kV, 10 MVA; glavni razlog izgradnja je HE "Ustikolina" i priključak malih hidroelektrana, a koristila bi se i za potrebe distribucije električne energije.

Prenosna mreža

Planirana prenosna mreža je vezana za izgradnju navedenih transformatorskih stanica i solarne elektrane:

- Ulaz/izlaz DV 110 kV Pale - Goražde u TS "Prača" 2x110 kV, 0.1 km, Al/Fe, 240/40 mm²,
- Uvod/izvod DV 110 kV Foča - Goražde u TS "Ustikolina" 2x110 kV, 0.1 km, Al/Fe 240/40 mm² (u slučaju izgradnje HE "Ustikolina"),
- Priključni DV 110 kV Tovarnica - TS 110/10(20) kV Prača.

Distributivna mreža

Na području kantona nije planirana izgradnja novih elektroenergetskih objekata naponskog nivoa 35 kV već, saglasno strateškom opredjeljenju JP EP BiH postepeno napuštanje 35 kV naponskog nivoa i njihovo korištenje kao rasklopnih postrojenja 20 kV (TS 35/10 kV "Pobjeda").

Planiran je razvoj elektroenergetske distributivne srednjenaponske mreže naponskog nivoa 20 kV i razvoj niskonaponske mreže naponskog nivoa 0.4 kV.

Od 2011. godine srednjenaponska distributivna mreža na području opštine Pale - Prača radi pod naponskim nivom 20 kV, što čini oko 15 % od ukupne srednjenaponske distributivne mreže kantona. Do 2018. godine planiran je prelazak cjelokupne srednjenaponske mreže na naponski nivo 20 kV.

TERMOENERGETIKA I ENERGETSKI IZVORI

Projekcija strukture proizvodnje energije po vrstama

Pošto Bosansko - podrinjski kanton Goražde ne raspolaže sa rezervama fosilnih goriva, u projekcijama strukture proizvodnje energije, kao domaćeg resursa, može se govoriti isključivo o obnovljivim izvorima energije.

S obzirom na potencijale za izgradnju malih hidrocentrala i njihovu ekonomičnost, realno je očekivati da će udio hidroenergije u proizvodnji električne energije rasti u narednom periodu. Na taj način će se smanjivati debalans u proizvodnji i potrošnji električne energije.

Može se očekivati korištenje sunčeve energije za pripremu tople potrošne vode. Na taj način se može donekle usporiti rast potrošnje električne energije. Pored primjene toplotne energije, dobijene solarnim kolektorima za grijanje i pripremu sanitarne vode u zgradarstvu, ovaj vid energije je također primjenjiv i za hlađenje, procesnu industrijsku toplotu i sl. Svaka od navedenih primjena je izvjesna, pogotovo priprema za grijanje i pripremu sanitarne vode u domaćinstvima kantona. Intezitet te primjene je direktno zavisano od vladine politike

podsticajnih mjera, te od parametara vezanih za projektovanje solanih kolektora (broj članova domaćinstva, potreba za toplom potrošnom vodom, broj sunčanih dana itd.).

Za utvrđivanje potencijala energije vjetra planira se vršenje mjerenja na pogodnim lokalitetima (prevoji, planinski vrhovi).

Nije realno očekivati značajnije korištenje biogasa iz stočarstva, s obzirom da su stočarske farme usitnjene. S obzirom da je u kantonu razvijeno voćarstvo, moguće je korištenje ostataka biomase od rezidbe voćnjaka.

Gasifikacija i toplifikacija

Prema Strateškom planu i programu razvoja energetike FBiH postoji plan za dovođenje prirodnog gasa u Bosansko - podrinski kanton Goražde iz pravca Kantona Sarajevo.

Ovim planom su predviđene dvije varijante dovođenja prirodnog gasa u Bosansko-podrinjski kanton Goražde.

Varijanta 1

Kao osnova za gasifikaciju prostora Bosansko - podrinskog kantona Goražde poslužile su knjige 1 i 2 dokumenta "Predinvesticiona studija za gasifikaciju Gornjeg Podrinja", Sarajevo, juni 2007. Studiju je izradio Istraživačko – razvojni centar "IGT" Sarajevo.

Ova varijanta trase magistralnog gasovoda za snabdijevanje potrošača gasom dolazi iz pravca Pala i preuzeta je iz pomenute studije uz dodatno prilagođavanje konfiguraciji terena.

Varijanta 2

Po drugoj varijanti predviđena je trasa gasovoda iz pravca Trnova definisana nacrtom Prostornog plana Federacije Bosne i Hercegovine. Trasa je preuzeta iz ovog dokumenta i dodatno prilagođena konfiguraciji terena.

U urbanom području Goražde, istočno od proizvodno-poslovne zone "Pobjeda", predviđena je izgradnja glavne mjerno - regulacione stanice, a u okviru proizvodno-poslovne zone u Vitkovićima, bivše fabrike "Azot", predviđena je izgradnja mjerno - regulacione stanice.

Pri projektovanju i izgradnji gasovoda treba se pridržavati svih zakonskih propisa i standarda za ovu oblast.

Za toplifikaciju urbanog područja Goražde moguće je izgraditi sistem daljinskog grijanja, bazirajući sistem na energetskom bloku u proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima. Opravdanost ovog koncepta je uslovljena priključenjem većeg broja potrošača toplotne energije na sistem daljinskog grijanja. Sistem se može razvijati parcijalno, u prvoj fazi priključenjem objekata bližih proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima, a naknadno povećavati broj priključaka shodno tehnoekonomskim mogućnostima. Tačna lokacija budućeg energetskog bloka sa primarnom vrelovodnom i sekundarnom toplovodnom mrežom, kao i vrsta energenta definisaće se planskom dokumentacijom nižeg reda. Potrebno je izraditi studiju toplifikacije urbanog područja Goražda iz kojih bi se tačno utvrdili elementi po kojoj je jedna ovakva investicija opravdana i izvodljiva sa finansijskog aspekta. Ostali stambeni, poslovni i stambeno-poslovni objekti mogu toplotnu energiju obezbijediti lokalnim loženjem u prostorijama ili centralno iz kotlovnica za svaki objekt pojedinačno. Pri

eventualnoj gradnji kotlovnica po pojedinim objektima, između ostalog, treba voditi računa o zagađenju okoline što uslovljava odabir vrste goriva i tipa kotlovskih jedinica.

VIII SAOBRAĆAJ

1. SISTEM SAOBRAĆAJA I VEZA

TELEKOMUNIKACIONA INFRASTRUKTURA

Poštanski saobraćaj

Na temelju člana 57. stav 7. Zakona o poštanskom prometu Federacije Bosne i Hercegovine ("Službene novine Federacije BiH", broj 76/04) Federalno ministarstvo prometa i komunikacija je donijelo Plan poštanske mreže Federacije BiH.

Tim se planom poštanske mreže utvrđuju načela, principi i njihova primjena u organizaciji, izgradnji, proširenju i održavanju poštanske mreže i funkcioniranja poštanskog prometa na području Federacije BiH u cilju osiguranja pravilnog i nesmetanog funkcioniranja poštanskog prometa kao jedinstvenog tehničko-tehnološkog sustava radi zadovoljenja korisnika poštanskih usluga, a posebno poštanska mreža, organizacija poštanskih ureda, organizacija središta prerade, kriteriji za otvaranje poštanskih ureda, uvjeti za zatvaranje i preseljenje poštanskih ureda, kriteriji za organizaciju središta prerade, poštanska oprema, izgradnja poštanskih objekata, organizacija prijevoza poštanskih pošiljaka, kriteriji za određivanje područja za prijam i uručenje poštanskih pošiljaka, poštanski kovčežići, kriteriji za određivanje radnog vremena poštanskih ureda, poštanski broj, kvaliteta poštanskih usluga i druga pitanja koja su utvrđena ovim planom.

Radi prevazilaženja postojećih disproporcija u razvoju između privrednog razvoja i poštanskog saobraćaja potrebno je:

- postojeću poštansku mrežu rekonstruisati i dograditi,
- povećati broj poštanskih šaltera,
- povećati broj poštanskih kovčežića,
- stavljanje u funkciju pošte u Čitluku (Beriču),
- planirati otvaranje novih dostavnih reona,
- planirati uvođenje savremenih elektronskih sistema u proces poštanskog saobraćaja uz uvažavanje kriterija:
  - jedan poštanski ured otvara se u prosjeku na površini od 40 do 80 km² ili 1 PU / 5000 do 7000 stanovnika,
  - jedan poštanski kovčežić za prosječno 1 000 do 1 500 stanovnika.

Pošta se klasični poštanski servis orijentisan na pismo neprestano smanjivao, pošta se mora orjentisati na strategiju razvoja drugih djelatnosti. Ovo je posebno postalno aktelno nakon razdvajanja poštanskih i telekomunikacionih usluga i stvaranjem dvije nezavisne kompanije. Zato u planskom periodu do 2028. godine poštanski saobraćaj, pored modernizacije poslovanja, mora da ranije u svoju djelatnost uključi i druge servise.

Telekomunikacije

Kao mjera razvijenosti jedne telekomunikacione mreže uzima se parametar koji definiše broj telefonskih priključaka na 100 stanovnika (penetracija). Taj parametar, odnosno penetracija,

za Bosnu i Hercegovinu je dosta manja od prosjeka razvijenih zemalja i u Evropi je među najnižim.

Da bi se predvidio porast priključaka u periodu do 2028. godine, potrebno je uobziriti nekoliko parametara.

U prvom redu mora se uzeti predviđanje rasta broja domaćinstava, ekonomski nivo razvoja, te procenat rasta broja priključaka u proteklih desetak godina u BiH i bližem okruženju.

Na osnovu tako usvojene metodologije može se načiniti pregled ukupnog broja priključaka fiksne telefonije do 2028. godine.

Međutim, da bi se pratili svjetski trendovi, na predmetnom području potrebno je razvijati telekomunikacionu infrastrukturu sa savremenim tehnološkim rješenjima.

Za potrebe privrednog razvoja, kao i za građanstvo, koristeći razne tehnologije koje su sada u eksploataciji ili će se pojaviti kasnije, potrebno je intenzivirati gradnju pristupnih, širokopojasnih mreža, koje su preduslov za davanje multimedijalnih usluga.

S obzirom na nizak stepen penetracije potrebno je ovaj broj povećati. Uzimajući u obzir broj članova domaćinstva, kao i stepen razvijenosti privrede, većim brojem telefona svim domaćinstvima i svim privrednim subjektima bi se omogućio pristup na telekomunikacionu mrežu.

Pristupna mreža (zbog kompleksnosti rješavanje imovinsko-pravnih odnosa, građevinske dozvole i dr.) je najskuplji dio telekomunikacione mreže, tako da ovaj dio telekomunikacione mreže mora biti dobro isplaniran.

Započeta izgradnja novih pristupnih telefonskih mreža gradiće se sa primjenom bakarnih kablova, a sve ostale planirane mreže (Vitkovići, Goražde Centar 1 i Centar 2, kao i ostale mreže na području kantona gradiće se sa primjenom optičkih kablova.

Što se tiče dužina bakarne parice u novim pristupnim telefonskim mrežama, kretaće se u rasponu od 700 do 1200 metara. Telefonske mreže sa bakarnim kablovima treba planirati i graditi tako da odmah, ili uz manja dodatna ulaganja, mogu dati multimedijalne usluge koje zahtijevaju širokopojasnost.

Zbog toga u pristupnim mrežama treba polagati PE cijevi kako bi se kasnije omogućila jednostavnija i jeftinija gradnja optičkih mreža (uvlačenjem optičkih kablova u cijevi) kao i eksploatacija izgrađenih mreža sa bakarnom paricom.

Pored gradnje pristupnih mreža sa bakarnim i optičkim kablovima na određenim područjima zbog svoje strukture zemljišta (tonjenje, klizišta), malog broja korisnika na određenom području ili urbanizacije, koristiće se i tehnologije bežičnog pristupa u fiksnoj mreži (DECT, WLL).

Projekcija kapaciteta automatskih telefonskih centrala (ATC), koje će biti izgrađene, odrediće se na osnovu procjene potencijalnih telefonskih pretplatnika zaokružujući kapacitete na punu vrijednost konstruktivnih jedinica. Kao normativ je da se na 100 stanovnika planira oko 36, a na 30 m² poslovnog prostora (administracija) 1 telefonski priključak.

U narednom planskom periodu doći će do smanjenja analognih priključaka, a povećanje VoIP priključaka. Kapaciteti telefonskih centrala kretaće se u skladu sa potrebama za novim telefonskim priključcima.

Na osnovu planiranog broja telefonskih priključaka i na osnovu iskazanih potreba na predmetnom području u planu je postavljanje dodatnih isturenih stepena (RSS – ova, DSLAM i MSAN uređaja): Goražde – Centar 1 (lijeva obala rijeke Drine), Goražde – Centar 2 (desna obala rijeke Drine), Kazagići - Hubjeri (kapaciteta 144 broja), Džindići (kapaciteta 288 brojeva), Podhranjen (Deševa) i Čemernica.

Povezivanje ovih RSS – ova sa postojećom TT mrežom izvelo bi se kablovski, odnosno optičkim kablom na način kako je prikazano u grafičkom prilogu.

Za kvalitetnije pokrivanje signalom mobilne telefonije u planu BH Telecoma od 2012. do 2014. godine je izgradnja baznih stanica na sljedećim lokacijama: Baćci - u izgradnji, Berič, Podhranjen (Paljigovina), Raskršće (Cvilin), Ustikolina, Kriva Draga, Vražalice, Mihalj (Turkovići), Crni vrh, Borovac i Grebak.

Što se tiče telegrafске mreže, projekcija razvoja te mreže sada je u stagnaciji, jer se poruke šalju uglavnom putem telefonskih linija, pomoću telefaksa i Interneta.

Broj potencijalnih korisnika mreže za prenos podataka zavisice od privrednog razvoja, važnosti i uloge kantona i opština u Federaciji BiH. Može se pretpostaviti da će biti izgrađena mreža za prenos podataka i da će biti priključeno ukupno 10 terminala.

Imajući u vidu kvalitet prijema radio i TV signala na području Bosansko - podrinjskog kantona, nameće se potreba izgradnje RTV mreže na državnom, entitetskom, kantonalnom i opštinskom nivou. Time će se osigurati potpuno funkcionalno korištenje radiodifuznog sistema u redovnim i vanrednim uslovima. U cilju obuhvatanja što većeg područja kantona treba planirati izgradnju novih repetitora radi pokrivenosti RTV signalom područja Fočanske Jabuke, te mjesne zajednice Hrenovica. Lokacije ovih RTV repetitora definisaće radio i TV planeri.

Sa porastom broja stanovnika i sa modernizacijom u svim oblastima života na ovom području, nameće se i potreba za stvaranjem i razvojem jedinstvenog telekomunikacijskog saobraćaja. Današnje vrijeme donosi sa sobom značajan porast zahtjeva za prenosom novih usluga do korisnika kao što su istovremeni prenos govora i podataka, brzi Internet, digitalna kablovska televizija, video na zahtjev i sl.

2. POVEZANOST SISTEMA SA SAOBRAĆAJEM U ŠIREM OKRUŽENJU

Drumski saobraćaj

Ovim dokumentom se stvara mogućnost za bolje povezivanje prostora kantona sa okolinom, planiranjem izgradnje primarne putne mreže, kao i bolje međusobno povezivanje dijelova kantona, planiranjem izgradnje i rekonstrukcije sekundarne putne mreže.

Najznačajnije plansko rješenje iz oblasti drumskog saobraćaja, planirano ovim dokumentom, je planiranje brzog puta na potezu Prača – Hranjen - Goražde, koja predstavlja značajnu vezu sjevernog dijela Bosansko - podrinjskog kantona sa njegovim jugoistočnim dijelom, kao i sa okruženjem. Na ovaj način ostvaruje se bitna veza opštine Goražde i kantona sa magistralnim putem M5 u sjevernom dijelu predmetnog obuhvata.

Bitno je napomenuti da se Prostornim planom Republike Srpske ne planira izgradnja nastavka te brze ceste (na sjeveru prema Palama i na jugu ka Ustipračići), tako da se ovim dokumentom planira spajanje planirane brze ceste sa magistralnim putem M5 ka Palama i M20 ka Ustipračići. Ovim prostornim planom se ostavlja se mogućnost da se u slučaju usaglašavanja Prostornog plana Federacije BiH i Prostornog plana Republike Srpske u oblasti drumskog saobraćaja, ovaj put produži preko entitetske granice. Trasa brzog puta Prača – Hranjen - Goražde, koja je prikazana u grafičim priložima, dobijena je od Kantonalne direkcije za ceste. Bitno je naglasiti da u slučaju potrebe trasa može biti promjenjena, jer se

prostornim planom definiše samo njena potreba i orijentaciona trasa, a njen tačan položaj će biti definisan projektnom dokumentacijom.

Na potezu Goražde - Hranjen - Hrenovica je planirana izgradnja magistralnog puta, koji povezuje magistralne puteve M20 i M5.

Planiran je dovršetak magistralnog puta M5, kanjonom Prače, koji u sadašnjem trenutku ima kategoriju magistralnog puta, ali u dijelu između Hrenovice i Mesića nema elemente koji su potrebni za put te kategorije.

Takođe, planirana je izgradnja nove trase magistralnog puta M18.1 Ustikolina - Trnovo, koji će imati sve elemente koji su neophodni za put ove kategorije. Nakon njegove izgradnje, postojeći magistralni put na toj dionici treba da dobije kategoriju lokalnog puta.

U mreži magistralnih puteva i regionalnih puteva neophodna je izgradnja obilaznica oko centralnog područja Goražda. Planirana je jugoistočna obilaznica koja se povezuje na postojeći magistralni pravac M20, a veza se ostvaruje mostovima preko rijeke Drine koji spajaju ovaj putni pravac sa pomenutim magistralnim putem. Pomenuta obilaznica u kategorizaciji i značaju putnih pravaca spada u klasu regionalnih puteva. Sama trasa obilaznice uslovljena je karakterističnom konfiguracijom terena, te je u skladu sa mogućnostima odabrana kao najbolje moguće rješenje.

Između magistralnih puteva M5 i M18.1 planiran je regionalni put Prača – Hrančići – Presjeka kojim se dobija putni prsten kroz teritoriju kantona, a koji je u funkciji direktne veze opštine Prača i opštine Ustikolina odnosno njihovih opštinskih centara.

Postojeći lokalni put Jošanica (Foča RS) – Cvilin – Kučine – Sadba – Ahmovići – Zupčići u planskom rješenju dobija rang regionalnog puta.

Planirano je da put Nišani - Milakovac - Vrbički potok dobije kategoriju lokalnog puta i da njegova rekonstrukcija bude izvršena na način da zadovoljava potrebe planirane industrijske zone, koju taj put povezuje sa magistralnim putem na lokalitetu Nišani.

Na području Ustikoline je planirana izgradnja novog mosta preko Drine, koji bi povezoao magistralni put M20 i planirani regionalni put. Njegova lokacija je na grafičkim priložima data orijentaciono, a tačnu lokaciju je neophodno definisati izradom studijske i tehničke dokumentacije.

Ovim dokumentom je planirana izgradnja mosta u Vitkovićima, kojim se povezuju naselja sa obje strane Drine. Ovaj most i prilazni putevi imaju kategoriju lokalnog puta.

Osnovnim konceptom prostornog razvoja u oblasti saobraćaja planira se i rekonstrukcija postojećih lokalnih puteva i njihova modernizacija.

Svi putevi utvrđeni ovom osnovom su javni putevi. Moraju se projektovati po propisima za javne puteve i uz primjenu važećih standarda. To se naročito odnosi na poprečni profil puta, situacione i vertikalne elemente trase, elemente za odvodnjavanje i neophodnu saobraćajnu opremu i signalizaciju. Kako su u pitanju putevi različitih rangova i različitog značaja –

parametri iz propisa koji se imaju primijeniti određivaće se u svakom pojedinačnom slučaju projektnim zadatkom.

Izrada programa i projekata za puteve mora biti usaglašena sa:

- programima razvoja privrednih aktivnosti,
- programima razvoja sadržaja društvenog standarda, i
- programima razvoja javnog prevoza,

Smjernica plana je, da se u svim slučajevima gdje je to moguće, objedinjavaju akcije na projektovanju i građenju puteva, instalacija tehničke infrastrukture i regulaciji vodotoka.

Željeznički saobraćaj

Ovim dokumentom se ne planira izgradnja željezničke pruge na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde. U slučaju da se ukaže potreba za izgradnjom pruge, neophodno je uraditi studijsko - tehničku dokumentaciju, kojom bi se dokazala opravdanost izgradnje ovog objekta.

Robno-transportni centar

Planirana je izgradnja robno-transportnog centra na području kantona. Orijentaciona lokacija je u Hubjerima, a tačna lokacija, kao i površina koju je neophodno rezervisati za potrebe izgradnje će biti određeni nakon izrade studijsko - tehničke dokumentacije.

3. SAOBRAĆAJNA INFRASTRUKTURA SA ZAŠTITNIM POJASEVIMA I ZONAMA

Zaštitni pojas uz javne puteve (zaštitni putni pojas) je zemljišni pojas na kojem važi poseban režim građenja i uspostavlja se u cilju zaštite javnog puta i saobraćaja na njemu od štetnih uticaja različitih aktivnosti u prostoru pored javnog puta.

Zaštitni putni pojas mjeri se od vanjskog ruba zemljišnog pojasa tako da je u pravilu širok sa svake strane:

- brzog puta - 30 m,
- magistralnog puta - 20 m,
- regionalnog puta - 15 m,
- lokalnog puta - 10 m.

IX PRIVREDA

1. RAZVOJ PRIVREDE I OSNOVNI FAKTORI RAZVOJA

Kod razmatranja osnovnih faktora privrednog razvoja kantona, kao polazna osnova služe raspoloživi ljudski resursi, materijalni i prirodni resursi.

Prvi i osnovni cilj privrednog razvoja je obezbijediti takav razvoj da kanton ostane jedan od tri najrazvijenija kantona u FBiH i da po većini parametara nadmaši prosjek Federacije BiH za oko 10 %. U okviru osnovne koncepcije razvoja i prostornog uređenja u oblasti privrede predviđa se:

- ubrzano povećanje stepena zaposlenosti i obezbjeđenje 2500 novih radnih mjesta (prosječna godišnja stopa rasta od 2.2 %),
- povećanje bruto domaćeg proizvoda po stanovniku tako da na kraju planskog perioda kanton prestigne prosjek Federacije za 10 %,
- privredni rast prvenstveno zasnovati na ekološki prihvatljivijoj industriji; turizmu; proizvodnji energije; primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji i proizvodnji hrane; sektoru malih i srednjih preduzeća.

Ovo će se ostvariti kroz:

- izgradnju novih industrijskih kapaciteta, koji bi prvenstveno bili komplementarno vezani za postojeće kapacitete, odnosno prirodne resurse;
- povećanje stepena iskorišćenosti postojećih industrijskih kapaciteta i proširenje proizvodnih mogućnosti tih kapaciteta,
- razvoj riječnog, izletničkog, lovnog, ribolovnog, planinskog, zimskog, banjskog, seoskog, eko, kulturnog i tranzitnog turizma;
- izgradnju manjih hidroenergetskih kapaciteta;
- razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje u ratarstvu, povrtlarstvu i voćarstvu koja bi se postepeno razvijala na tim osnovama,
- razvoj sektora malih i srednjih preduzeća u oblastima prerađivačke industrije, eksploatacije mineralnih sirovina i poljoprivrede.

Jedan od osnovnih pravaca razvoja kantona jeste proces bržeg razvoja sektora malih i srednjih preduzeća u privatnom vlasništvu prvenstveno proizvodnog karaktera.

Proizvodni programi malih i srednjih preduzeća su fleksibilni i prilagodljivi brzim promjenama koje dolaze iz okruženja (tržišne i tehnološke promjene) i omogućavaju relativno lako seljenje kapitala iz jedne grane u drugu, a takođe su i lokaciono fleksibilni.

Ključni doprinosi malih i srednjih preduzeća razvoju tržišne privrede u BiH, pored otvaranja novih radnih mjesta, proističu iz njihovog iniciranja tehnoloških promjena, njihovog doprinosa stvaranju zdrave konkurencije između preduzeća, kao i stvaranju bogatstva ponude posebno na domaćem tržištu. Uprkos tome što razvoj privatnog sektora i malih i srednjih preduzeća nije uspio kompenzirati drastično smanjenje proizvodnje velikih predratnih industrijskih preduzeća, ovaj sektor je ipak danas nosilac privrednog razvoja kantona. Pored djelatnosti

prerade metala i plastike, gdje je broj ovih preduzeća najveći, njihov razvoj u narednom periodu treba usmjeriti u oblast hemijske industrije, kao i oblast eksploatacije mineralnih sirovina.

Jedan od preduslova za brži privredni razvoj Bosansko - podrinjskog kantona Goražde u planskom periodu jeste formiranje institucionalnog okvira za podršku razvoju privrede. Kao rezultat toga došlo bi do uspostavljanja systemske komunikacije između javnog i privatnog sektora, što bi se reflektovalo kroz zajedničke razvojne projekte ova dva sektora, formiranje namjenskih fondova za podršku razvoju MSP i poljoprivrede, ali i kroz kreiranje lokalnih razvojnih planova.

OSNOVNI PRAVCI RAZVOJA TURIZMA

Vodotoci Drine i Prače i njihovih pritoka, planina Jahorina, termalni, termomineralni i mineralni izvori, kulturno - istorijsko nasljeđe i frekventne saobraćajnice omogućavaju razvoj riječnog, izletničkog, lovnog, ribolovnog, planinskog, zimskog, banjskog, seoskog, eko, kulturno - vjerskog i tranzitnog turizma u vremenskom horizontu plana. Područja namjenjena turizmu, sportu i rekreaciji (turističke zone) su zone Grebak, Modrani, Ada, Kriva Draga i Ruda glava. Turističko – sportsko – rekreativni sadržaji kao manjinski sadržaji se mogu realizovati u vikend zonama Kolovarice i Vražalice.

Okosnicu razvoja riječnog turizma u budućnosti bi i dalje trebala biti rijeka Drina, uz veće uključjenje rijeka Prače i Koline u turističku ponudu vezanu za riječni turizam. Kao komplementarne turističke grane na ovim rijekama, kao i na Osanici i Odskoj rijeci, potrebno je razvijati izletnički i ribolovni turizam.

Planina Jahorina predstavlja prostor gdje se u planskom periodu može očekivati dodatni razvoj planinskog i lovnog turizma, uz aktiviranje zimskog turizma. Prirodni uslovi na širem području Krive Drage i Rude glave omogućavaju razvoj rekreativnog skijanja.

Izvor Toplik na području naseljenog mjesta Čeljadinići (temperatura 15 – 19° C, izdašnost do 50 l/s) predstavlja osnovu za razvoj banjskog turizma.

Seoska naselja u brdsko – planinskom području kantona kao što su Hrančići, Spahovići, Mazlina, Čemernica, Vražalice imaju značajan potencijal za razvoj seoskog turizma i komplementarnog eko turizma. Visoke šume Jahorine karakterišu značajne ekološke i estetske vrijednosti sa velikim biodiverzitetom koje predstavljaju osnovu za uspješan razvoj eko turizam.

U planskom periodu se može očekivati značajniji razvoj kulturnog turizma, baziranom na kulturnom nasljeđu, kao što su neolitsko naselje Lug, nekropole stećaka u Kosačama i Goršićima, groblje na Presjeci, most na Kožetinu, sakralni objekti - džamije.

Lokaliteti za smještaj kampova su turističke zone Grebak, Modrani i Ruda glava, vikend zona Kolovarice u dolini Drine, kao i urbano područje Turkovići - Hrenovica.

Osnov za razvoj navedenih aktivnosti je izgradnja infrastrukture, kao i maksimalno poštivanje i primjena svih mjera zaštite životne sredine.

Razvoj zona posebnih turističkih predispozicija

Zone posebnih turističkih predispozicija se izdvajaju na osnovu više kriterijuma i to:

- Sadašnja i planirana zaštićena prirodna područja i prirodni objekti (nacionalni parkovi, regionalni parkovi, spomenici prirode, zaštićeni pejzaži),
- Kulturno – istorijska dobra (arheološki lokaliteti, graditeljsko nasljeđe),
- Naseljenost prostora i procjena povratka predratnog stanovništva,
- Postojeći turistički kapaciteti,
- Saobraćajnice i njihova opterećenost.

Na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde mogu se izdvojiti dvije zone posebnih turističkih predispozicija:

1. Pračansko – jahorinska zona

Potencijal u ovoj zoni je prvenstveno prisutan u sledećim granama turizma:

- Riječni turizam (rafting, kupanje na rijeci Prača),
- Ribolovni turizam (rijeka Prača i njene pritoke),
- Lovni turizam (lovište "Bijele vode"),
- Planinski turizam (planinski masiv Jahorine; visovi Crni vrh, Klek, Borovac; "Put života" - Grebak - Brzača),
- Izletnički turizam (priobalje Prače, lovno - rekreativni centar "Bijele vode"),
- Zimski turizam (Ruda glava, Bijele vode),
- Kulturno - vjerski turizam (nekropole stećaka, džamije, Put "Drinskih mučenica" - Prača - Goražde).

2. Zona rijeka Drine

Potencijal u ovoj zoni je prvenstveno prisutan u sledećim granama turizma:

- Riječni turizam (splavarenje, rafting, kupanje na rijeci Drini),
- Ribolovni turizam (rijeke Drina, Kolina i veće pritoke Drine u opštini Goražde – Osanica i Odska rijeka),
- Izletnički i tranzitni turizam (ugostiteljsko - turistički objekti u priobalju Drine i duž magistralnog puta),
- Kulturno - vjerski turizam (neolitsko naselje Lug, most u Kožetinu, nekropole stećaka, rimski lokaliteti u Cvilinu i Ustikolini, džamije, mjesto stradanja Drinskih mučenica).

2. ORIJENTACIJA I RAZMJESTAJ PRIVREDE U PROSTORU

Analiza i ocjena stanja, kao i potrebe, mogućnosti i ciljevi ukazuje na četiri generalna planska pristupa u oblasti prostorne organizacije privrede.

Riječ je o sljedećim planskim pristupima:

- Povećanje stepena iskorišćenosti postojećih proizvodno – poslovnih zona i privrednih pogona.
- Izmještanje postojećih proizvodno – poslovnih zona i privrednih pogona ili njihovih dijelova iz ekoloških razloga.
- Proširenje postojećih proizvodno – poslovnih zona i privrednih pogona.
- Osnivanje novih proizvodno – poslovnih zona na pogodnim lokalitetima.

Zavisno od konkretnih uslova na samom terenu, primjenjivaće se neko od ova četiri generalna planska pristupa, ili sva četiri pristupa zajedno. Moguće su sve kombinacije ovih planskih pristupa.

Planirane proizvodno - poslovna zona su izdvojene na osnovu sljedećih faktora:

- Nodalne tačke u prostoru (spojne tačke postojećih komunikacija, spojne tačke postojećih i planiranih komunikacija, kao i planiranih komunikacija, mjesta koncentracije stanovništva i radnih mjesta, granični prelazi),
- Infrastrukturalna opremljenost,
- Postojanje zaštićenih prirodnih područja (postojećih i planiranih) i drugih zaštitnih zona (izvorišta),
- Postojanje značajnih kulturno – istorijskih dobara,
- Prijedlozi iz prostorno – planske dokumentacije nižeg reda,
- Prijedlozi iz opštinskih strategija razvoja.

Na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde se planiraju tri nove proizvodno – poslovne zone:

Tabela 22: Planirane proizvodno - poslovne zona na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde

PROIZVODNO - POSLOVNA ZONA	OPŠTINA	POVRŠINA (ha)	KAPACITET ZAPOSLENIH 2028. GODINE	GUSTINA ZAPOSLENOSTI 2028. GODINE (zaposlenih / ha)
Vrbički potok	Foča - Ustikolina	24.67	1234	50.00
Lug - Zupčići	Goražde	14.26	1426	100.00
Vinčica - Pračanka	Pale - Prača	21.92	1096	50.00
UKUPNO		60.85	3756	61.73

Njihova ukupna površina iznosi 60.85 ha, sa kapacitetom od 3756 zaposlenih pri gustini zaposlenosti od 61.73 zaposlenih/ha.

Za privođenje namjeni zone na lokaciji Lug - Zupčići potrebno je izvršiti remedijaciju većeg dijela lokacije - bivše deponije komunalnog otpada Lug i bivše deponije šljake "Haldište".

Lokacija Rasadnik u okviru grada Goražde je takođe planirana za proizvodno – poslovnu namjenu. Zbog površine od 3.37 ha, ova površina je kategorisana kao privredni pogon.

U okviru proizvodno - poslovne zone Vitkovići planira se uspostavljanje slobodne carinske zone i na taj način bi se ova postojeća privredna zona mnogo bolje koristila.

Ukupan kapacitet u okviru planiranih privrednih površina iznosi 4093 zaposlenih.

U ovim planiranim proizvodno – poslovnim zonama i privrednim pogonima bi se trebali smjestiti lokaciono fleksibilni industrijski kapaciteti (prehrambena industrija, metaloprerađivačka, elektronska, itd.) koji imaju srednji uticaj na životnu sredinu opštinskog nivoa, kao i veća skladišta.

3. OCJENA PRIVREDNIH AKTIVNOSTI SA STANOVIŠTA UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Jedan od osnovnih ciljeva privrednog razvoja Bosansko – podrinjskog kantona Goražde odnosi se na usklađivanje privrednog razvoja kantona sa zaštitom životne sredine shodno ekonomskoj moći privrede. S toga je neophodno dati ocjenu uticaja različitih privrednih aktivnosti na životnu sredinu.

U zavisnosti od uticaja na životnu sredinu industrijske grane se mogu podjeliti na: laku, srednju i tešku industriju.

Laka industrija – u koji spadaju industrijske grane koje ne utiču ili u maloj mjeri imaju uticaja na stvaranje: buke, mirisa, vibracija, zaslijepljujuće svjetlosti i drugih negativnih uticaja na okruženje. Laka industrija uključuje slijedeće djelatnosti:

- proizvodnja prehrambenih proizvoda,
- proizvodnja tekstilnih proizvoda,
- proizvodnja predmeta od kože,
- proizvodnja namještaja,
- izdavačka djelatnost,
- proizvodnja raznovrsnih proizvoda: nakit, muzički instrumenti, sportski predmeti, igračke itd.

Srednja industrija – u koje spadaju industrijske grane koje imaju uticaj na stvaranje veće količine buke, mirisa, vibracija, svjetlosti ili drugih negativnih uticaja na okruženje. Srednja industrija uključuje slijedeće djelatnosti:

- metaloprerađivačka industrija,
- proizvodnja tekstila,
- prerada drveta (proizvodnja rezane građe, građevinske stolarije, itd.),
- prerada kože,
- proizvodnja celuloze i proizvoda od papira,
- određene grane hemijske industrije (proizvodnja lijekova),
- proizvodnja proizvoda od gume i proizvoda od plastičnih masa,
- proizvodnja proizvoda od ostalih nemetalnih minerala (proizvodnja stakla i proizvoda od stakla, keramičkih proizvoda, proizvodnja građevinskog materijala),
- proizvodnja mašina i uređaja,
- proizvodnja električnih i optičkih uređaja,

- proizvodnja saobraćajnih sredstava,
- proizvodnja ili prerada sirovina i materijala.

Teška industrija - u koje spadaju industrijske grane koje imaju veliki negativan uticaj na okruženje i potrebne su posebne mjere za njihov rad i pažljiv odabir lokacije (kompatibilan sa okruženjem). Teška industrija obuhvata slijedeće djelatnosti:

- proizvodnja i prerada sirovina i primarnih materijala,
- proizvodnja hemikalija, hemijskih proizvoda, vještačkih i sintetičkih vlakana,
- proizvodnja i prerada osnovnih metala (gvožđe, čelik, plemeniti metali, aluminij, olovo, cink, itd.),
- proizvodnja koksa, derivata nafte i nuklearnog goriva,
- proizvodnja građevinskog materijala (cement, gips, itd.)

Najveći prijeratni industrijski zagađivači na području Bosansko – podrinjskog kantona bila su preduzeća: Unis "Pobjeda" Goražde i Fabrika azotnih jedinjenja "Azot" iz Vitkovića. Danas ova preduzeća rade u manjem kapacitetu nego prije 1992. godine ili ne rade uopšte, što govori da je njihov negativan uticaj na okruženje u značajnoj mjeri ublažen.

Uprkos činjenici da se na području kantona danas u jednom dijelu nalaze postrojenja iz oblasti lake i srednje industrije, značajni su i kapaciteti prerađivačke industrije koji spadaju u oblast teške industrije (proizvodnja hemikalija, hemijskih proizvoda i municije) koja ima veliki negativan uticaj na prirodno okruženje.

S toga, značajnu opasnost predstavljaju tehnološke otpadne vode iz postrojenja prerađivačke industrije, te je instaliranje kolektora i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda prioritetno za zaštitu životne sredine.

4. RAZVOJ INDUSTRIJSKIH ZONA, SLOBODNIH CARINSKIH ZONA I DR.

Industrijske zone na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde razvijaju se na prostoru postojećih i planiranih proizvodno - poslovnih zona.

Slobodna carinska zona je planirana u okviru postojeće proizvodno - poslovne zone Vitkovići.

X DRUŠTVENE DJELATNOSTI

1. BILANSI POTREBA

Bilans potreba u oblasti društvenih djelatnosti na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde uslovljeni su normativima (srednja vrijednost) za pojedine vrste društvenih djelatnosti i projektovanim brojem stanovnika 2028. godine.

Tabela 23: Bilansi potreba za društvene djelatnosti na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde 2028. godine

BILANS POTREBA ZA DRUŠTVENE DJELATNOSTI 2028. GODINE				
- neto korisna površina				
VRSTA DJELATNOSTI	SREDNJA VRIJEDNOST NORMATIVA (m²/st)	POVRŠINA PREMA NORMATIVIMA (m²)	SADAŠNJA POVRŠINA (m²)	POTREBNA POVRŠINA (m²)
Osnovno obrazovanje*	0.45	15803	16761	0
Srednje obrazovanje	0.14	4917	5032	0
Đački domovi	0.02	703	634	69
Visoko obrazovanje	0.03	1054	0	1054
Kultura	0.15	5268	4222	1046
Zdravstvo	0.3	10535	9928	607
Dječija zaštita	0.06	2107	1502	605
Socijalna zaštita starijih osoba	0.05	1756	2052	0
Uprava	0.22	7726	9771	0
Sport	1.4	49165	78167	0
UKUPNO	2.82	99034	128069	3381

*Jednosmjenski rad

Iz prethodne tabele je evidentno da određeni manjak neto korisne površine objekata društvenih djelatnosti prisutan u oblastima visokog obrazovanja, kulture, zdravstva i dječije zaštite.

2. PROSTORNI RAZMJETAJ DRUŠTVENIH DJELATNOSTI

Za definisanje prostornog razmjesta društvenih djelatnosti, pored normativa, ključni elementi su prostorni razmještaj postojećih javnih službi i prostorne udaljenosti do objekata javnih službi.

Obrazovanje

Uvođenje jednosmjenskog rada osnovnih škola u planskom periodu na području zone lokalnog centra Goražde zahtijeva izgradnju nove osnovne škole (neto korisne površine oko 2500 m²) koja bi trebala biti locirana u zapadnom dijelu gradskog naselja ili urbanog područja Goražde.

Funkcionisanje visokoškolskih ustanova u gradskom naselju i kantonu zahtijeva izgradnju objekta za javne visokoškolske ustanove u Goraždu (neto korisne površine oko 1000 m²).

Kultura

U vremenskom horizontu deficit kulturnih sadržaja treba smanjiti izgradnjom manjih društvenih domova (neto korisne površine 150 – 300 m²) u lokalnim centrima Čitluk, Ilovača i Kolovarice. Ovi objekti će služiti i za različita društvena okupljanja. Stavljanjem u funkciju kantonalnog muzeja u sklopu objekta Centra za kulturu Goražde biće podignut nivo kulturnih funkcija na području kantona.

Zdravstvo

Izgradnjom trećeg sprata Kantonalne bolnice Goražde, normativi za zdravstvenu zaštitu na primarnom i sekundarnom nivou biće premašeni.

Socijalno staranje

U oblasti dječije zaštite nedostatak od oko 600 m² neto korisne površine potrebno je prevazići izgradnjom objekta obdaništa u Goraždu, kapaciteta 100 mjesta, koji bi bio lociran u zapadnom dijelu gradskog naselja ili urbanog područja Goražde.

Sport

Zbog manjeg nedostatka sportskih terena na području zone lokalnog centra Goražde, kao i nedostatka specifičnih sportskih sadržaja treba planirati kompletiranje postojećeg sportskog centra u Goraždu novim sportskim sadržajima (teniski tereni, manji otvoreni bazen itd.), kao izgradnju univerzalnih sportskih terena u Baćcima i Zupčićima.

Što se tiče ruralnog područja, u vremenskom horizontu treba planirati izgradnju univerzalnih sportskih terena u Gusićima (Brzača) i Osanici.

XI POSEBNO ZAŠTIĆENI PROSTORI

1. ZAŠTIĆENA PODRUČJA PRIRODE

Osnovna koncepcija prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona Goražde sa aspekta zaštite prirode zasnovana je na identifikaciji prirodnih vrijednosti kantona i njihovog stavljanja pod zaštitu, a u cilju povećanja procenta zaštićenih prirodnih područja na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, što i jeste osnovna preporuka svjetskih i evropskih direktiva koje uređuju ovu oblast.

Zaštićena područja prirode su izdvojena na osnovu prijedloga Udruženja "Kulturna baština" Bosansko – podrinjskog kantona Goražde, inicijativa javnog šumarskog preduzeća i prijedloga lokalnih samouprava. Područja većeg prostranstva su definisana kao planirani zaštićeni pejzaži, a područja manjeg prostranstva kao planirani spomenici prirode.

Shodno tome predviđeno je izdvajanje devet zaštićenih pejzaža i dva spomenika prirode.

Tabela 24: Planirani zaštićeni pejzaži na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde

REDNI BROJ	NAZIV ZAŠTIĆENOG PEJZAŽA	KRITERIJUMI ZA IZDVAJANJE	OPŠTINA	POVRŠINA (ha)
1	Borovac - Ruda glava - Stolac	Biodiverzitet, geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Foča - Ustikolina, Goražde, Pale - Prača	2656.97
2	Crni vrh - Pogled	Biodiverzitet, geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Pale - Prača	798.49
3	Dio toka rijeke Drine (Zubovići - Modrani)	Biodiverzitet (mrijestilišta mladice), geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Foča - Ustikolina, Goražde	527.89
4	Kanjon Prače	Geonasljeđe, biodiverzitet	Pale - Prača	447.7
5	Okolišta	Šumski ekosistem, groblje	Foča - Ustikolina	17.88
6	Pavlovac	Biodiverzitet, kulturno nasljeđe, geonasljeđe	Pale - Prača	395.26
7	Presjeka	Biodiverzitet, kulturno nasljeđe, geonasljeđe	Foča - Ustikolina	225.06
8	Rorovi	Memorijalni kompleks, šumski ekosistem	Goražde	6.6
9	Stećansko groblje Goršić polje	Šumski ekosistem, kulturno nasljeđe	Goražde	8.41
UKUPNO				5084.26

Tabela 25: Planirani spomenici prirode na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde

REDNI BROJ	NAZIV SPOMENIKA PRIRODE	KRITERIJUMI ZA IZDVAJANJE	OPŠTINA	POVRŠINA (ha)
1	Mineralni izvor Kiseljak Bogušići	Geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Goražde	0.0656
2	Mineralni izvor Kiseljak Prača	Geonasljeđe, kulturno nasljeđe	Pale - Prača	0.69
UKUPNO				0.76

Stepen zaštite (kategorizacija), eventualne bafer zone, plan upravljanja i upravljač definišaće se kroz izradu odgovarajućih studija i rješenja od strane Zavoda za zaštitu spomenika Federacije BiH.

2. POSEBNO VRIJEDNA PODRUČJA KULTURNO - ISTORIJSKOG NASLJEĐA

Posebno vrijedna područja kulturno - istorijskog nasljeđa su određena i definisana na osnovu postojećeg sadržaja objekata i lokaliteta kulturno - istorijskog nasljeđa, a za koje se može smatrati da se nalaze u okviru jedne prostorne cjeline.

Riječ je o sljedećim istorijsko - prirodnim područjima:

- Borovac - Ruda glava - Stolac,
- Crni Vrh - Pogled,
- Dio toka rijeke Drine (Zubovići - Modrani),
- Okolišta,
- Pavlovac,
- Presjeka,
- Rorovi,
- Stećansko groblje Goršić polje.

Pored ovih prostora, kao posebno vrijedno područje kulturno - istorijskog nasljeđa može se izdvojiti šire područje Modrog polja u gornjem toku rijeke Koline, gdje se nalaze nekoliko vrijednih srednjovjekovnih nekropola stećaka.

3. PODRUČJA NAMJENJENA TURIZMU I REKREACIJI

Na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde planiraju se pet zona namjenjenih turizmu i rekreaciji (turističke zone):

- Grebak (naseljeno mjesto Mazlina u opštini Foča – Ustikolina) - 7.59 ha,
- Modrani (naseljeno mjesto Njuhe u opštini Foča – Ustikolina) - 4.99 ha,
- Ada (naseljena mjesta Bavčići i Zebina Šuma u opštini Foča – Ustikolina) - 3 ha,
- Ruda glava (naseljeno mjesto Gornji Bogovići u opštini Goražde) - 3.1,
- Kriva Draga (naseljeno mjesto Vražalice u opštini Pale – Prača) - 34.22 ha.

Šire područje planine Jahorine ima odlike vazdušne banje. Klimatska lječilišta se mogu razvijati u okviru turističkih zona Grebak, Ruda glava i Kriva Draga.

4. UGROŽENA PODRUČJA

Stepen razvoja egzogenogeoloških procesa i pojava na terenu, jedan je od glavnih uticajnih faktora kod prostornog planiranja i predstavlja osnovne elemente za utvrđivanja stepena ugroženosti određenog područja, odnosno stepena ugroženosti životne sredine.

Prema stepenu razvoja prirodnih egzogenogeoloških procesa i pojava prema stepenu stabilnosti i pogodnosti tla za izgradnju objekata generalno su utvrđene tri kategorije terena: stabilan teren, uslovno stabilan teren i nestabilan teren.

Nestabilan teren obuhvata dva veća lokaliteta na prostoru kantona. Prvi lokalitet se nalazi na području naseljenog mjesta Lokve u površini od 405.81 ha (zaseoci Mehmedovići, Boškovići, Lokve, Poretak Radeljevići i Biljezi), dok se drugi lokalitet prostire na području naseljenog mjesta Renovica (zaseok Bronjići) u površini od 56.05 ha.

Uslovno stabilan teren obuhvata 4.45 % teritorije kantona i 9 većih lokaliteta sa površinom od 2235.6 ha. Riječ je o sljedećim lokalitetima:

- Rodijelj - Zabor (zaseoci Podbiranovići i Dragovići),
- Mazlina (zaseok Smjeća),
- Stojkovići - Bešlići - Račići (zaseoci Jamići i Tahuljići),
- Petojevići - Zebina Šuma (zaseoci Gunji i Ćurovići),
- Pijestina - Rešetnica (zaseoci Presec, Čagajići, Jelića Njiva i Kovačići),
- Mravinjac - Kamen (dio naselja Mravinjac, zaseoci Bijeli Put i Kamen),
- Kolijevke - Milanovići (zaseoci Gornje Kolijevke i Rahla),
- Potkozara Donja - Prisoje (dio naselja Potkozara Donja, zaseoci Prisoje, Driježnjak i Dobra Voda),
- Vučetići - Glamoč (Trešnjica, Banjevina i Zmajevac).

Stabilan teren čini najveći dio teritorije kantona, odnosno 90.54 % ukupne teritorije.

5. PODRUČJA POSEBNE NAMJENE

Na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde kao područja od posebnog značaja za kanton izdvajaju se:

- Dolina rijeke Drine od Mravinjca do Ustikoline (površine 2383.38 ha),
- Kanjon rijeke Prače (površine 599.4 ha)

Područje od posebnog značaja za kanton " Dolina rijeke Drine od Mravinjca do Ustikoline" izdvojeno je zbog rješavanja sukoba interesa hidroenergetike i zaštite prirode na ovom dijelu toka rijeke Drine. Drugo područje od posebnog značaja za kanton - Kanjon rijeke Prače predstavlja prostor gdje je potrebno uskladiti razvoj infrastrukturnih sistema (saobraćajna i elektroenergetska infrastruktura) sa zaštitom prirode.

6. PODRUČJA PLANIRANA ZA DALJNI RAZVOJ

Prostorne cjeline rezervirane za budući razvoj su:

- "Vrbički potok" sa namjenom proizvodno - poslovna zona,
- "Lug - Zupčići" sa namjenom proizvodno - poslovna zona,
- "Vinčica - Pračanka" sa namjenom proizvodno - poslovna zona,
- "Grebak" sa namjenom turistička zona,
- "Modrani" sa namjenom turistička zona,
- "Ada" sa namjenom turistička zona,
- "Ruda glava" sa namjenom turistička zona,
- "Kriva Draga" sa namjenom turistička zona,
- "Kolovarice" sa namjenom vikend zona,
- "Vražalice" sa namjenom vikend zona,
- Koridori svih planiranih saobraćajnica, uključujući i zakonom propisani zaštitni pojas.

XII ZAŠTITA I UNAPREĐENJE ŽIVOTNE SREDINE

1. SPREČAVANJE NEGATIVNIH UTICAJA NA ŽIVOTNU SREDINU

Svaka privredna ekspanzija i urbanizacija neminovno sa sobom nose opasnosti po životnu sredinu i njenu degradaciju. Da bi se obezbijedio adekvatan kvalitet životne sredine neophodno je sprovesti niz konkretnih mjera zaštite kako bi se već postojeći kvalitet održao ili da bi se postojeća zagađenja dovela na nivo održivog.

Mjere se mogu podjeliti na pravno - normativne mjere, tehničko - tehnološke, prostorno - planske, ekonomske i druge.

Generalne mjere u oblasti zaštite životne sredine su:

- Organizaciono i kadrovsko jačanje sistema zaštite životne sredine;
- Donošenje opštih normativno - pravnih akata kantonalne Skupštine i opštinskih vijeća o zaštiti i unapređenju životne sredine (kantonalni plan zaštite životne sredine; kantonalni plan zaštite prirode; kantonalni plan zaštite kvaliteta vazduha; kantonalni i opštinski planovi upravljanja otpadom) čime treba se se obezbjedi efikasan i organizovan pristup realizaciji prioritarnih planskih rješenja;
- Donošenje planova upravljanja zaštićenim područjima prirode od strane Vlade kantona;
- Izrada katastra zagađivača i stalno ažuriranje od strane nadležnih, pri čemu je naročito važno ustanovljavanje mjernih punktova zagađivanja i uslova praćenja zagađivanja;
- Uspostavljenje monitoringa kvaliteta svih segmenata životne sredine (voda, vazduh, tlo, buka, zračenje i slično);
- Prilagođavanje tehničkih i proizvodnih procesa u industriji i proizvodnji energije zahtjevima i uslovima zaštite životne sredine, kako se štetni uticaji i zagađenja ne bi širili na okolinu;
- Izgradnja sistema za prečišćavanje otpadnih voda naselja i industrije u naseljima koja su najugroženija i sa najvećim rizikom po zdravlje ljudi i životnu sredinu;
- Izgradnja sanitarno ispravnih septičkih jama u ostalim naseljima;
- Ugradnja, kontrola upotrebe i održavanje instalacija i uređaja za prečišćavanje zagađenih otpadnih gasova;
- Pravilan izbor lokacije, naročito proizvodnih objekata, uz poštovanje mezoklimatskih i mikroklimatskih karakteristika prostora;
- Formiranje sanitarnih zaštitnih zona i zaštitnih rastojanja oko objekata sa povećanim zagađivanjem i rizikom za životnu sredinu i zdravlje ljudi i oko glavnih saobraćajnica, pri čemu širina zaštitnih zona zavisi od stepena mogućeg zagađenja;
- Rekultivacija rudnog zemljišta i sanacija najoštećenijih lokacija eksploatacijom mineralnih sirovina;
- Planska i organizovana eksploatacija šljunka u priobalju vodotokova;
- Sanacija i remedijacija privremenih i bivših deponija komunalnog otpada i šljake;
- Sprečavanje nedozvoljene i nekontrolisane eksploatacije šuma i vršenje sanacije devastiranih područja;
- Zaštita i održivo korištenje prirodnih i kulturno – istorijskih vrijednosti.
- Zaštita vodnog zemljišta, uređenje obala i vršenje regulacije vodotoka u smislu sprečavanja plavljenja;

- Dovođenje upotrebe pesticida, herbicida i vještačkih đubriva, primjenom savremenih agrotehničkih mjera, na nivo potrošnje koji će istovremeno zadovoljavati potrebe u poljoprivredi, ali i standarde zaštite životne sredine;
- Uspostavljanje efikasnog sistema prikupljanja čvrstog otpada koji bi funkcionisao na što većem prostoru kantona i time opsluživao veći broj stanovnika;
- Formiranje kantonalne sanitarne deponije;
- Deminiranje površina zagađenih minama i NUS – om;
- Edukacija, razvijanje javne svijesti i unapređenje pristupa javnosti informacijama i donošenjima odluka iz oblasti zaštite životne sredine.

2. MJERE ZAŠTITE OD ZAGAĐIVANJA VODE, VAZDUHA I TLA

ZAŠTITA VODE

Obzirom da se na području opštine nalaze izvorišta vode za piće koja po svom kvantitetu i kvalitetu imaju veliki značaj, neophodno je posvetiti posebnu pažnju očuvanju kvaliteta voda, te smanjenju i eliminisanju postojećih i potencijalnih izvora negativnih uticaja na kvalitet voda.

U cilju zaštite vode neophodno je sprovesti sljedeće mjere:

- Obezbjedenje kvalitetne vode za vodosnabdijevanje stanovništva i ostale namjene održavanjem opreme i provođenjem monitoringa.
- Održavanje vodotokova u propisanoj kategoriji kvaliteta (Drina - druga kategorija; prema Uredbi o kategorizaciji vodotoka - Službeni list SR BiH 42/67).
- Proširivanje javnog kanalizacionog sistema urbanog područja Goražde, te propisna izgradnja i rekonstrukcija kanalizacionih mreža Ustikoline, Cvilina, te MZ Prača i Hrenovica.
- Izgradnja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda za urbano područje Goražde, Ustikolinu, Cvilin, te MZ Prača i Hrenovica.
- Prečišćavanje industrijskih otpadnih voda na postrojenjima za predtretman otpadnih voda, do propisanog nivoa kvaliteta, prije upuštanja u kanalizacioni sistem.
- Izgradnja sanitarno ispravnih septičkih jama.
- Realizacija programa sanitarne zaštite izvorišta vodosnabdijevanja u opštinama Goražde i Pale - Prača, te definisanje zona sanitarne zaštite izvorišta namjenjenih za snabdijevanje vodom u opštini Foča - Ustikolina (Kreča, bunar kod Drine u Ustikolini, Kosovska rijeka).
- Zaštita vodotoka i vodnog zemljišta, uređenje obala i vršenje regulacije vodotoka u smislu sprečavanja plavljenja (Drina, Kolina, Prača, Osanica, Odska rijeka, Podhranjenski potok, Biocka i Čemernica).
- Formiranje kantonalne sanitarne deponije na lokalitetu Trešnjica.
- Sprečavanje odlaganja otpada u vodotokove i akumulacije.
- Sanacija postojećih divljih deponija uz vodotokove i akumulacije.
- Uspostavljanje monitoringa kvaliteta površinskih i podzemnih voda.

ZAŠTITA VAZDUHA

Iako kvantitativni podaci monitoringa vazduha nedostaju, na području kantona moguće je konstatovati prisutnost određenih izvora potencijalnog zagađenja.

U cilju zaštite vazduha neophodno je sprovesti sljedeće mjere:

- Razvoj sistema toplifikacije (centralizovano zagrijevanje)/gasifikacije sa što većim brojem priključenih objekata.
- Povećavanje energetske efikasnosti, veće korištenje obnovljivih izvora energije, te unapređenje šumskih ekosistema u cilju smanjivanja emisije.
- Iznalaženje i realizacija arhitektonskih, građevinskih i hortikulturnih rješenja između saobraćajnica, stambenih i radnih zona i objekata u planovima nižeg reda.
- Vršenje kontrole vozila na tehničkom pregledu saglasno propisima o bezbjednosti saobraćaja u odnosu na dozvoljene količine izduvnih gasova.
- Stvaranje katastra zagađivača područja u cilju bolje kontrole kvaliteta vazduha, koji treba dinamički obnavljati.
- Obezbeđivanje monitoringa kvaliteta vazduha za praćenje osnovnih zagađujućih materija (SO i čađ, taložne materije, suspendovane čestice, CO i NO_x) na području cijelog kantona.
- Povremeno mjerenje specifičnih zagađujućih materija iz saobraćaja.
- Povremeno mjerenje specifičnih zagađujućih materija iz industrijskih i drugih proizvodnih objekata koji ugrožavaju kvalitet vazduha.
- Predviđanje maksimalnog ozelenjavanja slobodnih površina, kako javnih površina, tako okućnica individualnih stambenih objekata u planovima nižeg reda.
- Uspostavljenje zaštitnih drvoreda i drugih vidova čvrstih barijera prilikom projektovanja i izvođenja saobraćajnica za zaštitu od individualnih gasova, prašine i buke iz saobraćaja.
- Provođenje procjene uticaja na životnu sredinu pri realizaciji novih ili rekonstrukciji postojećih privrednih pogona koji mogu ugroziti kvalitet vazduha naselja.
- Izgradnja postrojenja za tretman životinjskog otpada.
- Onemogućavanje tretmana čvrstog otpada nepropisnim spaljivanjem (dolazi do emisije štetnih gasova).
- Obezbeđivanje komunalne higijene.

ZAŠTITA ZEMLJIŠTA

Degradacija zemljišta može biti posledica prirodnih i antropogenih činilaca koji dovode do pogoršanja karakteristika zemljišta i njegovih funkcija, a nekada i do potpunog gubitka.

Degradacija i zagađivanje zemljišta na području kantona nastaje usljed hemijskih zagađivača koji dopijevaju u zemljište kao rezultat zagađivanja vazduha, industrijskog zagađivanja vodotoka, komunalnih i poljoprivrednih otpadnih voda, nekontrolisanog odlaganja čvrstog otpada, kao i na mjestima različitih akcidenata.

Zaštita zemljišta će se postići sprovođenjem sljedećih mjera:

- Zakonsko regulisanje i zaustavljanje procesa bespravne gradnje objekata i sa tim povezanog procesa zauzimanja poljoprivrednog zemljišta.
- Stručna primjena pesticida i mineralnih đubriva i stroga kontrola njihove upotrebe od strane stručnih službi (umanjivanje njihovog štetnog dejstva na izmjene hemijskog sastava tla).

- Podsticanje organsko – biološke poljoprivredne proizvodnje informisanjem i edukacijom.
- Regulisanje septičkih jama graditeljskim zahvatima što će smanjiti opasnost od potencijalnog zagađivanja tla i podzemnih voda.
- Regulisanje otpadnih voda svih zagađivača u cilju sprečavanja promjene hemizma tla i prodiranja zagađivača u podzemlje.
- Primjena odgovarajućih tehničko-tehnoloških rješenja u kotlovnica (ugradnja prečistača otpadnih gasova i čađi) kojima se smanjuje uticaj na aerozagađenje, kao i taloženje čvrstih materija iz vazduha na tlo.
- Rekultivacija rudnog zemljišta i sanacija napuštenih eksploatacionih mjesta u skladu sa Zakonom o rudarstvu FBiH.
- Sanacija privremenih deponija komunalnog otpada Gavrić, Međugradi i Šišeta.
- Sprečavanje nelegalne i nekontrolisane eksploatacije šuma u cilju sprečavanja gubitka zemljišta.
- Smanjivanje erozionih procesa koji nastaju pod uticajem antropogenog djelovanja i preduzimanje antierozionih mjera.
- Regulacija vodotoka radi sprečavanja plavljenja.
- Deminiranje područja zagađenih minama (rizične minske površine u naseljenim mjestima Bavčići, Cvilin, Njuhe, Zebina Šuma, Petojevići, Previla, Ustikolina, Donje Žešće, Gornje Žešće, Lokve, Slavičići, Bešlići, Račići i Podgrađe na području opštine Foča - Ustikolina; Deševa, Radići, Sopotnica, Hubjeri, Kazagići, Goražde, Kolijevke, Vranpotok, Gaj, Milanovići, Kodžaga Polje, Ahmovići, Donje Selo, Karauzovići, Karovići, Kolovarice, Šućurići, Žigovi, Kučine, Zubovići u Oglečevi, Osanica, Nekopi i Šabanci na području opštine Goražde; Brdarići, Srednje, Datelji, Prača, Šainovići, Donja Vinča, Turkovići i Bulozu u opštini Pale - Prača).

3. PODRUČJA I MJERE SANACIJE

Do kraja planskog perioda na području kantona u funkciji bi trebala biti nova kantonalna sanitarna deponija na lokalitetu Trešnjica na području naseljenog mjesta Vučetići. To će usloviti potrebu za sanacijom privremenih opštinskih deponija komunalnog otpada Gavrić, Međugradi i Šišeta. Bivša deponija komunalnog otpada i deponija šljake iz HI "Azot" (Haldište) na širem lokalitetu Lug zahtjevaju ozbiljnije remedijacione aktivnosti.

4. PROCJENA STANJA DO KRAJA PLANSKOG PERIODA

U planskom periodu novi negativni uticaji na životnu sredinu Bosansko - podrinjskog kantona Goražde mogu se očekivati od sljedećih izvora zagađenja:

- Tačkasti zagađivači (prvenstveno nova industrijska postrojenja koja emituju zagađenje, kao i kotlovnice i toplana),
- Linijski zagađivači (brzi put Goražde - Prača, magistralni put Goražde - Hranjen - Hrenovica, magistralni put Hrenovica - Mesići, magistralni put Ustikolina - Grebak - Trnovo, drumska obilaznica oko Goražda, regionalni put Presjeka - Prača, regionalni put Cvilin - Zupčići),
- Površinski zagađivači (proizvodno - poslovne zone Vrbički potok, Vinčica - Pračanka i Lug - Zupčići, privredni pogon Rasadnik, privremene deponije komunalnog otpada i kantonalna sanitarna deponija Trešnjica).

Stanje životne sredine do kraja planskog perioda trebala bi ostati na zadovoljavajućem nivou primjenom sljedećih konkretnih mjera zaštite životne sredine:

- Izgradnja kantonalne sanitarne deponije Trešnjica i sanacija privremenih deponija komunalnog otpada Gavrić, Međugradi i Šišeta,
- Remedijacija bivše deponije komunalnog otpada i deponije šljake (Haldište) na širem lokalitetu Lug u Zupčićima,
- Izgradnja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda za urbano područje Goražde, Ustikolinu, Cvilin, te MZ Prača i Hrenovica,
- Toplifikacija/gasifikacija glavnih urbanih područja,
- Izgradnja postrojenja za tretman životinjskog otpada u proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima.

XIII ZAŠTITA I REVITALIZACIJA KULTURNO-HISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEĐA I NJIHOVA EKONOMSKA VALORIZACIJA

Osnovna načela zaštite i planiranja nasljeđa istorije i kulture su sljedeća:

- Spomenici istorije i kulture imaju pored kulturološke i istorijske vrijednosti i materijalnu tj. ekonomsku vrijednost – oni su potencijal za razvoj tj. specifičan resurs lokalnog ili šireg značaja; sa tim u vezi potrebno je razvijati koncepciju spomeničkog dobra kao ekonomskog dobra koje se uključuje u razvoj prostora u kome se nalazi,
- Spomenici se štite cjelovito zajedno sa prostorom u koji su integrisani, bilo da se radi o prirodnom ili antropogenom prostoru,
- Zaštita se sprovodi standardnim postupkom koji podrazumijeva istraživanje, evidentiranje, valorizaciju tj. kategorizaciju i čuvanje na veoma različite načine zaštite kao što su pasivna zaštita i aktivna zaštita putem rekompozicije, adaptacije, restauracija, rekonstrukcija, interpolacija i, sasvim izuzetno, dislokacija.
- Zaštita spomenika je dio čovjekovog odnosa prema životnom prostoru, izgrađenom i neizgrađenom i po tome je briga sveukupnog društva na teritoriji na kojoj se spomenici nalaze,
- Spomenici se štite tehničkim sredstvima i nosioci zaštite moraju biti osposobljeni da te uslove propisuju od nivoa strateškog planiranja do nivoa izrade uslova zaštite za pojedinačne spomenike ili grupe spomenika,
- Status spomenika kao ekonomskog dobra isključuje svaki oblik primitivnog ili rauberskog odnosa prema dobru kulture – ako se npr. dobro kulture koristi u savremenom životu ono ne može podlijetati normalnoj ekonomskoj amortizaciji, jer dobro kulture protekom vremena vrijedi sve više, a ne sve manje, pa se dakle i amortizacija mora obračunavati shodno tome,
- Posao istraživanja, evidentiranja i zaštite naslijeđa je stalan, a svo naslijeđe se štiti shodno međunarodnim doktrinama zaštite i razvoju lokalnog zakonodavstva,
- Da bi se naslijeđe štitilo na odgovarajući način neophodno je stvoriti odgovarajući informacioni sistem o spomenicima kao neposrednom predmetu zaštite i obezbijediti sistem stalnog praćenja svih kategorija nepokretnog naslijeđa,
- Sve aktivnosti zaštite prate i organizuju kompetentne tj. kadrovski i materijalno opremljene službe,
- Kada se radi o tretmanu spomenika u prostoru, on započinje planiranjem prostora i naselja kao prve faze izgradnje prostora do neposredne izgradnje objekta raznih vrsta i namjena – služba zaštite je aktivni učesnik u svim vrstama poslova planiranja i izgradnje,
- U procesu zaštite spomenika posebna pažnja se posvećuje naslijeđu u zonama intenzivnih promjena u prostoru – područjima zahvaćenim urbanizacijom, izgradnjom infrastrukturnih koridora, dnevnim kopovima i dr.
- Naslijeđe se mora štititi od svih nekontrolisanih intervencija u prostoru, a naročito od bespravne izgradnje i nesavjesnih investitora,
- U procesu zaštite pojedinačnih spomenika ili spomeničkih cjelina moraju se eliminisati svi prikriveni oblici eksproprijacije,

- Za zaštitu spomenika kulture trebaju se formirati novčani fondovi u čijem se formiranju mogu koristiti i sredstva stvorena kapitalizacijom objekata kulture na način koji propiše služba zaštite,
- Stalno unapređivanje svih sredstava zaštite – tehnička, pravna i dr., promocija vrijednosti nasljeđa, poboljšanje multidisciplinarnog rada u zaštiti i dr.

Osnovne mjere u oblasti kulturno - istorijskog nasljeđa su:

- Zaštita i očuvanje arheoloških lokaliteta kao kulturnih dobara,
- Provođenje mjera tehničke i fizičke zaštite svih objekata kulturno - istorijskog nasljeđa (prvenstveno utvrđivanjem zaštitnih zona),
- Stavljanje pod formalnu zaštitu značajnih objekata kulturno - istorijskog nasljeđa (npr. stari grad Pavlovac u opštini Pale – Prača),
- Hitna zaštita ugroženih nacionalnih spomenika BiH - Turhan Emin-begove džamije u Ustikolini i groblja na Presjeci kod Ustikoline,
- Uspostavljanje informacionog sistema u oblasti zaštite kulturno - istorijskog nasljeđa,
- Obezbjedenje monitoringa ukupnog kulturno - istorijskog nasljeđa,
- Uključivanje kulturnih dobara u planove razvoja Bosansko - podrinjskog kantona Goražde (prije svega turizam - seoski, eko, izletnički, eskurzioni, dječiji i omladinski, kulturno - manifestacioni i tranzitni).

XIV MINSKA POLJA

1. PODRUČJA I MJERE SANACIJE

Jedan od najkompleksnijih zahtjeva jeste identifikacija, a potom i čišćenje zagađenog područja od mina. Zbog dugotrajnog i skupog procesa deminiranja potrebno je uraditi tkz. etapne planove, kao podstrategije kod izrade etapnih planova za deminiranje.

Naročito je važno u postupku realizacije deminiranja voditi računa o priritetnim područjima i to:

- Građevinska zemljišta u sklopu urbanih područja ili izvan njih sa stanovanjem,
- Proizvodno - poslovne zone i građevinska zemljišta sa privrednim pogonima,
- Područja značajna za razvoj poljoprivrede,
- Zone specijalne namjene,
- Područja značajna za druge namjene.

U oblasti zaštite od neeksplozivnih ubojnih sredstava i mina na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Vršenje stalne edukacije stanovništva (pismenim i usmenim metodama, preko elektronskih medija) u pogledu opasnosti od zaostalih mina i neeksplozivnih ubojnih sredstava;
- Obilježavanje kontaminiranih zona (minskih polja);
- Uklanjanje svih minskih polja na području Bosansko – podrinjskog kantona Goražde do 2020. godine u koordinaciji sa Antiminskim centrom BiH;
- Prevođenje svih sumnjivih minskih površina na teritoriji kantona u područja bez rizika u koordinaciji sa Antiminskim centrom BiH do 2020. godine;
- Prioritet u deminiranju dati najugroženijoj opštini u kantonu - opština Pale - Prača.

2. ETAPE REALIZACIJE DEMINIRANJA

Priritetna područja deminiranja trebaju biti obuhvaćena prvom etapom deminiranja do 2017. godine. Riječ je o sljedećim područjima:

- Urbano područje Goražde (naseljena mjesta Goražde - naselja Bare i Pargani, Kazagići, Količevke, Sopotnica i Hubjeri),
- Građevinska zemljišta na području naseljenih mjesta Gaj, Milanovići, Radići i Vranpotok,
- Građevinska zemljišta na području naseljenih mjesta Ahmovići, Karauzovići i Karovići,
- Urbano područje Osanica i građevinska zemljišta na području naseljenog mjesta Nekopi,
- Urbano područje Prača,
- Građevinska zemljišta na području naseljenih mjesta Brdarići, Prača, Srednje i Šainovići,
- Građevinska zemljišta na području naseljenih mjesta Petojevići, Podgrađe, Račići i Zebina Šuma,
- Proizvodno - poslovne zone Vrbički potok i Vinčica - Pračanka,
- Poljoprivredno zemljište na području naseljenih mjesta Osanica i Zebina Šuma,

- Šumsko zemljište na području planiranih zaštićenih pejzaža Okolišta i Presjeka.

XV UGROŽENOST PODRUČJA

1. PROCJENA UGROŽENOSTI PODRUČJA OD RATNIH DEJSTAVA, ELEMENTARNIH NEPOGODA I TEHNIČKIH KATASTROFA DO KRAJA PLANSKOG PERIODA

Prijedlogom Prostornog plana FBiH 2008-2028 godine ključne opasnosti za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde su sljedeće:

- zemljotresi,
- rušenja visokih brana,
- velike poplave,
- visoki snježni nanosi (posebno u planinskim dijelovima),
- odroni i klizanja tla,
- minsko - eksplozivna sredstva i neeksplozirana ubojna sredstva,
- saobraćajne nesreće.

U planskom periodu kao nove ključne opasnosti pojaviće se ekspanzije i eksplozije gasa, te rudarske nesreće.

Kao podloga za izradu procjene korištena je Studija ranjivosti prostora kantona i planska rješenja.

Na području kantona u svim opštinama mogu nastati: prirodne, tehničko-tehnološke i druge nesreće koje mogu ugroziti život i zdravlje većeg broja ljudi i izazvati materijalne štete većeg obima.

2. MJERE ZA OGRANIČAVANJE NEGATIVNIH EFEKATA PRIRODNIH I LJUDSKIM DJELOVANJEM IZAZVANIH NEPOGODA I KATASTROFA

Osnovna načela i opredjeljenja

Svi oblici zaštite i spašavanja moraju se provoditi u skladu s načelima međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog prava o zaštiti ljudi, životinja, kulturnih dobara i okoliša od opasnih uticaja prirodnih i drugih nesreća, te u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama (Ženevskom konvencijom o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba iz 1949. godine, kao i Dopunskim protokolom o Ženevskim konvencijama iz 1977. godine, Konvencijom o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba iz 1954. godine, Drugim protokolom o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba iz 1999. godine, Konvencijom o zabrani upotrebe sredstava za promjenu okoline u vojne i druge neprijateljske svrhe iz 1976. godine, Dopunskim protokolom ženevskih konvencija i preporuka u svijetu prihvaćene rezolucije 46/182 iz 1991. godine o jačanju i koordinaciji humanitarne pomoći UN, koja uključuje glavna načela provođenja humanitarne pomoći UN i zemalja članica i preporuke u provođenju specifičnih mjera prevencije i pripravnosti za brz i koordinisan odgovor u prirodnim i drugim nesrećama, kao i neobavezujućih preporuka iz Osla, a koja obuhvaćaju načela, mehanizme i procedure koje se odnose na djelovanje vojno - civilnih snaga u mirnodopskim prirodnim i drugim nesrećama) i načelima proisteklim iz Zakona o zaštiti i spašavanju i drugim propisima iz ove oblasti.

Područja razvoja sistema zaštite i spašavanja

Koncept strateškog programiranja i planiranja razvoja sistema zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara se stručno, metodski i logički podrazumijeva u okviru dvije faze i u pet (5) međusobno povezanih područja razvoja i to:

Faza smanjenja rizika koji prethodi prirodnoj i drugoj nesreći:

- Prevencija od prirodnih i drugih nesreća,
- Ublažavanje kao dio područja prevencije,
- Pripravnost/spremnost za odgovor na vanredne situacije.

Faza odgovora i oporavka nakon prirodne ili druge nesreće obuhvata:

- Odgovor,
- Oporavak.

Prevencija od prirodnih i drugih nesreća

Prevencija kao razvojno područje zaštite i spašavanja jeste centralna tačka aktivnosti nosilaca planiranja institucija javne vlasti, pravnih lica i građana u pripremama društvene zajednice za odgovor na izazove prirodnih i drugih nesreća.

Cilj prevencije od prirodnih i drugih nesreća, u djelokrugu rada i odgovornosti svih nosilaca planiranja je sprečavanje, onemogućavanje i smanjenje rizika i izvora ugrožavanja, te sprečavanje i ublažavanje posljedica tih nesreća.

Na osnovu zakonskog djelokruga rada, nadležna ministarstava i druga organi uprave u Federaciji BiH, kantonu i jedinici lokalne samouprave obavezni su planirati i provoditi prevenciju od prirodnih i drugih nesreća jednako kao i građani, strukovna udruženja građana, organizacije civilnog društva i druge organizacije u skladu sa njihovoj djelatnosti. Planiranje mjera prevencije ostvaruje se kroz programe i planove zaštite od prirodnih i drugih nesreća u okviru razvojnih ciklusa za pojedine djelatnosti u kontekstu sljedećih aspekata:

- Planiranja održivog razvoja društvene zajednice na svim nivoima državne strukture;
- Najprikladnije politike javnog upravljanja u prirodnim i drugim nesrećama;
- Prikladnim zakonodavstvom o zaštiti i spašavanju;
- Planiranjem u zaštiti i spašavanju (planovi zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća).
- Provođenje mjera prevencije u zaštiti i spašavanju oslonjeno je na područja rada nosilaca planiranja i uređuje se područnim (sektorskim) zakonodavstvom.

Provođenje preventivnih mjera, u skladu sa zaključcima iz Procjene ugroženosti, naročito je važno:

- U oblasti zakonodavstva;
- U oblasti zaštite zdravlja ljudi (epidemije);
- U oblasti planiranja prostornog razvoja, građenja i urbanizma (zaštita od zemljotresa, rušenja, odrona, klizanja i slijeganja tla);

- U oblasti zaštite okoliša, šuma i voda, bilja i biljnih proizvoda (upravljanje otpadom, biljne bolesti i štetočine, požari, poplave, prelijevanje brana na akumulacijama, protivgradna zaštita, oluja i mraz);
- U oblasti energetike, rudarstva i industrije (rudarske nesreće, eksplozije, plinova i opasnih materija);
- U oblasti protivpožarne zaštite i vatrogastva (šumski i drugi požari, eksplozije plinova i opasnih materija);
- U oblasti zaštite životinja i namirnica životinjskog porijekla (epizootije, zoonoze);
- U oblasti radijacione, hemijske i biološke zaštite (radijaciono i drugo onečišćenje zraka, vode i tla);
- U oblasti prometa i komunikacija u drumskom, željezničkom, vazdušnom i prometu na vodi)
- Rizici uslijed visokog snijega i velikih snježnih nanosa;
- Rizik od mina i neeksplozivnih ubojnih sredstava.

MJERE ZAŠTITE OD ELEMENTARNIH NEPOGODA

U oblasti zaštite od elementarnih nepogoda potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Regulacija vodotoka Prače na čitavom potezu Prača - Kaljani;
- Striktna primjena propisa o aseizmičkoj gradnji;
- Zabrana izgradnje stambenih i privrednih objekata na nestabilnim terenima (dijelovi područja naseljenih mjesta Lokve i Renovica) i klizištima;
- Uspostavljanje sistema protivgradne zaštite na čitavoj teritoriji kantona.

MJERE ZAŠTITE OD POŽARA I EKSPLOZIJA

U oblasti zaštite od požara i eksplozija potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Striktna primjena protivpožarnih propisa sa naročitim naglaskom na urbanističku regulaciju (urbanističke mjere zaštite);
- Izrada šumskih planova za zaštitu od požara sa naročitim naglaskom na izgradnju protivpožarnih puteva;
- Stalni nadzor i sistematsko sprovođenje preventivnih mjera zaštite u proizvodno – poslovnoj zoni "Pobjeda";
- Izraditi planove transporta eksplozivnih i zapaljivih materija, kao i planove zaštite od udesa.

MJERE ZAŠTITE OD RATNIH DEJSTAVA

U oblasti zaštite od ratnih dejstava potrebno je preduzeti sljedeće mjere:

- Deminiranje prostora kantona;
- Izgradnja novih namjenskih skloništa osnovne zaštite u opštinskim centrima Goražde i Ustikolina;
- Ukloniti nedostatke i oštećenja u postojećim skloništima;
- Odrediti skloništa dopunske zaštite, prvenstveno u objektima preduzeća, kao i u adekvatnim prirodnim objektima;

- Izraditi planove za sklanjanje ljudi i materijalnih dobara.

XVI OSNOVNA NAMJENA PROSTORA I POJEDINIH PODRUČJA - SINTEZNA PROJEKCIJA

Osnovni koncept organizacije, uređenja i korišćenja prostora Bosansko - podrinjskog kantona Goražde u periodu do 2028. godine bazira se na planiranoj mreži naselja (model policentričnog razvoja) na području kantona, zatim na konceptu razvoja poljoprivrede, šumarstva, rudarstva, industrije, energetike, saobraćaja, vodoprivrede, turizma, trgovine na istom prostoru, kao i na planskim rješenjima u sferi zaštite prirode i ekologije.

Kod utvrđivanja kategorija namjene prostora korištena je kombinacija dva principa: princip dominantne namjene prostora i princip isključive namjene prostora (građevinska zemljišta van urbanih područja). Kategorije namjene prostora su:

- Urbana područja,
- Građevinska zemljišta reoni van urbanih područja,
- Proizvodno – poslovne zone,
- Vikend zone,
- Turističke zone,
- Zone specijalne namjene,
- Deponije otpada,
- Zona solarne elektrane,
- Poljoprivredno zemljište,
- Šumsko zemljište,
- Vodene površine.

Urbana područja na teritoriji kantona su: Goražde, Mravinjac, Kolovarice - Sadba, Bogušići - Lukarice, Čitluk - Berič, Osanica, Ilovača, Ustikolina, Jabuka, Prača i Turkovići - Hrenovica.

Građevinska zemljišta van urbanih područja se nalaze na području svih naseljenih mjesta osim 7 naseljenih mjesta u opštini Foča - Ustikolina: Unukovići, Vujinovići, Bujakovina, Glušca, Kolun, Marevo i Borovinići; 4 naseljena mjesta u opštini Pale - Prača: Donja Vinča, Petovići, Strane i Jarovići; te 2 naseljena mjesta u opštini Goražde: Novakovići i Odžak.

Proizvodne – poslovne zone Vinčica - Pračanka i Vrbički potok su izdvojene kao posebna namjena, pošto ne ulaze u sastav urbanih područja.

Vikend zone predstavljaju zone planirane za povremeno stanovanje i usko su povezane sa postojećim vikend naseljima i konceptom prostornog razvoja turizma. Planirane vikend zone Vražalice i Kolovarice.

Turističke zone su prevashodno vezane za riječni turizam, planinski i zimski turizam. Planirane turističke zone su Grebak, Modrani, Ada, Kriva Draga i Ruda glava.

Iz samog naziva "zone specijalne namjene" jasno je da je riječ o prostorima čija namjena se ne može objavljivati u javnom dokumentu.

Deponije otpada su područja namjenjena za trajno i privremeno odlaganje komunalnog otpada.

Zona solarne elektrane predstavlja prostor namjenjen za izgradnju fotonaponske solarne elektrane.

Poljoprivredno zemljište obuhvata kategorije oranica, voćnjaka, pašnjaka, kultivisanog zemljišta (grupe obradivih parcela) i ostalog poljoprivredno zemljište (poljoprivredne površine sa značajnim učešćem prirodnog biljnog pokrova). Predstavlja područje koje je najmanje 85 % pokriveno poljoprivrednim površinama (princip dominantne namjene prostora).

Šumsko zemljište obuhvata kategorije lišćarskih šuma, četinarskih šuma, mješovitih šuma, ali i kategorije poput planinskih travnjaka, vresišta, ostalog šumskog zemljišta (sukcesija šumske vegetacije), neplodnog zemljišta (goleti) i planinske vegetacije. Predstavlja područje koje je najmanje 90 % pokriveno šumom (princip dominantne namjene prostora).

Vodne površine obuhvataju parcelu rijeku Drine izvan urbanog područja Goražde i planiranu akumulaciju Vražalice.

Kao područja sa posebnim režimom korištenja u osnovnoj namjeni prostora su izdvojeni istražno polje rude gipsa na području naseljenog mjesta Lokve, kao i planirana zaštićena područja prirode većeg prostranstva.

Tabela 26: Bilans planiranog korištenja zemljišta (namjena površina) na području Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

KATEGORIJA PLANIRANOG KORIŠTENJA ZEMLJIŠTA	POVRŠINA (ha)	UČEŠĆE (%)
Urbana područja	2181.27	4.34
Građevinska zemljišta van urbanih područja	1178.76	2.35
Proizvodno - poslovne zone	46.59	0.09
Vikend zone	18.19	0.04
Turističke zone	52.90	0.11
Zone specijalne namjene	39.57	0.08
Deponije otpada	13.72	0.03
Zona solarne elektrane	4.88	0.01
Poljoprivredno zemljište	12605.10	25.10
Šumsko zemljište	33848.17	67.39
Vodne površine	238.84	0.48
UKUPNO	50228	100.00

URBANA I RURALNA PODRUČJA

Urbana područja

Urbana područja predstavljaju prostorno i funkcionalno formirane cjeline koje, na temelju planskih pretpostavki, imaju uslove za dalji razvoj. Ove urbane forme utvrđuju se za jedno ili više naseljenih mjesta sa ciljem zaštite prostora i usmjeravanja građenja. Urbana područja obuhvataju sve namjene površina: građevinsko zemljište namijenjeno za stanovanje, društveno-opslužne centre, radne zone, rekreaciju, ostalu urbanu opremu, kao i površine rezervisane za budući razvoj. Osim građevinskog zemljišta granicama urbanog područja obuhvaćeno je poljoprivredno, šumsko i drugo zemljište.

Detaljnija razrada namjene u okviru urbanih područja biće predmet dokumenata prostornog uređenja nižeg reda (urbanistički, zoning i regulacioni planovi).

Na prostoru kantona utvrđuje se 11 urbanih područja: urbano područje grada Goražda i deset urbanih područja na ostalom prostoru kantona (vangradska urbana područja): Mravinjac, Kolarice - Sadba, Bogušići - Lukarice, Čitluk - Berič, Osanica, Ilovača, Ustikolina, Jabuka, Prača i Turkovići - Hrenovica.

Površina urbanog područja grada iznosi 1852.4 ha, što je 3.69 % od ukupne površine kantona i 84.92 % od ukupne površine svih urbanih područja.

Ruralna područja (ruralni prostor)

Ruralni prostor obuhvata najveći dio njegove teritorije kantona (izvan urbanog područja Goražde). Na ovom prostoru dominira šumsko i poljoprivredno zemljište, a pored 10 vangradskih urbanih područja utvrđena su 2707 građevinskih zemljišta van urbanih područja, dvije proizvodno - poslovne zone, dvije vikend zone, pet turističkih zona, tri zone specijalne namjene, tri deponije otpada, te zona solarne elektrane.

REŽIMI GRAĐENJA

Na urbanom području grada Goražda i urbanim područjima Prača i Ustikolina primjenjuje se:

- Režim građenja I stepena za definisane prostorne cjeline unutar urbanog područja i to za zone budućeg razvoja, stambene, poslovne, stambeno-poslovne, rekreacione i privredne zone površine veće od 5 ha;
- Režim građenja II stepena za prostorne cjeline sa namjenom individualno stanovanje i za privredne zone manje od 5 ha koje su u cjelosti ili većim dijelom realizovane.

Na ostalim vangradskim urbanim područjima primjenjuju se:

- Režim građenja I stepena za stambeno-poslovne zone, društveno-opslužne centre, zone rekreacije i privredne zone površine veće od 5 ha;
- Režim građenja III stepena za područja namijenjena za individualno stanovanje.

Na ostalom području kantona primjenjuje se:

- Režim građenja IV stepena za građevinska zemljišta van urbanih područja.

Režim građenja I stepena uvijek se primjenjuje za proizvodno - poslovne zone, vikend zone, turističke zone, zone specijalne namjene i deponije otpada.

Režim građenja III stepena primjenjuje se za zonu solarne elektrane.

Uslovi građenja za vanurbana područja za koja se ne donose urbanistički planovi

Pravila građenja

Vrsta i namjena objekata koji se mogu graditi

1. Porodični stambeni objekti (koji mogu imati poslovni prostor površine maksimalno do 1/3 bruto površine objekta);
2. Ekonomski objekti;
3. Poslovni objekti – trgovina, zanatstvo, ugostiteljstvo i druge djelatnosti (ekološki i funkcionalno moguće prema svim važećim propisima koji regulišu zaštitu životne sredine od zagađenja).

Ako su indeks izgrađenosti i indeks iskorišćenosti na parceli manji od maksimalnih predviđenih, na istoj parceli se mogu izgraditi:

a) uz stambeni objekat:

- pomoćni objekat (koji je u funkciji stambenog)
- poslovni objekat

b) uz ekonomski objekat – pomoćni objekat (koji je u funkciji ekonomskog)

v) uz poslovni objekat:

- pomoćni objekat (koji je u funkciji poslovnog)
- garaže

Pravila za izgradnju stambenih objekata

1. Minimalna površina građevinske parcele:

- za nepoljoprivredna domaćinstva – 400 m²
- za mješovita domaćinstva – 600 m²
- za poljoprivredna domaćinstva – 800 m²

2. Širina fronta građevinske parcele za sve vrste izgradnje – minimalno 15,0 m.

Na građevinskoj parceli čija je površina ili širina manja od najmanjih dozvoljenih vrijednosti može se Urbanističko - tehničkim uslovima utvrditi izgradnja ili rekonstrukcija objekta spratnosti do P+1, koeficijenta izgrađenosti do 0,6 i stepena iskorišćenosti do 0,4.

3. Koeficijent izgrađenosti – maksimalno 0,6.

4. Stepen iskorišćenosti – maksimalno 0,3.

5. Spratnost objekta – maksimalno P+1+Pk (prizemlje, sprat i potkrovlje).

Pravila za izgradnju ekonomskih objekata

Ekonomski objekti jesu:

1. Stočne staje (živinarnici, svinjci, govedarnici, ovčarnici, kozarnici), ispusti za stoku, đubrišne jame – đubrišta, poljski klozeti i dr.

2. Uz stambeni objekat: ljetnja kuhinja, mljekara, sanitarni propusnik, magacin hrane za sopstvenu upotrebu i dr.

3. Pušnice, sušnice, koševi, ambari, nadstrešnice za mašine i vozila, magacini hrane i objekti namenjeni ishrani stoke i dr.

- Međusobno rastojanje stambenog objekta od stočne staje je minimalno 15 m.
- Rastojanje đubrišta i poljskog klozeta od stambenog objekta, bunara, odnosno živog izvora vode je minimalno 20 m, i to samo na nižoj koti.
- Međusobna rastojanja ekonomskih objekata različite vrste zavise od organizacije ekonomskog dvorišta, s tim da se prljavi objekti mogu postavljati samo niz vetar u odnosu na čiste objekte.
- Pozicija ekonomskih objekata u odnosu na građevinsku liniju utvrđuje se Urbanističko - tehničkim uslovima, primjenom najmanjih dozvoljenih rastojanja utvrđenih opštim urbanističkim pravilima.
- Ako se ekonomski delovi susjednih parcela neposredno graniče, rastojanje novih ekonomskih objekata od granice parcele je – minimalno 1 m.
- Ako se ekonomski deo jedne parcele neposredno graniči sa stambenim dijelom druge parcele, rastojanje novih ekonomskih objekata u odnosu na stambeni objekat na drugoj parceli se utvrđuje: za stočnu staju – minimalno 15 m, za đubrište i poljski klozet – minimalno 20 m i to samo na nižoj koti.
- Na parceli sa nagibom terena, u slučaju nove izgradnje, stambeno dvorište se postavlja na najvišoj koti.
- Najmanja širina pristupnog ekonomskog puta na parceli je 3 m, a pristupnog stambenog puta 2.5 m.
- Ekonomsko dvorište se može postavljati uz javni put, a ekonomski objekti na građevinskoj liniji čije se rastojanje od regulacione linije utvrđuje opštim pravilima urbanističke regulacije, uvećanim za najmanje 3 m zelenog pojasa.

Pravila za izgradnju poslovnih objekata

1. Minimalna površina građevinske parcele – 400 m²

2. Širina fronta građevinske parcele – minimalno 10 m.

Na građevinskoj parceli čija je površina ili širina manja od najmanjih dozvoljenih vrijednosti može se Urbanističko - tehničkim uslovima utvrditi izgradnja ili rekonstrukcija objekta spratnosti do P+1, koeficijenta izgrađenosti do 0,6 i stepen iskorišćenosti do 0,4.

3. Koeficijent izgrađenosti – maksimalno 0,6

4. Stepen iskorišćenosti – maksimalno 0,3

5. Spratnost objekta – maksimalno P+1+Pk (prizemlje, sprat i potkrovlje).

Za utvrđivanje položaja objekata na parceli primjenjivaće se opšta pravila urbanističke regulacije.

OBAVEZNI PROSTORNI POKAZATELJI

Način korištenja i uređenja prostora može se iskazati brojčanim prostornim pokazateljima. Ovo pokazatelji na nivou kantona prikazani su u narednoj tabeli.

Tabela 27: Obavezni prostorni pokazatelji za područje Bosansko - podrinjskog kantona Goražde

PROSTORNI POKAZATELJI	VELIČINA
Površina (ha)	50228
Planirani broj stanovnika	35118
Bruto gustina naseljenosti - st/km ²	69.92
Bruto gustina naseljenosti - st/ha	0.6992
Neto gustina naseljenosti - st/ha	18.55
Stepen urbanizacije - %	53.72
Koeficijent urbaniteta	0.0539
Stepen zaposlenosti - %	22.90

Treba naglasiti da iskazano građevinsko zemljište obuhvata građevinsko zemljište van urbanih područja i procjenjeno planirano građevinsko zemljište u okviru urbanih područja (bez građevinskog zemljišta u drugim kategorijama).

Obavezni prostorni pokazatelji po opštinama

Obavezni prostorni pokazatelji po opštinama prikazani su u narednim tabelama.

Tabela 28: Obavezni prostorni pokazatelji za područje opštine Foča - Ustikolina

PROSTORNI POKAZATELJI	VELIČINA
Površina (ha)	16126.04
Planirani broj stanovnika	2098
Bruto gustina naseljenosti - st/km ²	13.01
Bruto gustina naseljenosti - st/ha	0.1301
Neto gustina naseljenosti - st/ha	4.15
Stepen urbanizacije - %	0.00
Koeficijent urbaniteta	0.2407
Stepen zaposlenosti - %	20.26

Tabela 29: Obavezni prostorni pokazatelji za područje opštine Goražde

PROSTORNI POKAZATELJI	VELIČINA
Površina (ha)	25334.36
Planirani broj stanovnika	31797
Bruto gustina naseljenosti - st/km ²	125.51
Bruto gustina naseljenosti - st/ha	1.2551
Neto gustina naseljenosti - st/ha	26.97
Stepen urbanizacije - %	59.33
Koeficijent urbaniteta	0.0371
Stepen zaposlenosti - %	23.38

Tabela 30: Obavezni prostorni pokazatelji za područje opštine Pale - Prača

PROSTORNI POKAZATELJI	VELIČINA
Površina (ha)	8767.60
Planirani broj stanovnika	1223
Bruto gustina naseljenosti - st/km ²	13.95
Bruto gustina naseljenosti - st/ha	0.1395
Neto gustina naseljenosti - st/ha	5.84
Stepen urbanizacije - %	0.00
Koeficijent urbaniteta	0.1711
Stepen zaposlenosti - %	14.96

C. PROJEKCIJA RAZVOJA PROSTORNIH SISTEMA

I. OSNOVA PROSTORNOG RAZVOJA SISTEMA NASELJA

PRAVCI PROSTORNOG RAZVOJA BOSANSKO - PODRINJSKOG KANTONA GORAŽDE

Prostorni razvoj Bosansko - podrinjskog kantona Goražde je prvenstveno uslovljen policentričnim modelom razvoja koji proizilazi iz koncepta buduće mreže naselja, kao i projekcijom stanovništva, domaćinstava i stanova. Područje kantona zauzima površinu od 502.28 km² pretežno brdsko – planinskog područja, i ta činjenica se mora uzeti u obzir prilikom kreiranja budućih pravaca prostornog razvoja. U prostoru kantona se mogu izdiferencirati dvije velike fizičko – geografske cjeline: dolina Drine i dolina Prače koje su međusobno odvojene planinskim vijencem Jahorine sa vrhovima koji dostižu 1750 m nadmorske visine. Zbog toga je prostor Bosansko - podrinjskog kantona izrazito neintegrisan unutar svoje teritorije.

U sadašnjem trenutku na prostoru obuhvata plana se jedino može izdvojiti osovina razvoja dolinom Drine na pravcu Ustikolina - Goražde kao linijski sistem koncentracije stanovništva, infrastrukture i privrednih kapaciteta.

Ostala područja koncentracije stanovništva, infrastrukture i privrednih kapaciteta su u vidu nodova, tačaka iz kojih se šire određeni razvojni impulsi prema okolnom prostoru (prvenstveno Prača).

U periodu do 2028. god. planira se povećanje broja ovih nodova iz kojih će se širiti razvojni impulsi na sva naselja koja u planiranom konceptu mreže naselja imaju veći centralitet. Ukupno gledajući, predviđaju se određeni razvojni procesi u svim naseljima čiji su centralni dijelovi definisani kao urbana područja.

U vremenskom horizontu plana trebala bi se potpuno izdiferencirati osovina razvoja Prača – Turkovići (Hrenovica) u opštini Pale - Prača, a takođe i osovina razvoja Ustikolina – Jabuka u opštini Foča - Ustikolina.

Generalno, pravci prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona Goražde do 2028. godine biće vezani za nodove u prostoru, odnosno naseljena mjesta koja imaju određeni centralitet, te za pravce Ustikolina – Goražde (primarna osovina razvoja kantona dolinom Drine); kao i Prača – Turkovići (Hrenovica), odnosno Ustikolina – Jabuka.

U dugoročnom periodu do 2050. godine vjerovatno će doći do povezivanja primarne osovine razvoja u dolini Drine sa osovinom razvoja Prača – Turkovići (Hrenovica), dok će se osovina razvoja Ustikolina – Jabuka produžiti duž doline Crne Rijeke i povezati sa osovinom razvoja koja prolazi dolinom Željeznice. Svi ovi pravci će uz nodove izvan osovine razvoja (Bogušići, Čitluk i Ilovača) predstavljati osnovne pravce i tačke prostornog razvoja Bosansko - podrinjskog kantona Goražde do 2050. godine.

II. OSNOVA PROSTORNOG RAZVOJA PRIVREDNE JAVNE INFRASTRUKTURE

Izgradnja planiranih infrastrukturnih objekata (prvenstveno u oblasti saobraćajne infrastrukture) do 2028. godine trebala bi integrisati prostor Bosansko - podrinjskog kantona Goražde unutar sebe i sa okolnim područjima, prvenstveno sa Kantonom Sarajevo i ostalim dijelom Federacije BiH. Na taj način će se riješiti osnovni problem u prostornom razvoju kantona - neintegrisanost i izolovanost u odnosu na Sarajevo i Federaciju BiH.

Glavna planska saobraćajna rješenja su:

- brzi put Goražde - Prača,
- magistralni put Goražde - Hranjen - Hrenovica,
- magistralni put Hrenovica - Mesići,
- magistralni put Ustikolina - Grebak - Trnovo,
- drumska obilaznica oko Goražda,
- regionalni put Presjeka - Prača,
- regionalni put Cvilin - Zupčići.

Razvoj telekomunikacione infrastrukture u planskom periodu zasnivaće se na razvoju mobilne telefonije i telekomunikacionom uvezivanju svih značajnih korisnika putem optičkih kablova, kao i na pokrivanju RTV signalom čitavog prostora kantona.

Planirani elektroenergetski objekti iz kategorije obnovljivih energetske izvora - mini i male hidroelektrane (Babina voda, Kolina 4, Kolina 5, Kosova, Prača, Vražalice) i solarna fotonaponska elektrana Tovarnica obezbjediće dodatnih 11 - 12 GWh električne energije, što će zajedno sa postojećim proizvodnim objektima (četiri MHE) pokriti oko 28 % planiranih potreba za električnom energijom Bosansko - podrinjskog kantona Goražde.

Toplifikacija urbanog područja Goražda i dovođenje gasa na područje kantona smanjiće potrošnju električne energije, prvenstveno u zimskom periodu.

Postojeća izvorišta za vodosnabdjevanje stanovništva i privrede generalno pokrivaju potrebe u planskom periodu. Određeni deficit vode na području opštine Foča - Ustikolina biće riješen izgradnjom vodozahvata na Kosovskoj rijeci u blizini sela Bunčići. Kompletiranje i izgradnja kanizacionih sistema u opštinskim i lokalnim centrima, zajedno sa postrojenjima za prečišćavanje otpadnih voda doprinijeće zaštiti voda, prvenstveno vodotoka Drine, Koline i Prače na području kantona. Regulacija korita rijeke Prače na potezu Prača - Kaljani smanjiće rizik od poplava u dolini Prače.

Ključni objekti za upravljanje otpadom na prostoru kantona u planskom periodu biće kantonalna sanitarna deponija Trešnjica i postrojenja za tretman životinjskog otpada u proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima.

III. OSNOVA PROSTORNOG RAZVOJA ŽIVOTNE SREDINE

Prostor Bosansko - podrinjskog kantona Goražde karakteriše zadovoljavajuće stanje životne sredine. Kao i u ostalom dijelu Bosne i Hercegovine glavni ekološki problemi se odnose na otpadne vode i komunalni otpad. Na području kantona ne postoje uređaji za prečišćavanje otpadnih voda na nivou naselja, a primjetan je štetan uticaj otpadnih voda iz industrijskih postrojenja. Publikacija organizacije UNDP iz juna 2010. godine "Jačanje kapaciteta u BiH u rješavanju ekoloških problema kroz remedijaciju ekoloških crnih tačaka visokog prioriteta" identifikovala je između ostalih ekoloških crnih tačaka i bivšu vojnu industriju "Pobjeda" Goražde, odnosno nepostojanje postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda sa značajnom koncentracijom teških metala (prvenstveno hrom i cink) u ovoj industrijskoj zoni. Komunalni otpad se odlaže na privremene opštinske deponije koje generalno ne zadovoljavaju ekološke standarde, a problem predstavljaju i napuštene deponije komunalnog otpada koje nisu sanirane, poput deponije "Lug" u Zupčićima. Deponija šljake "Haldište" (nastale u procesu proizvodnje u fabrici "Azot") u susjedstvu bivše deponije komunalnog otpada zahtjeva remedijaciju zbog negativnog uticaja na životnu sredinu i stavljanja u funkciju planirane proizvodno - poslovne zone na toj lokaciji.

U planskom periodu novi negativni uticaji na životnu sredinu Bosansko - podrinjskog kantona Goražde mogu se očekivati od sljedećih izvora zagađenja:

- Tačkasti zagađivači (prvenstveno nova industrijska postrojenja koja emituju zagađenje, kao i kotlovnice i toplana),
- Linijski zagađivači (brzi put Goražde - Prača, magistralni put Goražde - Hranjen - Hrenovica, magistralni put Hrenovica - Mesići, magistralni put Ustikolina - Grebak - Trnovo, drumska obilaznica oko Goražda, regionalni put Presjeka - Prača, regionalni put Cvilin - Zupčići),
- Površinski zagađivači (proizvodno - poslovne zone Vrbički potok, Vinčica - Pračanka i Lug - Zupčići, privredni pogon Rasadnik, privremene deponije komunalnog otpada i kantonalna sanitarna deponija Trešnjica).

Stanje životne sredine do kraja planskog perioda trebala bi ostati na zadovoljavajućem nivou primjenom sljedećih konkretnih mjera zaštite životne sredine:

- Izgradnja kantonalne sanitarne deponije Trešnjica i sanacija privremenih deponija komunalnog otpada Gavrić, Međugradi i Šišeta,
- Remedijacija bivše deponije komunalnog otpada i deponije šljake (Haldište) na širem lokalitetu Lug u Zupčićima,
- Izgradnja uređaja za prečišćavanje otpadnih voda za urbano područje Goražde, Ustikolinu, Cvilin, te MZ Prača i Hrenovica,
- Toplifikacija/gasifikacija glavnih urbanih područja,
- Izgradnja postrojenja za tretman životinjskog otpada u proizvodno - poslovnoj zoni u Vitkovićima.